Liv
Ullmann

DEĞİŞİM

AFA
kadın

AFA Kadır: 5
AFA Yayınları: 57

Haziran 1988

© Bu kitabın Türkçe çeviri hakkı
AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi-Baskı: Teknografik Matbaacılık A.Ş.
Kapak: Reyo Basımevi

AFA Yayıncılık A.Ş. Ankara Cad. Sıhhiye Apt.
19/3 Cağaloğlu - İST. Tel: 526 39 80

LİV ULLMANN

DEĞİŞİM

Çeviren:
NUR NİRVEN

AFA
YAYINLARI

Bu kitapta
insanların bir kısmının
ismi var ama
çoğunun da yok.
İsmi var ya da yok
hepsi de gerçek kişiler
ve benim yaşamımın
bir parçası...

Kızım Linn'e...

Tokyo'da küçük bir hastanede dünyaya geldim. Annem, anımsadığı iki olaydan söz eder:

Talih belirtisi diye baktığı, yerde koşuşan bir fare.

Eğilerek fısıltıyla, özür dilercesine «Korkarım ki, kız. Kocanıza kendiniz mi söylemek istersiniz?» diyen bir hemşire.

* * *

Düşüncelerim beni dünyanın dört bir yanına ve kendi içime götürürken ben, burada oturmuş, yolculuğumu kağıda dökmeye çalışıyorum.

Aşk, insan, yalnızlık, kadın üzerine yazmak istiyorum.

Adadaki rastlantıyı yazmak istiyorum. Yaşamımı değiştiren erkeği yazmak istiyorum.

Rastlantıdan doğan bir değişimi, üzerinde kafa yorulmuş bir değişimi yazmak istiyorum.

Tanrı vergisi diye kabul ettiğim anları, iyi anları, kötü anları yazmak istiyorum.

Benim bir parçam olan bilginin ya da deneyimin başkalarınınkinden daha çok olduğuna inanmıyorum.

Bir düşüm gerçekleşti. Yerine, on yeni düş kurdum. Parlayan bir şeyin arka yüzünü de gördüm.

Yazacağım, dergilerde ve gazetelerde karşılaşılan Liv Ullmann değil. Kimileri, yaşamımdaki önemli gerçekleri yazmadığımı düşünebilirler. Ancak niyetim, kesinlikle yaşam öykümü yazmak değil.

İşin tuhafı, mesleğim her gün vücudumu, yüzümü, duygularımı sergilememi gerektiriyor. Şimdi, kendimi gözler önüne sermekten korktuğumu duyumsuyorum. Yazacaklarımın beni incinebilir duruma getirmesinden, savunmasız bırakmasından korkuyorum.

Okurla duygudaşlık kurmak için kendimi, çevremi fazlasıyla iyi göstermeye kalkışıyorum. Ya da, tam tersine içimden olayları karanlıkta bırakmak geçiyor, daha ilginç olur diye.

Başlı başına gerçeğin ilginç olduğuna inanmıyormuş gibiyim.

Danimarkalı kadın yazar Tove Ditlevsen: «İçimde, ölmek istemeyen genç bir kız var» diye yazıyordu.

Yaşıyorum, seviniyorum, üzülüyorum, büyümek için sürekli mücadele ediyorum. Yaptıklarım içimdeki bu genç kızı etkilediği için, gene de her gün onun sesini duyuyorum. O, yıllar önceki ben. Ya da ben olduğumu sandığım.

Zaman zaman güçsüz, özlem ya da hüzün dolu olmakla birlikte bu, canlı ve hemen hemen de her zaman başkaldıran bir ses. Yetişkinliğimde sürdüğüm yaşamla bir işi olmadığını bildiğimden, bu sesi dinlemek istemiyorum. Ancak, bana kuşku veriyor.

Kimi sabah, *onun* yaşamını sürmeye, sıradan günlük rolümden daha başka bir rol oynamaya karar veriyorum. Kızım uyanmadan önce sıkıca ona sarılıyorum, sıcaklığını ve huzurlu soluk alışını duyuyorum, olmak istediğimi onun sayesinde olabilmeyi umuyorum.

Geriye dönerek çocukluk düşlerime baktığımda, bugünkü düşlerimin birçoğuna benzediğini görüyorum. Ancak, düşlerim gerçeğin bir parçasıymış gibi yaşamıyorum artık.

İçimdeki «ölmek istemeyen genç kız», hâlâ değişik bir şeyler umut ediyor. Ona hiçbir başarı doygunluk vermiyor, onun sesini hiçbir mutluluk kesmiyor.

Her zaman kendimi değiştirmeye çalışıyorum. Çünkü yakınına geldiklerimden çok daha başka şeylerin de olduğunu biliyorum. Etki altında kalmaksızın oturup içimdekini dinleyebilmek için, oraya doğru yol almak, huzur bulmak istiyorum.

NORVEÇ

Gerçek, benim için bu kış çok şey kapsıyor. Bunlardan biri de şu: Tavşan uykusundan uyanıyorum. Uçağım bir kente yaklaşıyor. Güneş, yüksek dağların ardında gözden kayboluyor. Çok aşağıda, binlerce pencerenin, sokak reklamının ışığı yanıyor. Bir an nereye gittiğimi anımsayamıyorum. Kentler, beni onlara götüren uçaklar gibi birbirine çok benziyor. Gidilecek yerin bu denli önemsizliği rahatsız edici. Aynı kadınlarla erkekler, aynı çıkış kapılarının yanında duracaklar. Beni gördüklerinde, aynı karşılama sözlerini söyleyecekler. Otomobile bindirmek, lüks bir otele bıraktıktan sonra evlerine, kendi yaşamlarına dönebilmek için telaş eden, çiçek getiren, nazik insanlar. Otelde oturma odasıyla yatak odası olan bir daire. Derin, ipek koltuklar. Palmiye ağaçlarına, yüzme havuzuna bakan geniş pencereler.

Otel yönetiminin selamlarıyla buzlu şampanya. Çiçekler, meyve sepetleri. Kat görevlileri, ellerinde bavullarım, mektuplarım, telefon mesajlarımla önümde eğilip doğruluyorlar. Gülümsemeler, kibarlık, her şeyi çevreleyen gerçekdışılık.

Bu arada, coşkuyla gülümsüyorum onlara. Teşekkür ediyorum.

Gerçeklerimden biri de şu:

Uçak, kentin üzerinde bir daire çiziyor. Gece dışarı bakarken içimde bir beklenti var. Hava sıcak biliyorum. Birkaç gün, Norveç'e özgü giysilerle çizmeleri düşünmeye gerek yok... Hava, ince bir bluzdan fazlasını gerektirmiyor.

Ülkemde herkes uyurken ben ayakta olacağım.

Hostesler, uzun yolculuklarından sonra ortalığı temizlemekle meşguller. Sabırsızlık ve telaş içindeler. Hepimiz aynı acele etme hastalığına yakalandık.

Uçuş, uzun sürdü. Bir film izledik. Kahvaltı, öğle ve akşam yemeği de vardı. Tekerlekli sehpalarla yiyecek, meyve, buzlu içkiler, uyumak istediğimde sarınmam için yünlü bir battaniye getirdiler.

Hollywood'un beni «doğal görünüşümle» kabul etmesinden kıvanç duyarak saçımı düzeltmeye çalışıyorum.

Ben, palmiye ağacının gölgesinde oturmuş, Oslo' dakilere hiç benzemeyen akşamın duygulandırıcı havasını hissederken ülkemdekiler birazdan karanlık bir kış sabahında uyanacaklar. Ayakları, popoları donacak. Ben, geniş, yumuşak bir yatakta uyuyacağım. Sabah, beni daha önceki gelişlerimden tanıyan bir garson uyandıracak. Perdeleri açarak odaya güneş ışığı dolduracak. Kahvaltı masasını, taze portakal suyunu getirecek. Sonra, bana Linn'i soracak. Yüz sayfalık bir gazete verecek. İyi günler dileyecek.

Bana kısa süreli rahatlık vermek, beni mutlu etmek kolay. Sevdiğim erkeğe ya da Linn'e yakın olmama gerek yok. Kimi kez, rahatlık içimden gelen bir duygu.

* * *

Küçüklüğümde ay büyüleyici gelirdi bana. Sürekli olmasa bile gene de sadakatle bana bakardı. Gece uyandığımda soluk, gizemli orada asılı dururdu.

Henüz yeni doğmuşken, incecikken pencerenin yanına giderdim. Ayın önünde üç kez eğilirdim. Böylelikle, dileğim gerçekleşecekti. Kötü düşler gördüğümde aydan, sevdiğim hiç kimsenin beni bırakıp gitmemesini isterdim.

Babam bırakıp gitmişti.

Ameliyatından önce babamla yalnız kalışımızı anımsıyorum. Bu, onun son ameliyatı olacaktı. Doktorlar, hemşireler gidip geliyorlardı - bir koşuşturma, bir telaş. Gene de bana, yalnızmışız gibi geliyordu. Yabancı

bir sesle hoşçakal dediğinde bir gizi paylaştığımızı biliyordum. Altı yaşındaydım. Cesur olmaya, ağlamamaya çalışıyordum.

İki telgraf Atlantik'i aşıp bize geldiğinde New York'ta oturuyorduk. Babam, beyin tümöründen ölmüştü, babası ise Almanya'nın esiri olarak Dachau'da.

Birkaç hafta sonra Avrupa'da barış yapıldı. Yolcu taşıyan ilk kargo gemilerinden biriyle Norveç'e döndük. Kaptan, sürekli sarhoştu. Bir kezinde onu, denize bir kedi yavrusunu atarken gördüm.

Kamaraların birinde kör bir adam, parmaklarını kabartmalı kağıtların üzerinde gezdirerek kitap okurdu. Benim de denememe izin vermişti, parmaklarımın ucundaki o duyguyu hâlâ anımsarım.

Ülkemden edindiğim ilk izlenim çıplak kayalar oldu. Annem, kayaları görünce çığlık kopardı. Kendini aceleyle aşağıya, kamarasına attı.

Annem, o tarihte, benim bunları yazdığım yaştaydı.

Uzun süre babamı anımsamaya çalıştım. Cenaze töreni için alınan yeni giysiden duyduğum gurur ve herkesin şefkatle beni kucaklayışı; tüm anımsadığım bunlardı.

Onu ise, o insanı anımsayamadım. O kadar az resmi vardı ki.

Biri, beni kucağına almış, merdivenlerden çıkarıyor, özenle yatağıma yatırıyor. Başımı boynunun çukurluğuna dayıyorum.

Babam olmalıydı bu.

Kırda benimle birlikte yürüyen bir adam. Uzun boylu. Sırtında kahverengi, deri bir ceket. Hiç konuşmuyor. Gene de ellerimizi tutup sıkıyor, birbirimize gizli sinyaller gönderiyoruz.

Bu da babam olmalıydı.

Birlikte altı yıl geçirdiğim ve bana bir tek gerçek anı bırakmayan babam. Geride kalan yalnızca büyük bir boşluk. Bu, beni öyle derinden yaralıyor ki, yaşadığım birçok olayı etkiliyor. Babamın ölümünün bende

bıraktığı boşluk, daha sonraları yaşadığım olayların içine yığıldığı bir oyuk oldu.

Küçükken Trondhjem'de, Annem beni kucağına alır, Amerika'da geçirdiğimiz güzel günleri anlatırdı. Bana, yaz, çocuklar, birbirlerine sarılmış anne baba resimleri gösterirdi. Boynumuza ve belimize kurdele yerine çiçekten kolyeler takan Anne. Balık avlayan, yemek pişirecek yer ve tuvalet yapan Baba. O günler bir daha geri gelmeyecek diye üzülürdüm.

Her pazar babamın mezarına giderdik. Çiçekler, mumlar, çelenkler alarak. Annem her kezinde kederli görünürdü. Soğuk beyaz taş, babammış gibi önünde ayakta durmaktan nefret ederdim.

Bir gün bütün bebeklerimi mezarına gömdüm. Orada tek başına yatmasını istemiyordum. Babamın ve bebeklerimin yerlerini sevimli kılmak için öteki mezarlardan çiçekler çaldım.

Bütün büyükler kızdılar. Annem bana ölümden sözetti. Ölüm, sevgi denli güzel göründü bana.

Bir an önce ölmek istedim.

Linn'in babasının da kahverengi deri ceketi var. Bir gün onlara bakıyorum. Linn, beş yaşında. Birlikte yolda yürüyorlar. Çocuğun eli babasının eline doğru uzanmış. Babasını, bütün bir yıl görmemişti. Yüzü güvenle, gururla yanan bir çocuk. Herkesin, babasıyla birlikte yürüyüşe çıktığını görmesi için, birazdan elele tutuşacaklar.

Ne var ki, babası bir büyükle derin bir sohbete dalmış. Yanındaki çocuğu unutuyor.

Bir el yavaşça aşağıya düşüyor, bir an alnındaki saçlara dolanıyor. Çocuğun gözlerine soğuk bir bakış yerleşiyor. Kızımız kendini bir deneyimin içine hapsediyor. Bir tek ben, olayın seyircisi, bunun farkına varıyorum.

Okula başladığım ilk yılı, teneffüs beklentisinin mideme korku saldığı, saatler süren bir oturuş olarak anımsıyorum. Kimi kez grup halinde oyunlar oynanırdı. Ancak öteki teneffüsler, tek başına yapmayı yeğlediğim bir şeylerle meşgulmuşum gibi yaptığım, yalnızlığın verdiği umutsuzlukla dolu sonu gelmez dakikalardı.

Kışın kartopu savaşları. Büyük, erkek çocukların basımı zorla kara soktuklarında duyduğum korku.

Küçük, zayıf, vahşiydim. Ancak okulda bisikletin gidonlarını tutarak amuda kalkan bir tek ben vardım.

Bir kezinde, üzerine «Liv'in babası ayyaştır» diye yazdığım bir kağıdı elden ele dolaştırdım. Başkalarının bana üzüleceğini, kimin böylesine bayağı bir yazı yazacak denli korkunç olabileceğini merak edeceklerini umuyordum.

Annem, kızkardeşimle bana yalnız olmadığı, her gece onu seven bir erkeğin yanında uyuduğu günleri sık sık anlatırdı. İki kızı, bu mutluluğun üzerine düşler kurup dururdu. Kimi kez, Annemin oturma odasında ağladığını duyardım. Bu, tuhaf ve ürkütücüydü. Büyüklerin hiçbir zaman korkmadıklarını, kararsız kalmadıklarını sanırdım. Onların işleri, düzenledikleri partileri vardı. Çocukların yavaşça başlarını okşarlardı. Tüm ömürlerini geçirdikleri büyükler dünyasından eğildiklerinde, her şeyi bilen, anlayan gözlerle bakarlardı bana. Ayaklarımın ucuna basarak içeriye girer, Annemi teselliye çalışırdım. Çok küçük olduğumu, uslu durursam ertesi günü güzel bir şey vereceğini söyler, beni uzaklaştırırdı.

Geceleri kızkardeşimin giysilerinden biriyle yatardım, belki bir prens gelir beni alıp götürür diye.

Sık sık da pencerenin önüne oturur, kahverengi deri ceketli bir erkeği beklerdim.

Okuldan eve dönüş. Kızlar, eski bir tuğla duvarın önünde toplaşmış. Belki kimsenin gelip bizi kurtaramayacağı sihirli bir şatoda yaşadığımız düşünü kurmamıza neden olan yüksek ağaçlar.

Gece biz uyurken başımıza gelenlerle ilgili fısıldaşmalar. Geri gelen, canlılara dokunan ölüler. Onların renksiz hayaletler gibi birdenbire ortaya çıkmaları bir daha unutulur gibi değildi.

Artık anımsayamadığım düşler, düşünceler de vardı.

İlk mavi numan çiçeği. Bir gün sadece otla kaplı gördüğümüz bayır, birdenbire renklenmiş. Tepeye tırmanmak, geri kalan dünyadan saklanmak, gene de dünyanın neşeli yanını duyumsayarak tepede oturmak.

Şimdi öylesine gri, öylesine cansız gelmesine şaşırdığım okul yolunun her dönemecinde yeni bir deneyim edinirdim, biliyorum.

En güzel anılarım Noel'le ilgilidir. Katedralde oturmuş, notaları koca binanın her köşesine ulaşan orgu dinliyoruz. Sonra hâlâ çakıl taşlarıyla kaplı Munkegaten boyunca eve doğru yürürken soğuktan adeta donuyoruz. Sağımızda, solumuzda bizimle aynı mutluluğu paylaşan öteki aileler.

Sonra, ev. Kızarmış domuz, kabak turşusu kokusu. Karanlık odada bekleyiş. Kız kardeşimle yerde oturmuşuz. Sabırsızız. Oturma odasında Noel ağacının süslendiğini biliyoruz. Kağıt hışırtıları, telaşlı ayak sesleri gizin sinyalleri veriyor.

En sonunda kapı açılıyor. Odanın ortasında mumlarla parlayan Noel ağacını ilk kez gören biz, çocuklar. Sevinçten neredeyse bayılacak gibiyiz.

Annem, piyanonun başında. Tahminimden çok daha genç. Ancak şimdi, paylaşmak için artık çok geç olduğunda bunları özlemle algılıyorum.

Yatağın yanında anlatılan öyküler. Elma marmelatı, muzlu kakao, ekmek, tereyağ. Kitabın üzerine

eğilmiş, kumral kısa saçlı, başını hafifçe öteye çevirmiş bir kadın. Bakıp gülümsüyor.

Mutluluk buydu.

* * *

Los Angeles'teyim. Yirmidört saat önce Oslo'da *Bebek Evi*'nde Nora'yı oynamak üzere kısa çizmelerimle güçlükle yürüyerek tiyatroya gidiyordum. Oyuna dört gün ara verilmesi Hollywood'a gelerek filmimin son düzeltmelerini yapmama olanak sağlıyor.

Norveç'te uçağa bindiğimde kıştı. Yirmidört saat sonra Kaliforniya'ya indiğimde ise, sıcaklık 80 dereceydi.

Hemen hemen hiç kalkmayan duman yüzünden gökdelenlerin üzerini, tepelerin görüntüsünü seçemiyorum. Burada biri ölü bulunsa yapılan otopsiyle kentte üç haftadan daha mı az ya da daha mı çok kaldığı hemen anlaşılır. Bu, hava kirliliğinin vücuda yerleşmesi için geçen süre. Daha uzun bir sürede bir daha düzelmemek üzere yerleşmiş oluyor.

Günlerden pazar. İki palmiye arasına gerilmiş hamakta yatıyorum. Güller ve yeşil çimenliklerle ve açık pencerelerden gelen kısık bir müzik sesiyle kaplı ve bir dostun bana bahçedeki meyvelerin sularıyla hazırlanmış soğuk bir içecek verdiği bu yere, dünyanın dertleri, tasaları girmiyor. Telefon yok. Baskı yok. Rahat.

Hamakta uykuya dalıyorum. Düşümde kendimi Sunset Bulvarında tarantella yapan Nora olarak görüyorum.

Arkadaşlarla akşam yemeği yiyoruz. Erkek, önemli ilk filmini henüz tamamlamış bir yönetmen. Kadın, yalnız kocasının mesleği için yaşayan bir eş. Uzun yıllar New York'ta oturduktan sonra, şimdi Los Angeles'e taşınmışlar. Bütçelerinin elvermediği bir ev satın almışlar.

Aslında aldırmadıkları kişilerin dostluklarını, tanışlıklarını aramışlar. Erkekli kadınlı bir toplumsal yaşam elde etmişler. Bu insanlarla tek ortak yanları, birlikte olmalarının gelecekte onlara iş yapma olanağı sağlayacağı umudu.

«Uygun çevrelerin» içinde bulunmamak, kimilerince olanaksız ve cansıkıcıdır. Bu çevrelere girmek için itişip kakışırlar. Birbirlerinin üzerinden kulaç atarlar. Kendilerini küçük düşürürler. Varolmayan amaçlarına giden yolun bir yerinde ruhlarını yitirirler.

Yönetmenle karısı zor günler geçiriyorlar. Güvensizliği içinde kadın başkalarıyla birlikteyken öyle bir gayretkeşlik sergiliyor ki ilişki kurmak istediklerini yanından kaçırtıyor. Kocasının dünyanın en yetenekli insanı olduğunu, hepsinden çok daha büyük adam olacağını, en iyi filmleri çevireceğini, en çok parayı kazanacağını, eksik kalan gücünüyse ona kendisinin vereceğini söylüyor.

Kadını gördüğümden bu yana bir yıl geçmiş. Çarpıcı bir değişiklik var. O zamanlar, son derece mutlu yaşadıkları New York'tan daha yeni gelmişlerdi. Belki biraz toplucaydı. Güzel siyah saçları vardı. Kaliforniya'da kendilerini bekleyen yaşama istekle sarılmışlardı. Şimdi dudaklarının kenarlarında derin, küçük çizgiler var. Sinirli. Sürekli sigara içiyor.

Gittikleri partilerden, tasarılarından, tanıdıklarından coşkuyla sözediyorlar. Kadın on kilo vermiş. Gerçekten tanıyabilmiş miyim onu?

Kadın artık fiziksel açıdan hareketli, canlı değil. Savunmasız. Biraz da acıma uyandırıyor sanki. Saçlarını kızıla boyamış. Sürekli konuşuyor, sanki ne söylediğini bilmiyor. Ona acıyorum. Koruma içgüdülerimi harekete geçiriyor. Artık seçtikleri yaşamda kesinlikle semere vermeyecek o kadar da iyi nitelikleri var ki. Bir dahaki görüşmemize kadar değişeceğini sanıyorum. Kurmakta olduğu gelecekte gerçekleşmesi mümkün olmayan planlar. Bir yandan yararlı ilişkiler peşinde koşarken

öte yandan dostluk arayışı. Pek eşyası olmayan kocaman evlerindeki, yüzme havuzunun başındaki yalnızlığı. Çocukları yok. Önceleri, sadece ikisi birlikte olmayı istiyorlardı. Şimdi, Meslek'leri var. Amerikan düşü. Başarı.

Kadın, kocasını desteklemek, film kentinin etkin kişilerinden biri olmak düşünü kuruyor. Birinci sınıf önemli insanlar grubuna ait olmak. Masada koluma giriyor. Önemsiz konularda çene çalıyoruz.

Bir kadın arkadaşa gereksinme duyduğunu hissediyorum. Kulağıma fısıldadığı itiraf tufanından anlıyorum bunu.

İçkiler getiriliyor. Kadın gülümsüyor. Kocasına cesaret veriyor. Kocasının ne kadar akıllı, ne kadar iyi olduğunu, onunla gurur duyduğunu söylüyor.

Korku da bizimle birlikte masada oturuyor. Kadınla on yıl içinde bir kez daha karşılaşmak düşüncesi tüylerimi ürpertiyor.

* * *

Sekiz yaşındaydım. Annem bir kitapçı dükkanında çalışmaya başlayacaktı.

Sonra, Karen geldi bize.

Kaç yaşındaydı bilmiyorum. Ancak, Annem gazeteye ilan verdikten sonra evimize birçok hanımın geldiğini anımsıyorum. Girişin yanında, sıkılgan bir grup oluşturdular. İçlerinden biri birdenbire şapkasını çıkardı. Oturma odasına yürüdü. En iyi iskemleye oturdu. Ağzını yayarak gülümsedi. Yüzündeki ifadeye bakılırsa her şey yoluna girmişti.

Bu, Karen'di.

Karen, «Hanım»ı gördüğü anda işe girmeye karar verdiğini söyleyince Annem hayır demeye cesaret edemedi.

Karen'in çok şişman, çok çirkin olduğunu düşündüm. Onu sevdim.

Yeni küçük ailesini seviyordu, belki de en çok Annemi. Annemin varlıklı evlilerden oluşan çevresinde neyin özlemini çektiğini sanki herkesten daha iyi anlıyordu. Daha ilk günden Anneme büyük paye verdi. Kendisinden istenmeden bütün sorumluluğu üstlendi. «Hanım»ın kitapçıdan eve geldiğinde özgür kalmasında, dinlenmesinde direndi.

Karen, kimi kez kızkardeşimle beni gezmeye çıkarırdı. Bunu, insanların onu annemiz sanmaları için yaptığından kuşkumuz yoktu. Annemiz sanılmayı başarmasından her zaman korkardım. Giysileri çok tuhaftı. Çenesi öne doğru çıkıktı. Hantal hantal yürürdü. Her zaman onun ya biraz önünde ya da biraz arkasında koşardım. Kimse aramızda bir ilişki bulunduğunu düşünmemeliydi.

Bizi, inekten yeni sağılmış ılık süt içmek zorunda kaldığımız bir mandıraya götürürdü. İğrençti.

Karen'in kokusunu anımsıyorum. Her zaman ekmek pişirir, borakslı sabunla yerleri silerdi. Vücudu yaslanılacak kadar kocamandı, ılıktı. Bir gün mutfakta ağlıyordu, bütün dişlerini çektirmişti. Yeni dişlerin takılması için bütün bir haftanın geçmesi gerekiyordu. Birdenbire yabancı olmuştu. Yüzünde, ağzının olduğu yerde tuhaf bir oyuk vardı. Olabildiğince ondan uzak durdum. Bu, onu daha çok ağlattı. Yüksek sesle burnunu çeke çeke.

İyi masal okuyamıyordu. Çok da konuşmazdı. Ancak akşamları kakao yaptığında, mutfak masasında bizimle birlikte oturduğunda ve o da ailenin parçası olduğu için gülümsediğinde bir çocuk olarak mutluluk ve güven duyduğumu her zaman anımsarım.

Karen'in evine yalnızca bir kez gittik. Bir pazar yürüyüşüne çıkmıştık. Oturduğu yüksek gri apartman blokunun önünden geçiyorduk. Annem, ona beklenmedik bir ziyarette bulunacağımızı söyledi.

Karen'in korkusu, duraksaması. Tek masasının üzerine yığılmış bir kap sıcak yemek, tabaklar, tuvalet eş-

yaları ile hafifçe karanlık oda. İskemlelerin üzerinde gazeteler, çok az ötedeki beyaz duvara bakan pencere. Karen'in şişman gövdesinin, üzerinde nasıl dinlendiğini düşündüğüm dar yatak.

Bize kahve ikram etti. Yalnız Annem konuştu. Gitme zamanımız geldiğinde Karen rahat bir soluk almışa benziyordu.

Annem, «Bu, Karen'i mutlu edecek» dedi.

Çoğunlukla olaylardan farklı deneyimler ediniriz.

Bir gece, o dar yatağında uyurken öldü. Annemin Babamın öldüğünü söylediği günden daha çok ağladım.

Sokakta neden her zaman onun önünde ya da arkasında koştuğumu olasılıkla anladığını düşündüğümde vicdanım rahatsız oluyor.

* * *

Hollywood'da bir iş günü. Yakında galası yapılacak bir filme yirmi satır daha kaydedilmesi için buraya geldim.

Yapımcı, şiddetli bir başağrısı bahanesiyle stüdyonun bir köşesine çekilmiş. Yönetmen, yerinde. Yedi teknisyen, cam levhanın ardında sessiz oturuyor. Oda, bir sürü mikrofon ve elektrik kablosu ile kaplı.

Bu, Jan Troell'in ilk Amerikan filmi. Odanın ortasında durmuş, güçlü kollarını temkinli hareketlerle öne arkaya çeviriyor. Bir eli hayali bir tenis raketi tutuyor. Akşam, eski dünya tenis şampiyonlarından biri ona antreman yaptıracak. Kollarınla daireler çiz - ayak parmaklarının üzerinde biraz yüksel - arkaya değil - topa vur! Bu, biraz alışılmadık davranışını kimse yadırgamıyor.

Yapımcı, bütün sabah boyunca yerinden kıpırdamıyor. Kendisine yakışmayan kırmızı bir sakalı ve nazik gözleri var. Altın bir düşe dalmış. Üzerinde çalıştığımız film, yapımcılığının ya başı ya da sonu olacak. Film

iyi olursa evinin parasını ödeyecek, tenis kortunu düzenleyecek, başka bir film için para alacak, istediği aktörlerle anlaşma imzalayacak. Sade görünüşü artık engel oluşturmayacak.

Aklımda binlerce düşünce var, ülkeme, Oslo'ya, tiyatroya dönmeden önce yapmam gereken bir sürü şey...

Ve orada bulunmamıza karşın biz apayrı düşünceler içinde yüzerken filme bir yirmi satır daha ekleniyor.

Öğle yemeğine çok az kişi katıldı. Yeni film tasarıları tartışılıyor. Başarı, kişiye yapılan fiyat önerileriyle ölçülüyor. Size ne kadar çok para önerilirse, menajerinize o kadar çok yapımcı telefon ederek daha çoğunu önerir.

Hollywood'da havadan sudan konuşma tarzı böyledir.

Yaşlı bir aktör masamızın yanına gelerek duruyor. Alman. Doludizgin bir laf seli: Karısı onu beş çocuğuyla bırakıp gitmiş. Sinirli sinirli çevresine bakınıp güvenini kazanan tek kişinin ben olduğumu fısıldıyor. Ancak öyküsünü, birçok kez anlattığını duyuyorum, dinlemek için zamanı olan herkese.

Anlayamıyor. Karısıyla mutlu olduklarını sanmış hep. Kadının güzel bir evi varmış. Yeri biraz sapaymış. gerçi - bunu kabul ediyormuş - ama çok güzelmiş... Her şeyin ötesinde, karısı hiç yalnız değilmiş. Çocukların yapılacak çok işleri varmış. Her zaman karısına iyi davranmış. Onu sevmiş. Karısını mutlu görebilmek için her şeyi yapmış. Belki yolculuğa biraz fazla çıkıyormuş. Ancak, film kentinde iş bulamıyormuş. Ne yapsınmış?

Şimdi, kadın gitmiş ve bana sır verircesine, başından beri kadının deli olduğundan kuşku duymaya başladığını söylüyor. Ancak, bunu hiç anlayamamış. Adam, çok safmış. Kadının, geri gelerek çocuklar üzerinde hak öne sürmemesi için doktordan deli olduğu yolunda belge alacakmış. Mahkemede tanıklık eder miymişim?

Zayıf bir adam. Elleri titriyor. Bir zamanlar birçok genç kızın elde etmeye çalıştığı yakışıklı bir erkekti. Sonunda, içlerinden en genciyle evlendi. Birer yıl arayla çocukları oldu. İkisi de ardından bunu izlemesi gereken saadeti beklediler. Kendilerini rahat, güvenli hissedecekleri bir şeyi. Artık ikisi de mahkemede karşılaşacaklar. Birbirleri hakkında bilmedikleri her şeyi yorgun, kayıtsız dava vekillerine açıklayacaklar.

* * *

Her cumartesi, okulun spor salonunda bir tiyatro gösterisi düzenlerdim. Oyunu kendim yazar, kendim yönetir, en iyi rolleri ben üstlenirdim. İlk birkaç oyundan sonra öyle kötü hazırlanmıştım ki, oyuncular izleyicilerin önünde doğaçlama yapmak zorunda kalmışlardı. Sonuçta, yapımlarımı az kişi izlemeye başladı.

Ancak bunun hiç önemi yoktu. İzleyiciye ne gerek vardı ki?

Biz kendi zevkimiz için oynuyorduk: Makyaj, kostümler, sonsuza dek düş kurma olanağı. Tiyatro bir daha hiç o günlerdeki kadar zevk vermedi. Yazılmış sözcüklerle aynı ilişkiyi bir daha asla kuramadım. Kahkahalar ve gözyaşları; aynı şekilde spor salonunun çıplak tahtaları üzerinde kendi gizli yaşamlarını sürdüren başkalarıyla dayanışma.

Henüz küçük bir kızken Thalia'nın bana ilk kez iki yüzünü de gösterdiği sihirli dakika.

İndirimli günlerde sinemalar. Köşelerden dönen ve girilmesinin güçlüğüyle içerdeki ziyafeti çok daha düşsel duruma getiren kuyruklar.

İzlediğim her şeyi artık anımsamıyorum. Ancak duygular, coşku, koku hâlâ canlı. Zil sesi, yavaş yavaş sönen ışık. Sıkı sıkıya kapatılmış gözler, üzerine bastıran

eller yüzünden daha da kapanmış; en sonunda yeniden baktığınızda, mucize çoktan perdede.

Filmler, gerçekten kaçış, düşler dünyası: Gelecekte günlük yaşantımın bir parçası olacağına inandığım deneyimler ve insanlar. Tragedyalar öylesine büyüktü ki, birkaç saat sonra bile boğazımda hâlâ bir yumruk olurdu. Harikalar öylesine büyüktü ki, eve dönerken bütün yol boyunca ayaklarım yere basmazdı.

Milano Mucizesi. Sahne Işıkları. On ya da yirmi kez gördüm. Her seferinde gerçekmiş gibi beni büyülediler. Erkek ve Kadın Kahramanlar. Ya İyi ya da Kötü insanlar. Hemen hemen hiçbiri Trondhjem'de tanıdığım insanlar gibi sıradan, cansıkıcı değildi.

Ve Aşk.

Perdedeki gibi yaşamak isterdim onu: Bana şefkatle bakan, Erkek Kahraman'ın Kadın Kahraman'a fısıldadığı sözcüklerin aynını fısıldayan beyaz gömlekli, beyaz tebessümlü bir erkeğin karşısında ayakta durmak.

Beni öptüğünde kemanları duymak.

Keşke biraz daha çabuk büyüsem. Dümdüz göğüslerime tasayla bakıyorum.

* * *

Los Angeles'ten Norveç'e dönerken Londra havaalanında iki saat mola veriyoruz. Çok yetenekli bir yazar arkadaşımla önemli bir randevum var.

Küçük bir bekleme salonunu kullanabildiğim, yumuşak yastıklara gömülebildiğim, kısık sesli müzik eşliğinde ücretsiz içki servisi yapılabilen ayrıcalıklı birinci sınıf yolcusuyum.

Birlikte yapmak istediğimiz bir filmden sözediyoruz. Aylardır senaryo üzerinde çalışıyor. Bu, aklımızdan söküp atamadığımız Karen Blixen'in öyküsü. Isak Dinesen gibi, bir memlekete duyduğu aşkın macerasını yazarak çağımızın edebiyat başyapıtlarından birini ya-

ratan bir kadın. Tasarıya Blixen ile yakınlaşmanın bir yolu diye bakıyorum. Hakkında yazılar okuyorum, tanıyanlarla konuşuyorum, yeniden kitaplarına gömülüyorum. Onun sevgili Afrika'sına gitmek. Yaşamımın bir yılını onun dünyasını incelemeye vereceğim.

Bunu yapmak istediğimden kuşkum yok. Menajerim, belki ticari bir fikir olarak görmediği için hayır dese de, yapacağım. Yalnızca film çevirmenin başlı başına macera olduğu günler geçti. Eleştirmeden her şeye evet dediğim günler. Paradan söz etmeyen, benim adımın filmin adından önce yazılacağı (kuşkusuz bu her şeyden daha önemlidir, sırf bunun için birçok kişi, daha düşük ücretler almaya razı olur) sözünü vermeyen bir erkekle oturuyorum. Dostum, oyuncu olduğum için bende bulduklarından dolayı değil, kadın olarak da bende bulduklarından dolayı bunu yapmamı istiyor.

Ona filmi, karşılığında hiçbir şey istemeden çevirmekten sevinç duyacağımı söylüyorum.

Uçağa binme zamanı.

Birinci sınıf bekleme salonundan, yazarlardan, gelecek için tasarılardan, Hollywood'dan uzaklaşıyorum. Norveç'e gidiyorum. Tiyatroya, akşam oynanacak oyunlara.

Mutluyum.

İzleyicinin sessizliğinin ve kahkahalarının verdiği özgürlük duygusunu özlemişim. Sonraki alkışlardan daha çok bu ilişki beni ödüllendirmiştir hep.

İnce uzun koridorlar. Küçük, aşırı kalabalık soyunma odaları. Ekip halinde çalışmanın keyfi. Eski mobilyaların, sahne dekorlarının kokusu. Şimdi askıda bekleyen, yeni ütülenmiş, tanıdık eski kostümler. Hemen hemen hiç kimse benim orada olduğumu bilmezken, kendi yaşamımı sürdürmek.

* * *

Karanlık korkusu.

Oniki yaşındaydım. İki yaş büyük ablam, ilk kez toplum yaşamına karışıyordu. Annemin etkin bir arkadaş çevresi vardı. Gece gelip birinin bana bakması için çok büyüktüm.

Bütün gün içimde şu duyguyu taşımıştım: Evdeki son kişinin bana holden «İyi geceler» diyeceği ve yattığım yatakta kapının gürültüyle kapandığını duyacağım anın korkusu. Sessizliğinin içinde bana gümbürdeyen ev.

Karanlık köşeler. Çarpan kalbim. Yastığımın altında Babamın fotoğrafı. Gözlerim açık kalsın diye sürekli ıslatabilmem için yatağımın başucundaki masada bir kase su. Uyuyakalarak, gecenin saçtığı dehşetlerin arasına saklanan bir şeylerin saldırısına uğrama tehlikesi.

En sonunda banyoya kaçış. Kapının kilitlenebildiğini farkettikten sonra duyulan rahatlık. Her köşesini tam olarak görebildiğim bir oda. Emniyet subabı olarak yorgan ve kitaplar. Eve ilk gelenin kapıyı yumruklayarak ne tür bir çocukça saçmalık yaptığımı soruncaya kadar banyonun zemininde bitkin bir uyku.

* * *

Oslo'da, *Bebek Evi* oyunundan sonra taksi kuyruğu.

Yurt dışından bugün döndüm. Bavullarım var. Saat onbir buçuk. Yorgunum. Hollywood'da çalışmayla geçen günü yirmi saatlik uçuş ve üç saatlik oyun izledi. Kuyruktakiler bana bakıyorlar. Biraz önce tiyatroda beni kostümle görmüşlerdi. Şimdi, pek iyi durumda değilim. Bavullarımdan birinin üzerine oturmuş, öfkeyle onlara bakıyorum. Alkışlar, tempolu bağırmalar geride, koltuklarda, sahnede kaldı. Şimdi halk da sanatçı da mahçup, birbirlerine sakıncayla davranıyorlar.

Takside sürücü ile konuşmaktan, bu kadar çok yolculuğa çıkmak eğlenceli mi, rol yapmak keyifli mi, henüz çok para kazanamadım mı gibi sorulara yanıt vermekten kaçınmak için uyuyormuş gibi yapıyorum.

Sürücü beni evimin önüne bırakıp gittiğinde anahtarımı unuttuğumu farkediyorum. Linn, evde değil. Kendimi, geceyi bavullarımla birlikte merdivenlerde geçirirken görür gibiyim. Bavulundaki çek karnesi ve mücevherleriyle, kışın soğuğunda ölen, modern bir *Kibritçi Kız.*

Komşumda yedek anahtarım var. Birkaç metre yürüyüp ona gidiyorum. Kapıyı çaldığımda, pencerede gülen bir yüz. Sonra, başka bir yüz, kocasınınki. Kadın kapıya geliyor, gülümsüyor. Sanki gece yarısı onları rahatsız etmemişim gibi benimle çene çalıyor. Çiçek desenli, küçük, kısa bir geceliği var. Bacakları çıplak, güzel. Soğuktan sıçrayıp duruyor.

Anahtarımı alıyorum. Kocası cama vurup el sallıyor. Kadın kocasının arkasında beliriyor, kollarıyla onun boynuna sarılıyor. Belki, tam sevişirlerken geldim.

Evime girerek, yatağa uzanıyorum. Hayat dolu bir şeylerden dışlanmışım gibi bir duyguya kapılıyorum. Yalnızlığın içinden yükselen bir korku: *Gerçeğe* yalnızca başkaları sahip.

* * *

Dans okulu. Onüç yaşındayım. Cildim yağlı. Hantalım. Kısa saçlarım düzgün kesilmiş.

O günlerin havası bana hâlâ tiksinti verir. Öğretmen ellerini çırparak «eşlerinizi seçin» dediğinde salonun öbür ucundan atağa kalkan beyaz gömlekli erkek çocukların anısı...

Dans onlarsız başladığında, sanki otururken başka şeylerle ilgiliymiş gibi davranan hep o aynı küçük grup. Ve bir sonraki dans. Salyangoz adımlarıyla yürüyen er-

kek çocuklar, bu kez onlardan biriyle dans etmek zorunluluğu.

Benim kuşağımın kavalye bulamayan genç kızları.

Dünyanın her yerinde küçük büyük binlerce kadınla aynı yazgıyı paylaştıklarının asla farkına varmayan onüç yaşındaki kızlar, daha sonraki yaşamlarında da kavalye bulamayacaklarını, kenarda kalacaklarını sandılar. Her biri için, eşsiz görünen bir deneyim.

Öğretmen, ufak tefek, zarif biri. Ritm tutturmak dünyanın en kolay işiymiş gibi dönerek dans ediyor. Bu, yukarı toplanmış küçük bukleli saçları, ayakkabılarının hançere benzeyen topukları gibi onun bir parçası. Her zaman yeni ve güzel giysiler giyer, kulaklarında, boynunda, parmaklarında takılar parıldardı. Kalçalarının yuvarlaklığının bitimindeki incecik beli ve göğüsleri, uzun kırmızı tırnakları, onüç yaşındaki bir kızın kendine güven duygusunu kesinlikle silip yok ederdi.

Ders aralarındaki kaygı.

Başka herkes grup halinde ya da ikişer ikişer giderken, eve tek başına dönüş. *Kadının,* yalnız kaldığında duyduğu, terkedilmişlik duygusunun önceden tadılması ve günlerden pazardır, çevresindeki her şey birlikteliği, aileyi yaşıyor, soluyordur.

Ablamın eskittiği pembe ipek giysi içinde kadınlar tuvaletinde geçirilen ilk balo.

Başarısızlığımı büyük bir doğallıkla ve bütünüyle kabullenmiştim. Gözlerimin önünde, daha sonraki yaşamımı toplumun dışında kalan biri olarak geçireceğim canlanmıştı. Ancak, toplum dışılığımı kapalı bir kapının ardında geçirmeyi yeğlemiştim. Böylelikle, kimsenin bir şeyden haberi olmazdı.

* * *

Her gün yazmaya çalışıyorum. Bu, telefonların, Linn'in,

dadının, komşuların bulunduğu evde çok güç. Erkek olsaydım, farklı olacaktı. Erkeğin evde yaptığı iş, mesleği, yorgunluğu, zihnini toparlama gereksinmesi de, çok daha saygı uyandırıyor gibi.

Oturup bir şeyler yazdığınızdan başka bir şey görmeyen bir çocuğa *Anne*'nin çalıştığını kavratmaya çalışın. Sizden istenileni yapması için para ödediğiniz dadıya, işinizin önemli olduğunu, belli bir tarihte bitmesi gerektiğini açıklamaya çalışın. Çocuğumu, evimi ihmal ettiğimi düşünerek başını sallar, odadan çıkar. Mesleğinde başarılı olmak, kitap yazmaya çalışmak, benim zorunlu işlerimden sayılan evişlerini ihmalimi affettirmiyor.

Bodrum katında oturarak daktilomun tuşlarına insafsızca saldırıyorum. Rahatsız vicdanım beni yukarıya, mutfağa götürünceye kadar. Hizmetçiyle kahve içiyorum. Linn'e kitap okuyorum. Dünyadaki bütün zaman benimmiş gibi telefonlarda kibar kibar konuşuyorum.

Gene de içim öfke dolu. Böylesine büyük bir öfkenin böylesine ılımlı bir görünüş altında saklanabilmesi ne kadar da şaşırtıcı.

Amerika'dan, Paris'ten, İngiltere'den, Oslo'dan gelen telefonlar. Benimse beklediğim sadece bir tane, bu yüzden ötekilerini de açmak zorunda kalıyorum. Dadı, telefonların hiçbirini açmaz. İngilizce bilmiyor.

Yayıncım, telefonu fişten çekmemi öneriyor. Ancak tesisatın bozukluğundan bu da işe yaramıyor. Onu çalışma odama koyabilirim. Bu kez, duvarlar bile ses verir. Bu koşullar altında yazmak çok güç.

Telefona koşuyorum. Kaliforniya ile konuşuyorum. Orada şimdi gece. Hava nasıl yumuşak, alışılmadık. Burada güneş parlıyor. Penceremin dışında, ladinlerin üzerinde kar var. Bu dünyada yaşıyorum, başka bir dünyayla konuşuyorum. Bir kağıt parçasının üzerine gelişigüzel şekiller çiziyorum. Vicdanım beni rahatsız ediyor. Çünkü kötü bir anneyim. Çünkü yetersizim.

Mektuplara yanıt vermiyorum. Muslukları onarmayıp suyun aylarca damlamasına göz yumuyorum.

Komşuyla kahve içiyorum. Her yaptığım için ondan özür diliyorum. Çünkü bunun, benim için ne kadar önemli olduğunu asla anlayamayacağını biliyorum. O korkunç «Kadın Suçluluğu» yok mu! Bodrum katında yazı yazarken, yukardakiler aylak aylak oturduğumu düşünmesinler diye müzik dinlemeye cesaret edemiyorum. Saygı görmek için gözleme ve ev ekmeği pişirmem, odaları derleyip toplamam gerekir, biliyorum.

Öylesine büyük bir özgürlük, öylesine bol seçenek veren bir yaşam sürdürmenin ne kadar iyi olduğu konusunda yazmaya çalışırken aklıma gelen düşünceler bunlar: «Kendi irademle özgürüm; kendimin yaratıcısı, kendimin rehberiyim. Gelişmem ve ilerlemem kendi seçimlerime bağlı. İçimde, gelecekteki yaşamımın tohumları var.»

Telefon çalıyor. Hizmetçi kapıya vuruyor. Yanıt vermeme fırsat vermeden içeri giriyor. Linn'in pantolonunda bir yırtık bulmuş.

Telefonda gülüyorum. Sonra uzun uzun yırtığın iğneyle örülerek mi onarılacağını, yoksa parlak bir malzemeden üzerine parça mı dikileceğini tartışıyorum.

* * *

Okul.

Konular, dersler. Ne olduklarını az çok unutmuşum. O günlerde bile gelecekteki yaşamıma da bana yararı olmayacağını düşündüğüm şeylerin hepsi, belleğimin gerisine, dönem dönem geriye gittiğimde hissettiğim boşa geçmiş zamanın, tüm gafların ve ahmaklıkların küçük sertleşmiş bir yumak oluşturdukları yere itilmiş.

Görsel izlenimleri anımsamak benim için daha kolay:

Üzerindeki sopalarıyla değişik biçimde ve ölçüler-

de, sınıfın bir ucunda tehdit saçarak duran kürsülerin yanıkları. Ya elde kırılıveren ya da yazarken karatahtada gıcırtılı sesler çıkaran tebeşir.

Dikiş dersinde ördüğümüz yün eldivenler, terleyen, gönülsüz parmaklarımın arasında giderek kirlenen okul önlükleri, beden eğitimi pantolonları. Bitip tükenmez saçmasapan tekerlemeler halinde ezberlediğim ırmaklar, sınırlar, dağ sıraları. Bir gün hızla ezbere okunuyor, ertesi günü bütünüyle unutuluyor.

Okulda yemek dersleri: Fırınları parlatmak, siyah pudding için malzemeyi çırpmak, yerleri kazımak. Öyle sert bir öğretmen ki kaynar suyu ayağıma dökerek dersi hastanede geçirmek seçeneğini çözüm diye bulduğum için asla pişmanlık duymadım. Sürekli öğütler: «Başını kollarına dayarsan düşünemezsin.» (Bir yetişkin olarak başımı kollarıma dayadığımda her zaman daha iyi düşündüm); «ayak ayak üzerine atarsan sakat kalırsın.» (Bir yetişkin olarak ayaklarımı iki kez birbirine doluyorum).

Sonunda okuldan öylesine nefret ettim ki, sürekli okuldan kaçmaya başladım. Annemi soğuk algınlığımın ya da mide ağrımın gerçekliğine inandırdığımı düşünerek evde oturuyordum, ta ki bir gün, yanında bir çocuk psikoloğu ve hemşireyle birlikte hızla yatak odama girinceye kadar. Annem geri planda ağlarken hemşire beni giydiriyor, psikologsa yumuşak sesle saçmasapan sözler ettikten sonra beni hastaneye götürüyor.

Gerçekten hasta çocukların - kalp hastaları, beyin ameliyatı geçirmiş, bir de yaygara koparan bir çocuk - bulunduğu büyük bir koğuşta herkese okul kaçağı olarak tanıtıldım. Hemşirelerin pembe yanaklı sağlıklılığımı küçük görmelerinden acı çekiyordum. Bir gün pencereden atladığım gibi pijamalarımla bahçede koşmaya başladım. Beyaz gömlekli, düşünceli bir doktora sarılarak, gözlerimde yaşlarla ondan babam olmasını istedim. Bu dokunaklı gösteri etkisini hemen gösterdi.

Tek kişilik bir odaya alınarak gerçek bir hasta sayıldım. Bütün sınıf bana mektuplar yazdı. Annem gözlerinde tasalı bakışlarla yatağımın yanına oturdu. Çocuk psikoloğu, herkesin yalnızca iyiliğimi istediğini anlıyor muyum diye sordu. Okul, bütün okul beni özlüyordu. Annem beni özlüyordu. Ablam beni özlüyordu. Onları tasalandırdığımı anlıyor muydum? Anladığımı söylediğimde psikolog, Anneme beni iyileştirdiğini, bana da artık eve dönebileceğimi, Anneme iyi davranmamı, okulda çok çalışmamı söyledi. Ona, benim için yaptıklarından dolayı teşekkür ederken önünde reverans yaptım. En kibar gülümsememi takındım. Özellikle uyarıda bulunmadan odama girdiği, beni iteleyerek hastaneye soktuğu için teşekkür ettim.

Daha sonra, salt ona göstermek için bir dahi çocuk olmaya karar verdim. Bütün dünyayı şaşkınlığa düşürecek bir kitap yazacaktım. Kitap çok acıklı olmalı, herkes küçücük bir kızın böylesine derin, melankoli dolu bir kitabı nasıl yazabildiğine şaşmalıydı.

İlkokul öğretmenlerimden birini, bir de daha sonra, bir lise öğretmenini büyük bir keyifle anarım. Kuşkusuz, başka öğretmenler de vardı. Ancak, bu ikisiyle konuşmadan, yakın ilişki kurmuştum. İlkokul öğretmenim, kompozisyonlarımdan birinin altına: «Sevgili Liv, büyük bir imgeleme gücün ve bunu dile getirmeni sağlayan alışılmadık bir yeteneğin var. Ancak, kimi kez derin sulara dalıyorsun. Buradan karaya ulaşmak için uzun süre yüzmek gerekir. Bu da bir imge. Ne demek istediğimi anlıyor musun, küçük Liv?» diye yazmıştı. Küçük Liv, anladı. Büyüyünceye kadar öğretmeninin mektubunu sakladı.

Kırmızı yanaklı, gözlüğü siyah çerçeveli başka bir öğretmen de vardı. Onsuz lise, benim umarsızca kirli okul önlüğüm kadar anlamsız olacaktı.

Kısa boylu, zayıf, oldukça benmerkezciydim. Düşler içinde yitip gitmiştim. İyi karneler, büyük cansıkıntısı. O zamanlar göğüslerime, biriktirdiğim harçlıkla-

rımla satın aldığım sütyenlerin içine Annemin eldivenlerini dolduruyordum. Birçok genç kız, beden eğitimi derslerine, adları okunduğunda «bilinen neden» diyerek ayda bir kez girmiyordu. Bu, benim başıma hiç gelmemişti. Gelmiş gibi davranıyordum. Ancak, tarihleri kesinlikle izleyemiyordum. Bütün bir yıl, diğer hepsinin *bildiğinin,* ancak öğretmenin onlardan anlayışlı olmalarını, bilmiyormuş gibi davranmalarını istediğinin farkına varmaksızın sahtekarlık yaptım.

«Bilinen neden»: Genç kızlığa yeni adım atanları ötekilerden ayıran sihirli ifade. Ve sonra, eninde sonunda zamanı geliyor. Ne sevinç! Ne acı! İlk kan izinin, masumluk diyarından, giderek gizemli olacak bir dünyaya götürdüğü talihli kadın.

Biriktirdiği parayla resim malzemesi, resim sehpası, coşku veren yağlıboya tüpleri satın aldı. Kız arkadaşlarının erkeklerle romantik buluşmalarına kıskançlık duymadan baktı. O, dünyaca ünlü bir sanatçı olmak üzereydi.

Ve sonra, gazeteci olmak istedi. Gazeteler yayınlıyordu. Oyunlar, şiirler yazıyordu. Bir dönem, baytar olmak istedi. Büyük bir evi olmasını, evsiz barksız kedilerle, köpeklerle dolmasını istedi. Bütün hayvanlar, büyük ipek yastıkların üzerinde yatacaktı.

Gene de sonuçta, her şeyden çok, oyuncu olmak istedi.

Sınıfımda lider olduğum günler olmadı değil, eminim. Gene de kendimi daha çok «grubun dışında kalmış biri», farklı biri olarak anımsıyorum.

Derinlere inen bir şey anımsıyorum. Soyutlanma duygusu benim için sarsıcı bir deneyimdi.

Geceleri, oturma odasında gülen, konuşan yetişkinleri dinleyip büyüyünce bu harika fikirler ve kah-

kahalar dünyasının bir parçası olacağımı düşünerek yatmak.

Büyüdüm. Gene de zaman zaman, benden başka herkesin bir birlikteliğin parçası olduğu inancı içinde kendimi hâlâ grubun dışında hissediyorum.

Biz büyüklerin, düş dediğimiz bu çocukluk deneyimlerinin ne kadar gerçek olduğunu unutuyorum.

Bir çocuk için bu, bir düş değil: Terk edilme korkusu, kötü kurt, karanlık oda. Tümü *gerçek*. Başka bir şey olarak tanımlansınlar diye, insanlar bunlara ad takmış.

Gerçek, bizim düş dediğimiz. Ve *budur*, düş.

* * *

Üç gündür Paris'teyim. İlk gelişim değil. Daha önceki gelişlerimde koşullar, her zaman biraz cansıkıcıydı.

Çok gençken Norveçli bir tiyatro grubuyla gelmiştim. Çok mutsuz bir aşk yaşıyordum. Yalnızca yatağa uzanıp *ondan* gelmiş eski mektupları okumak istiyordum. Beni unutmak için dağlarda yürüyüşe çıkmış. Bulabildiği bütün doruklarda bir aşağı, bir yukarı koşmuş, kendi için saat tutmuş, kendi rekorlarını kırmış, bir süre sonra da neden bu koşuya çıktığını anımsayamaz olmuş. Bu arada ben, Sarah Bernhardt'ın eski tiyatrosuna kendimi adeta zorla sürükledim ve kendi acılarımı sahnede dile getirdim.

Eyfel Kulesini bile görmek içimden gelmemişti.

Daha sonra, güney Fransa'da çevirdiğim bir filmin son sahneleri için Paris'e gittim. Sabahın sekizinden akşamın geç saatlerine kadar küçük, rutubetli bir stüdyoda çalışıyorduk. Çevremde hemen hemen herkes Fransızca konuşuyordu. Bense Fransızca bilmiyordum. Birlik-

te oynadığımız Charles Bronson da Fransızca bilmiyordu, ama bunun bana pek yararı olmadı. Bütün bu süre içinde benimle çok az konuştu: «Günaydın», «hoşçakalın» ve «sizinle bir kez daha birlikte çalışmaya niyetim yok» - en azından kastettiği buydu. O, Avrupa'da en iyi gişe geliri bırakan oyunculardan biriydi. Küçük Norveç'ten biriyle birlikte çalışmak onun için küçültücü olmalıydı. Geç yaşta üne kavuşmuştu. Artık günlerini gelişkin kol kasları için jimnastik yaparak, yumruklarını sıkıp gevşeterek, göğsünü şişirip söndürerek geçiriyordu. Üst dudağı terle süsleniyordu.

Eyfel Kulesini bu gelişimde de görmedim.

Üçüncü gelişimde bana beş yaşındaki kızımla dadısı eşlik ediyordu. Londra'da film çevirdiğim sıralar dadıya nişanlısından soğuk mektuplar gelmeye başlamıştı. Kadının yurtdışına çıkmasından hoşlanmıyordu. Sonuçta dadının gözlerinin altında siyah halkalar oluştu. Hiçbir şeyden zevk alamaz oldu. Onu neşelendirmek için Paris'te bir hafta sonu geçirmeyi önerdim.

Alem yapan üç kız: İngilizceyi henüz öğrenmeye başlayan, Fransızcadan sersemleyen Linn, soğuk mektuplar alan dadı, bir haftalık yoğun bir çalışmadan bitkin düşen ben. Oylamaya koyduk. Louvre'u, Notre Dame'ı görmeye pek istekli değildik. Mağazalara, oyuncakçı dükkanlarına gittik. İçimden başkaldırırken, çocuğuma gülümsüyordum. Dadıya gülümsüyordum.

Sonunda Eyfel Kulesine geldiğimizde bitkindim. Başım dönüyordu. Onlarla birlikte yukarıya çıkmadım. Bir yere oturup soğuktan donarak bekledim.

Şimdi gazetelerle, televizyonla ve radyoyla söyleşiler yapmak için dördüncü kez Paris'teyim. Hem *Çığlıklar ve Fısıltılar*, hem de *Göçmenler*, tiyatroyu dolduracak kadar izleyici çekiyor.

Gündüzleri yalnızca otel odasını görüyorum. Programım sabahın erken saatinden akşamın geç saatlerine kadar dolu. Emrime tahsis edilen otomobilden ve sürücüden tek yararlanan, benimle birlikte gelen kızkardeşim oldu.

Ancak, kızkardeşim bile büyük mağazalardan başka bir şey göremeyecek bir halde. Ailesini evde yalnız bıraktığı için vicdan azabı çekiyor. Kocasıyla beş çocuğunun onsuz yapamayacaklarından korkuyor. Döndüğünde onlara vermek için armağanlar alıyor.

Basın danışmanı, her söyleşinin süresini önceden kararlaştırmıştı: *France-Soir, L'Express, Le Monde, Elle, Paris Match.* Kahvaltıda, öğle yemeğinde, akşam yemeğinde sorular ve yanıtları. Kahve içerken televizyon, akşam yemeğinde radyo. Gazeteciler, girip çıkarken birbirleriyle karşılaşıyorlar. Bir meslektaşlarını görünce kuşkuyla bakıyorlar. Sanki saklı gizlerim varmış gibi, bir tek kendilerinin olsun istiyorlar. Tuvalete gitmek zorunda kalmam paniğe yol açıyor: Zamandan çalmış oluyorum. Oturma odasında kalemleri, ses alma aygıtlarıyla bekliyorlar.

Ve çok geçmeden sıradaki kapıyı vuruyor.

Birçoğu aynı şeyleri öğrenmek istiyorlarsa da sorularını değişik ifade ediyorlar. Zavallı basın danışmanımı uyanık tutmak için yanıtlarımı elden geldiğince başkalaştırıyorum. Adamcağız, güneşin aldığı yolu izleyerek saatlerce pencerenin yanında ayakta duruyor, yüzüne cansıkıntısı resmedilmiş.

Evliliğe inanıyor muyum? Ingmar Bergman ile çalışmak nasıl bir şey? Siyasetle ilgileniyor muyum? İyi bir anne miyim? Yalnız mı yaşıyorum? Mesleğimde nasıl bir başarı elde etmek istiyorum? Hemen hemen herkes kadının kurtuluşu konusunda ne düşündüğümü soruyor. İnsanların gruplara ayrılmasının sadece güçlüklerimizi arttıracağına inanmamın nedenlerini sözlere dökmeye çalışıyorum. Gruplara ayrılmak birbirimizi anlamamızı güçleştirir.

Farklılıklarımızı kolayca abartabileceğimize inanıyorum. Bunlar üzerinde diretmek sadece, çoktan herkesin zararına olarak sınıflandırılmışı sınıflandırmaktır.

Çocuk Mozart, günümüzün çocuğu olsaydı başına neler geleceğini düşününce tüylerim diken diken oluyor.

Ablam Bitten ile Paris'in gece yaşamını merak ediyoruz. Ülkemizde bulamayacağımız şeyleri görmek istiyoruz. Arkadaşlarım var: Başkentlerini göstermekten zevk alan Fransızlar.

Kokuları... görünümleri... renkleri özümlüyoruz. Yiyip içerek loş bir restoranda uzun bir masada oturuyoruz. Yabancıların yakınlığı, öteki insanların vücutlarının sıcaklığı, hepimiz birbirimize sokuluyoruz.

Minicik sahnede bir gösteri var. Elli kadınla erkek, çekinmeden soytarılık yapıyor. Tuhaf kostümler içinde içeri dışarı koşuyorlar. Sürekli değişik makyajların altında terleyen yüzler. Hız, zariflik, ışık, konfeti ve nükte bolluğu. Düşler çiçek açıyor ve bizi tutsak ediyor. Ablam, vicdan azabını unutuyor. Gözleri parlıyor, en güzel halinde. İnsanlar ona bakıyorlar. İskandinav ülkelerinin kadınlarının en güzel kadınlar olduklarını düşünüyor olmalılar. Keşke kocası da burada olsaydı. Bu, onlar için paylaşılacak bir şey.

Protokol şefi beni tanıyor. Sahneye sürükleniyorum. Ark lambaları üzerime çevriliyor. Anladığım, kapabildiğim sözcüklerde bana duyulan hayranlığı, etrafımı saran sıcaklığı algılıyorum. Bir an için sevinçli bir gurur içindeyim, başarıdan mest oluyorum. Sonra fotoğrafçılar geliyorlar. Çakır keyif erkekler bana, mönünün ya da kollarının üzerine bir şeyler yazdırıyorlar. Anneler, çocukları için imzalayayım diye kağıtlar uzatıyorlar. Arkadaşlarımın önünde sıkılıyorum. Utangaçlık ellerimi, ayaklarımı metrelerce uzatıyor. Çok geçmeden herkes, giysimdeki çengelli iğnenin kırık tırna-

ğımın farkına varacak. Hiç de güzel olmadığımı, hele hele hiç neşeli ya da kesinlikle hoş, dikkat çekici olmadığımı keşfedecekler.

Çabucak kaçıp gidiyoruz.

Küçük, karanlık barlar, bizden farklı insanlar. Bir erkek, büyük bir aynanın önünde tek başına dans ediyor. Başka bir dünyada. Aynadaki kendi yansımasına gülümsüyor, reverans yapıyor, öpücükler gönderiyor. Ara sıra karnına yumruk atıyor, kendi kendini baştan çıkarmaya çalışıyor. Birbirlerine şefkatli davranarak birbirlerini okşayarak erkek erkeğe dans ediyorlar. İnsanlar karanlıkta, sigara dumanında ve yüksek sesli müzikte birleşip ayrılıyorlar. Dokunma gereksinmesini görebiliyoruz. Dokunma gereksinmesini duyabiliyoruz.

Anla beni. Sev beni.

Sabahın erken saatleri. Irmak boyunca yürüyoruz. İlkyazın kokusunu alabiliyor, onu tenimizde duyuyoruz. Gece gündüz açık küçük dükkanlar. Tozlu rafları altüst ediyoruz. Birbirimize anı eşyaları alıyoruz. Salt bu dakikalar için anlamı olan yazılar çiziktiriyoruz. Birlikte geçirdiğimiz upuzun geceyle yüreğimiz hafiflemiş birbirimizin elinden tutarak yürüyor ve karşılaştığımız herkese gülümsüyoruz. Günün bu saatinde selamlaşmalara her zaman karşılık verilir.

Sonra otele dönüyoruz. Acele bir duş. Eşyalarımızı bavullara dolduruyoruz. Gülerek yatağın üzerinde yuvarlanıyoruz. Çünkü, dünyada iki kardeşin birlikte olması güzel.

Havaalanına giderken moralimiz yüksek. Basın danışmanı, yorgun, anlamamış gözlerle bize bakıyor. Uzun koridorlarda bavullarımızla koşuşturuyor. Kontrol yaptırmak için çok geç kaldığımızdan. Bize taşıtmadığı ağır bavullarımızla önümüzde koşuyor. Ellerimizi öpüp, ya-

kında yeniden görüşmeyi umduğunu söylerken rahatlamış görünüyor.

Sonra, birdenbire kendimizi Oslo'da buluyoruz. Başka bir işgününün başlangıcı. Öğlen olmuş. Bitten'e aceleyle hoşçakal diyerek koşturuyorum. Uykusuz ve mutlu görünüyor. Armağanları, anlatacaklarıyla birlikte eve gitmeye can atıyor. Kendi gerçeğine dönüyor.

Ve ben, her zaman farkına varmadığım bir gerçeğe doğru koşturuyorum.

* * *

Annem vereme yakalanmıştı. Her pazar Bitten ile sanatoryuma gidip ona el sallıyorduk. Sanki yabancı biriydi, en azından bize öyle geliyordu. Annem olmasının ötesinde, gerçek bir insan olduğunun ilk kez bilincine varıyordum. Gidişinden bu yana geçen altı ay içinde onu özlemiştim. Yastığımın altına, Babamın resminin yerine onun resmini koymuştum. Döndüğünde kilo almıştı ve artık genç değildi. Eskisinden daha çok zamanı vardı. Benim ise, ona ayıracak zamanım daha azdı.

İlk kez aşık olmuştum. Ancak, Annemin bana söylediği gibi çan seslerini duymuyordum. Gene de, böylesi bile güzeldi.

Adı Jens'di.

İkimiz de utangaç olduğumuzdan fazla konuşmuyorduk. Sessizlik, ilişkimizin bir parçasıydı. Yaşam, çevremizde öncekinden daha farklı biçimde yürek gibi atıyordu. Kapının yanında iyi geceler dememizin önemi çok büyüktü. Çanların çalışına burada çok yaklaşıyorduk. Annem, eve geliş saatlerimi pencerede, perdelerin arkasında durup beklemeye başlamıştı. Başka kapılar bulmak zorundaydık. Jens hemen hemen her zaman lastik çizmeler giyiyordu. Boyu benden çok uzundu. Bir gün bana her şeyin bittiğini söyledi. Bütün gençliğini bir bakireyle geçiremeyeceğini anlattı. Ge-

lişmekte olan bir erkek için sevişmemenin zararlı olabileceğini bir yerde okumuştu. Ayrıca, sınavlara girecek, üniversiteye gidecekti. Bir üniversite öğrencisi olarak onbeş yaşında bir kızla dolaşamazdı ortalıkta. Anlayacağımı, bunu kişisel sorun haline getirmeyeceğimi umuyordu.

İkimizin de yüzleri kızarmıştı. Onun bu kadar çok cümleyi birbiri ardına sıralayarak konuştuğunu hiç duymamıştım. Leylek gibi uzun boylu bir gencin yaşamımdan çıkıp gidişini izlerken, sırtımda masumiyetimin utancı, yabancı bir kapının önünde kalakalmıştım.

Bu olaydan birkaç hafta sonra James Stewart'a aşık oldum. O, gençliğimin ayrılmaz bir parçasıydı, sorunsuz, gerektiğinde sevilmeye hazır. Çok sonraları onunla şahsen tanıştığımda dehşetli kızardım. Düşlerimde ikimizin paylaştığı serüvenleri kestirebilirmiş gibi.

Aşklarım arasındaki bir boşluktan yararlanıp yardım için dikiş diken kadınlar grubuna katıldım. Birlikteliğimizi yıllarca sürdürdük. Bir şişe soda içip sırlarımızı mırıldanıyorduk. Sonra sodanın yerini kakao, daha sonra çay, sonunda da içine aspirin atılmış Coca Cola aldı. Daha sonraki yıllarda, sokakta tesadüfen karşılaşacak, birbirlerindeki değişiklikleri merakla tartarak gözlemleyecek yaşamın eşiğindeki genç kızlar.

Liman çevresinde yürüyüşler. Güneş ışığı, denizden esen rüzgar. Kayıklar, balıkçılar ve benimkinden son derece farklı bir yaşam atmosferi. Trondhjem resim galerisi. Eski ustaları tanımak için ve her şeyden önce sanatçı olmamam gerektiğini düşünerek harcanan saatler. Her öğleden sonra Annemin kitapçı dükkanında bir köşe bulup burada oturarak yarı karanlıkta okumak. Sıra sıra rafları araştırmak. Kağıt ve baskı mürekkebinin güzel kokusunu içine çekmek.

Benim için kitaplar, her zaman birer canlıdır. Kimi yeni yazara rastlamam yaşamımı biraz değiştirmiş-

tir. Zihnim karışıp kendi kendime tanımlayamadığım bir şeyi ararken bir kitap ortaya çıkıvermiş, dostça yanıma yaklaşmıştır. Kapakları arasında aradığım soruları, yanıtları bana getirmiştir.

Hristiyan Genç Kadınlar Derneğinin üyesiydim. Büyük bir kadın olan Sophie, genç kızların edebiyata, sanata karşı ilgilerini keşfetmelerini onaylardı. Kendi yazdığım oyunları sahneye koymama izin verilmişti. Buraya üye yaşlı kadınlara şiir okumama da. Kırlaşan saçların, tatlı gözlerin anısı. Daha iyi işitmek için kulakları öne doğru uzatan eller. İlahiler, kahve. Sık sık Tanrı üzerine ve Tanrı ile konuşurduk.Ancak, kesinlikle dogmatik değildik. Hiç hoşgörüsüzlük fark etmedim. İçeri girmeden önce dışarıda durup dudak boyamı silerdim, biliyorum. Ancak bunun, benim hoşa gitmek istememden kaynaklandığını sanıyorum.

Bir gün, Sophie'nin yere diz çökerek dua ettiği odaya istemeden girdim. Gözyaşları içindeydi. Daha sonra karşılaşmamızın güç ve can sıkıcı olacağını düşündüm. Ancak o, bana sadece gülümseyerek yanağımı okşadı.

Yıllar sonra Sophie, Oslo'da tiyatronun dışında dikilmiş duruyordu. Daha ufak görünüyordu. Utanmış, sıkılmış gibiydi. Beni otomobil bekliyordu. Birbirimize ne diyeceğimizi bilemeden beceriksizce orada durduk.

Bana gençliğimin en değerli saatlerinden birkaçını vermiş olduğunu ona söylemedim. O, aceleyle gitmeden önce, adresini sormayı unuttum.

Oyuncu kokteyle giderken, gösteri için teşekkür eden Sophie.

* * *

Yolculuktan yurda dönüş. Bavullarımı bekleyecek zamanım yok. Bavullarımı arkamdan göndermesi için ha-

mallardan birine para verip kendimi bir taksiye atıyorum. Tiyatroda prova var. Başım yorgunluktan zonkluyor. Oyuna onbeş dakika geç yetişiyorum. Sağa sola gülümsüyorum. Meslektaşlarımı rahatsız etmekten korkuyorum. Göklere çıkarıldığım Paris'e gittiğim için gururlandığımı düşünebileceklerinden korkuyorum. Biraz önce arkamda bıraktığım yaşamı bilmediklerini unutuyorum. Burada, Norveç'te sanki bunların tümü yokmuş gibi. Hiçbir geçiş olmaksızın, kendimi yeniden Oslo'da ve tiyatroda buluyorum. Diğeri, çoktan bir düş oldu.

Prova bitti. Koşuşmayı sürdürüyorum. İsveç televizyonu bir lokantada bekliyor. Benimle, önümüzdeki hafta yayınlanacak bir program yapacaklar. Yolda, eve telefon etmek için duruyorum. Küçük bir çocuk ağlayarak nerede olduğumu soruyor. Vicdan azabı içinde kıvranıyorum. Armağanlar için, yapacaklarım için sözler veriyorum. Öteki uçtaki ağlama kesiliyor.

Televizyon ekibiyle buluşma bir saat içinde sona eriyor. Acele ediyorum. Avukatım için bir sürü kağıdı imzalamam gerekiyor. Linn'e armağanlar alıyorum. Yeniden eve telefon ediyorum. Çocuk bakıcısının sesinin oldukça soğuk olduğunu fark ediyorum. Tiyatroya dönüyorum. Zihnimi akşamki oyun üzerinde toplamaya çalışarak saç kurutma makinasının altına oturuyorum. Susmak bilmeyen bir telefon. Bu küçük, siyah aygıttan nefret ediyorum! Bir fotoğrafçı, kapıcıyı atlatmayı başarmış, apansız kapının eşiğinde beliriyor. «Yalnızca bir resim» diyor. Adamın biri, bir fotoğrafımdan portremi yapmış, soyunma odama gelip resimdeki renklerin bana ne kadar uyduklarını görmek için izin almada direniyor. Birisi, bana yazdığı şiiri göndermiş: Beş dakikalığına buluşup bu konuda konuşmayı umuyor. Beş dakikam yok. Tuvalet masamın üzerinde okunmamış senaryolar yatıyor. Belli bir süre içinde fikrimi belirteceğime söz vermiştim ve ne söylemem gerektiği konusunda hâlâ hiçbir fikrim yok.

Gözyaşları uzakta değil. Kendimi Nora'nın kırmızı yanaklarıyla, mutlu ağzıyla saklıyorum. Aynaya bakıyorum: Hem üzgün hem mutluyum.

Tiyatro dolu. Alkışlar, çiçekler.

Asansörde acele içinde hoşçakalın diyorum. Havaalanından gönderilen bavullarım beni kapıcı bölümünde bekliyor. Benim için taşıyacak basın danışmanı yok artık. Taksiyle eve geliyorum. Çocuk bakıcısı divanda uyuyor, uyandırıyorum. Çene çalmaya hazır, kırkbeş dakika daha kalıyor. Neler konuştuğumuzun farkında bile değilim. Ünlülerden biri telefon etmiş. İsmi, bugün bütün gazetelerde geçiyor. Hazırlıklarına basının geniş yer verdiği evliliği, düğünden bir gün önce iptal edilmiş. Gazeteler, gelin tabansızmış diye yazıyor. Kuşkusuz, bu işin gerçekleşmemesinden duyduğu memnuniyeti söylemek için bana telefon açmıştır. Yüksek perdeden kahkahalar atarak, Oslo'ya gelip beni ziyaret edip edemeyeceğini soracaktı. Halkın arasında birlikte görünebilmemizin, halka ve gazetelere onun yalnız olmadığını göstereceğini umuyordu. Güç günler yaşadığını biliyorum. Gene de onu aramadım. Bu gece umutsuzluğunun farkında değilmişim gibi davranmaya takatim yok.

Ünlü olmanın bedeli vardır. Kissinger'e Nobel Ödülünün verilişini anımsıyorum. İtalya'nın küçük bir köyünden, bütün eğlenceleri aşarak ona ulaşacağını umduğum bir telgraf çekmiştim. Birkaç saat sonra telefon açarak bana teşekkür etti. Sesinde özel bir mutluluk yoktu. Arkadan kutlama sesleri de gelmiyordu.

Bir kez bir gazeteci, bu kadar çok ödül ve şeref payesi almanın nasıl bir duygu olduğunu sormuştu.

«Yazık ki, onlarla karşılıklı konuşamıyoruz,» yanıtını vermiştim.

Gülmüş ve benim şaka yaptığımı düşünmüştü.

Hayır.

Burada, Linn ile benim için çok büyük bir evdeyim. Üzgün, yorgun, kıvançlıyım. Ancak, paylaşabileceğim kimsem yok.

Yatağımda küçük bir kız. Yanına yattığımda uyanır gibi oluyor.

«Anne, ağzım öpücüklerle dolu.»

* * *

Radyoda *Ayışığı Seranadı*'nı oynadıkları yıldı. Glenn Miller'in yaşamını anlatan filmi gördüğümüz, trajik ölümüne ağladığımız yıl. Rock, Norveç'e girmeye başlamıştı. Bütün kızlar bol etek ve altına, kolalı kat kat jüponlar giyiyorlardı. Sürekli aşık olunan yıl. Ruh ve beden güzel kokuyla, mutlulukla doluydu. Artık aldırmadığımdan okulla uzlaşmıştım. Notlarım iyiydi. Gene de okulda okutulan dersleri daha sonraki yaşamım için yararsız buluyordum.

Hâlâ televizyonumuz yoktu. Dünyanın öteki yerleri, bugünkü gibi çok yakın gelmiyordu. Nordre Kapısı'nda geziniyor, Büyük Aşk'ın özlemini çekiyorduk. Güvenli tarafta olmak ve bunu kaçırmamayı güvence altına almak için aynı akşam birçok kişiye randevu vermiştim. Annemle birçok kız arkadaşımı beni bekleyen genç erkeklere kendimi iyi hissetmediğimi söylemeleri için, kararlaştırılan sokak köşelerine göndermiştim.

Çok azımız evde öğretilen ahlak değerlerine karşı çıkıyorduk. Öpüşmeyle çıkmayan dudak boyasını ortaya attıkları yıl, onyedisinde bakireliğini gönülsüzce sürdüren böylesine çok sayıda kız enderdi. Edinmediğimiz deneyimlerle övünürdük. Özlemlerimizi bize en yakın olanlara fısıldardık. Benim kuşağımda kızlar, özgürlük ve meslek düşleri kurarlardı. Ancak evlenmek, bakılmak arzusu da içimizde yanardı.

Benim zamanımda Kadın Özgürlüğü, henüz Trondjhem'e ulaşamamıştı.

* * *

Hayır! Olmayacak! Bu kitap kesinlikle olmayacak. Ra-

hat bırakılmam için dünyanın neresine kaçmalıyım ki? Yalnızca bir saatlik bir huzur. Çoğu kez hiçbir şey yapmamanın özlemini çekiyorum. Yatağıma uzanıp yatmak. Sevecen insanların güzel yemekler getirmeleri, bakmaları. Tasalı ifadelerle bana bakarak çok çalıştığımı söylemeleri. Çok çalışıyorum. Normal insanlar dünyada benim gibi koşuşturmuyorlar. Geçen Mart ayında, Norveç Tiyatrosunda İbsen'in *Damga*'sını oynayıp İsveç'te bir Amerikan filmine başlarken Los Angeles'e üç yolculuk yaptım.

Bu ilkyaz da diğerlerinden farksız. Kesinlikle hayır demesini öğrenemeyeceğim. Telefonun her çalışında ürperiyorum: Arayan ya hâlâ elinde temize çekilmiş bir metin tutamadığı için beni azarlayacak olan yayıncımsa? Kaliforniya'da poposu üzerine oturmuş, benim burada, Norveç'te ne mene bir oyun oynadığımı merak eden menajerim de olabilir, ya da *Bebek Evi* ile turneye çıkacağımı bildiren tiyatro müdürü de. Ayrıca Linn de olabilir; annem de; kızkardeşim de; arkadaşlarım da; herhangi biri de. Ve ben, öylesine yorgunum ki, sadece oturup çığlık atmak istiyorum.

Ancak, benim deli olduğumu düşünecekler. Yarının pazar, tatil günü olduğunu düşününce rahat bir soluk alamamanın neye benzediğini anlayamazlar onlar.

Tatil günü mü?

Boş kaldığım her saatte kahrolasıca daktilonun başına koşuyorum. Bütün bunların nedeni, iki yıl önce bir gazetecinin tam da çalışmadığım bir sırada beni arayıp neler yaptığımı sorması. Benim de boşta olduğumu kabul edip ertesi günkü gazetelere «BİR ŞÖHRETİN SONU» gibi bir manşetle geçmeye razı olacağıma, bir kitap yazdığımı söylemeyi yeğlemem.

Herkes kitabı soruyor. Yayıncılar benim burada oturup neler saçmaladığımı bilmeksizin dünyanın her köşesinden telefonlar ediyor ya da mektuplar yazıyorlar. Artık korkuyorum. Yerine getirilmesi gereken söz-

leşmeden dehşete kapılıyorum. Verdiğim yarım yamalak sözden ürküyorum.

Ancak onları aldatacağım. Büyük bir avans alarak kimsenin bilmediği, huzur dolu bir adaya kaçacağım. Orada oturup muz yiyeceğim, geri gelmeyeceğim.

Ne denli çok düşünürsem bütün tasalarımın, bütün yorgunluğumun kökeninin *kitap* ve Norveçli yayıncıya kitabımın metnini belli bir tarihe kadar iletecegim konusunda verdiğim söz olduğundan o kadar emin oluyorum.

Tamam işte! Suçlu bulundu: Yayıncı.

Benim eski dostum! Ama artık bunu duymak bile istemiyorum. Ona, bir günah keçisi olarak daha çok gereksiniyorum. Titreyen, öfkeli parmaklarımla telefonunu çeviriyorum. Deli olmalıyım.

«Anne» diyor Linn.

Islık gibi bir sesle, kesinlikle unutamayacağı biçimde «kes sesini» diyorum ve «erkekler mi, tümünü at gitsin» diye ekliyorum.

Küçük kızım, «erkekleri de Tanrı yarattı» diyerek dışarıya, güneşe çıkıyor.

Aklımdakini telefonda açıklamak güç. Ancak yayıncı, ertelenmemesi gereken bir şey olduğunu anlıyor. Mantık yoluyla başa çıkılabilecek bir hayvanmışım gibi konuşuyor benimle. Hemen buluşmaya karar veriyoruz.

Makyaj bile yapmıyorum. Burnumun parıldadığını, gözlerimin altında siyah gölgelerin olduğunu görmekten memnunum. Bir an, Camille, onda Canavar'dan daha derin bir etki uyandırmaz mı diye merak ediyorum. İkisi ortası bir şey olmayı yeğleyip bahçede çalışırken giydiğim eskimiş pantolonumla yola koyuluyorum. İnsanlar bana, dünyanın en kötü giyinen kadınları listesinde neden yer aldığımı anlamışlar gibi baktıklarında abartılı bir kahkahayla kendi kendime gülüyorum. *Dışımın* ne kadar korkunç olduğunu düşünenler, bir de içimi görebilseydiler...

Oslo'ya on kilometre. Canavar, giderek Camille'e daha çok yer bırakıyor. Ağlamanın tam sınırındayım. Otomobilde oturmuş, beni anlamasını istiyorum ondan. Ayağa kalktığını, beni rahatlatmak için sarıldığını gözümde canlandırıyorum. İskemlesini benimkinin yanına çekiyor, kulağıma her şeyden önce dostum olduğunu, tasalanmamam gerektiğini, beni anladığını, her şeyin yolunda olduğunu, ben mutlu olduğum sürece herhangi bir kitap, başka bir kitap yayınlayabileceğini fısıldıyor.

Buluşacağımız yere geliyorum. Benim için kakao ve krema siparişi vermiş olduğunu görüyorum. Karidesli bir sandviç yemiş. Ağzının kenarında bir parça mayonez var. Gözlerimi kaçırıyorum. Fincanıma bakıyorum, gözyaşlarımı tutmak için gözlerimi kırpıştırıyorum. İnandırıcı bir açıklama yapamayacağımı kesinlikle biliyorum. Keşke, benim için bile anlaşılması bu denli güç olmasaydı. Diyaframımın üzerinde kocaman bir yumruk var yalnızca. Tüm o taleplerin baskısına daha fazla dayanamayacağım.

Kendimi ortaya koyduktan sonra ellerimin boş kalmasından korkuyorum. Kitabın içeriğinden, başkalarına ulaşıp ulaşmayacağından kuşku duyuyorum.

Kötü savlar kekeleyerek kitabın kesinlikle yazılamayacağını açıklamaya çalışarak ona bakarken yavaş yavaş *dost* silinip gidiyor. Yerine, tanımadığım bir *işveren* geliyor. Alnında boynuzların uzamasını bekliyorum. Ömrümde böyle kalpsiz bir adama daha rastlamadım, eminim. Buldu yalnız kadını...

Militan bir feminist olup, onunla ve onun gibileriyle mücadele edeceğim. Bana yazılarını yazdığı, her sabah ve öğleden sonra çocuklar ya da telefon onu rahatsız etmeden çalıştığı (o da bir yazar) kulübesini bir dahaki gösterişinde ona gerçekten kırıcı, acı sözler söyleyeceğim.

Ve bütün bu arada kremalı kakaomu içerken (ikin-

cisini sipariş verdi) birazını da masaya dökerken (ellerim titriyor), zamanımın daha çoğunu yazmaya ayıracağıma söz verirken (hangi zamanımı?) benim üzerimden kazanacağı tüm parayı düşünüyorum.

Şimdiye kadar böylesine kullanılmış hiçbir kurban, ayağını sürüye sürüye evine yollanmadan önce, kendisini ezene böylesine kederli bakmamıştır.

Otomobilde sinir krizi mi geçiriyorum diye düşünüyorum. Geçiriyorsam, ona sanatsal bir ifade verebilir miyim?

* * *

Babamın ailesinden birçok kişinin seçtiğim mesleğe küçümseyerek bakmasını kuşkusuz anlayabiliyorum. Ullmann adını taşımanın yükümlülükleri vardır, en azından çocukluğumda bana böyle söylenmişti. Belli standartları korumak, yaşamda bir ilke edinmek - dosdoğru hedefe ulaştıracak, - en iyi geleneklerin üzerine kurulmuş, güvenli bir yol bulmak zorundasınızdır. Ailenin yaşlılarından biri Anneme, kızı sahnenin tuzağına düşmeden önce Babanın ölmesinin belki çok daha iyi olduğunu söyleyen bir mektup yazmıştı.

Aile toplantılarının birçoğuna çağırılmıyordum. Oslo'daki ilk yılımda sokakta ara sıra birkaç Ullmann'a rastlıyordum. Ancak bana her zaman korkulu gözlerle baktıklarını, gene de bu bakışlarda, çok derinden gelen bir ilişkinin bulunduğunu hissediyordum. Birbirimize anlayış göstermek, birbirimizi kabullenmek için zaman tanıyabilseydik keşke! Aynı kökten geliyorduk; aramızdaki tek sapma, az da olsa farklı yerlere yönelmemizden kaynaklanıyordu.

Aile en çok dedemin babasıyla gurur duyardı. Adı, Viggo Ullmann'dı. Liberaldi, parlamento başkanıydı ve yeni bir okul türünün kurucusuydu. İyi bir konuşmacı diye tanınırdı. Hemen hemen bütün Ullmann'lar gibi son derece çirkindi. İster dine bağlı, ister tanrıtanımaz

olsunlar Ullmann'lar çirkindir. Burada, Tanrı ayırım yapmaz. İyi davranışlara yüzeysel ödüller vermez.

Büyükbabam «ölümsüzlüğe inanıyorum, çünkü onu yaşıyorum» derdi. Onun döneminde, ailenin hanımefendileri, ölümsüz yaşamlarını kadın özgürlüğü için çalışarak geçirirlerdi. Birçoğu eğitmendi. Norveçli yazar Gunnar Heiberg onlardan biri için *Ulrikke Hala* adlı bir tiyatro oyunu yazmıştı. Gerçek adı Aasta Hansteen' di, hırslı ve yetenekliydi, erkeklerden nefret ederdi, nükte doluydu. Sonra, hafifçe kaçık bir akrabamız da vardı. Olgunluk çağına geldiğinde gezici bir tiyatro grubuyla kaçmıştı. Bundan sonra kimse ondan bir haber alamadı, adından da bir daha hiç sözedilmedi. Ona benzediğimi sanıyorum.

İlk filmim *Genç Kaçak*'ın gala gecesinde büyük amcalarımdan biri Oslo Sinemaları müdürüne giderek filmin gösteriminin durdurulması için herhangi bir şeyin yapılıp yapılmayacağını sormuştu. Filmde, ormanda bir gölde çırılçıplak yıkanıyordum. Arkadaki Ullmann'ı herkes açıkça görebiliyordu.

Papaz Moll adlı biri, filmi polise ihbar etti. Moll, ister heykel sanatında olsun, isterse çıplak bir dansözün öyküsünü yazan gazetede yer alsın, çıplaklığı gördüğü yerde polise ihbar etmeyi alışkanlık edinmişti.

Aile skandalı.

Büyükannem, kaldığı huzurevinde zor anlar yaşadı. Çünkü koridorundaki bütün hanımefendileri galaya çağırmıştı. Olaylar, onun imzasıyla bir dergiye şiir göndermemle daha da şiddetlendi. Dergi, çok erotik olduğunu belirten bir notla birlikte şiiri büyükanneme geri göndermişlerdi.

Bir seferinde Babamın kuzenlerinden birinin verdiği bir partiye gitmiştim. Evlenmiştim, başkentte daha yeni bir başarı kazanmıştım ve ilk defa ailenin düzenlediği bir partide onur konuğuydum. Kısa bir hoşgeldiniz konuşmasından sonra evsahibimiz, işlediği en büyük günahı itiraf etti: Beş yaşındayken annesinin ki-

lerinden reçel çalmak. Olasılıkla, bu ona hâlâ acı veriyordu. Bu, beni neden ahlaksız biri olarak görebildiğini anlamamda hayli yardımcı oldu.

Annemin ailesi Babamınki kadar ağırbaşlı değil. Çocukluğumda onlara daha yakındım, çünkü aynı kasabada yaşıyordum. Annem, on kardeşin sondan ikincisiydi.

Babası çok varlıklıydı.

Kimi pazar Annemin çocukluğunu geçirdiği eve, daha doğrusu bu evden geriye kalanlara gidip bakardık. Artık apartmanlar yükseliyordu burada, boşlukları park yerleri dolduruyordu. Annemin gördüğünü görmek için gözlerimi kapatmak zorundaydım: Huş ve meyve ağaçlarıyla bezenmiş bahçenin içine kurulmuş büyük beyaz bir ev. Annem bu ağaçlardan birinin tepesine çıkarak babasının gelmesini beklermiş. Ellinci yaşına bastığı gün de ağacın tepesine tırmandı, ancak gözlerini hastanede açtı. Beyin sarsıntısı geçirmişti.

On yaşına geldiğinde Annemin babası ölmüş; ama ondokuz yaşına gelinceye kadar bahçeli ve ağaçlı evde yaşamlarını sürdürmüşler. Kaygısız bir aile yaşamları varmış. Çocuklar birbirlerine yakınmışlar ve evleri her zaman insanlarla doluymuş. Kahkaha, şarkı ve sevgiyle.

Annemin gençlik resimlerine bakmak beni üzer. Çok güzel; gözleri mutlu ve beklenti dolu.

Neden yaşam, beklediğimiz, tasarladığımız gibi olmuyor?

Fırsatları hemen yakalamak için yeterince tez davranmadığımızda onları çalan zaman neden bu kadar acımasız?

Bir zamanlar istemediği kadar zamana sahip olduğuna inanan onaltı yaşındaki bir insanın, birden altmış yaşına gelmesi neden böylesine ürkütücü? İnsan, Zaman'ın artan bir hızla ilerlediğini, bir zamanlar yarına

bırakmayı düşündüğümüz her şeyi yerle bir ettiğini neden bilemiyor?

Bu resimde Annemin mutluluğu, kızkardeşimin kiliseye üye olurken çektirdiği resminde gördüğüme çok benziyor. Kızkardeşim, kocası ve beş çocuğuyla oturduğu Trondhjem'den hiç ayrılmadı. Son resimlerinde, sırtında süslü bir elbise, elinde dua kitabı, gülümseyişiyle bütün dünyayı bağrına basmış bu resmindekinden biraz daha mutsuz görünüyor.

Düşlerimize, umutlarımıza çok fazla yatırım yapıyoruz.

Daha dün, kiliseye üye olacağımız günün sabahı uykudan uyanan çocuklardık. Yıllardır o günü beklemiştik. Artık hayatımız değişecek, yetişkinler arasına katılacak, kendi kararlarımızı kendimiz verebilecektik.

Öteki resimlerin yanında, çerçeveli bir resimde gelecek kuşaklar için sıraya dizilmişiz. Bebekler, beş yaşındakiler, okul çocukları, yeni evliler.

Kesinlikle yeniden varolmayacak bir boşluğa bakıyoruz.

Çok geçmeden birisinin «gülümse, büyükanne» diyerek kucağına bir çocuk oturtacağı yaşlı, beyaz saçlı bir kadın olacağım. Kısa süre önce, kendisinin de büyükannesinin kucağında resmi çekilen ben. Daha geçen gün çiçek toplayan ben, yarın her şeyin sona erebileceğini anlayamıyorum.

* * *

Kedimizi ilanla aldık. Eski sahibi getirdi. Kedinin iyi bir eve gittiğinden emin olmak için, otomobiliyle kentin ortasından kalktı, taşradaki evimize geldi.

Siyah ya da beyaz bir erkek kedi istemiştik.

Tasse, beyaz benekliydi. Cinsiyetini çıkartamadığımız kararsızlıkla geçen haftalardan sonra bize dişi olduğunu kanıtladı.

Yavruyken inanılmayacak kadar çirkin, ince uzundu. Ateşli ateşli sevgi gereksinmesini belirtiyordu.

Yazarken ya da okurken, kuş gibi omzuma çıkıp otururdu. Linn, boynuna ve kuyruğuna kırmızı kurdeleler takarak, onu tasmayla gezdiriyordu. Arka ayaklarının üzerinde dans ettiriyor, el arabası gibi ön ayaklarının üzerinde yürütüyordu. Tasse, bebek arabasında uyuyordu. Komşu çocuklarının arkalarından sürükledikleri sepetin içinde sabırla yatıyordu.

Bir gün onu çamaşır makinasının içine attılar. Makinayı çalıştırdılar. Makinanın nasıl çalıştığını öğrenme zahmetine katlanmadığım için tembelliğime lânet ettim. Kapak açılarak Tasse öfkeyle dışarı fırlayıncaya kadar düğmelere bastım, işaretleri çevirdim.

Onu baytara götürmeyi tasarlıyorum. Kediler için de doğum kontrol hapı alındığını duydum. Ancak Tasse, birdenbire kaçıyor. Kollarımın arasından kıvrılarak kaçıyor, soğuk soğuk bakıyor, bahçede dört dönüyor, havalara sıçrıyor, sonunda da gözden kayboluyor. Akşam, pencerenin önünde Tasse'ye bakarken onun da ilkyazı duyumsadığını anlıyorum. Artık zayıf değil. Gövdesi yumuşak, kıvrak. Tüyleri parlıyor. Herkes, onun saf kan bir kedi olduğunda hemfikir.

Peşinde dört sevgili var, bütün yaşamı aşk.

Sabah akşam hep onlarla birlikte. Taras taras tüylü, gövdelerinin her yanında kavgalarda aldıkları yaralar ve tırmıklarla kocaman erkek kediler, sabah akşam evimizin çevresinde hırıldıyor, titriyor, kötü bir koku yayıyor.

Tasse, içeri dışarı girip çıkıyor. Kendini kesinlikle yakalatmıyor. Bize olduğu kadar onlara da alçakgönüllü. Anlamıyormuş gibi yapıyor. Onlara işkence ediyor, eza çektiriyor. Hepimizi gece uykusundan yoksun bırakıyor.

Henüz gebe değilse de bir gün pekâlâ gebe kalacak.

Dört erkek kedi bağırıyor, acı çekiyor.

Yararı yok.

Kimileri de böyledir işte. Yapabileceğiniz hiçbir şey yok.

* * *

Babam hayattayken büyükannem bizimle birlikte yaşardı.

Huylarımızın benzediğini anladığından kalbini bana açan, genç kız ruhlu yaşlı bir kadın.

Dünyayı, her şeyin olabileceği harika bir yer haline getirerek, baştan yarattı. Bu dünyada bir ağaç ya da taş, gözlerimizle görebildiğimizin daha ötesindeydi. Yaprakların damarlarının ne kadar canlı olduğunu, nabız gibi attığını gösterdi bana. Bitkilerin, zarar verdiğinizde ağladıklarını bana ilk kez o söyledi.

Yürüyüşlerimizde doğa, gökler âleminin bir parçasıydı. Tanrı bulut, güneş ve yıldız perdesinin arkasından sürekli gözlerdi.

Yetişen her şeyin güzelliği, kendine özgü bir yaşamı vardı. Doğayı korumaktan hiç söz etmezdik; ancak Büyükannem, bana bütününden sorumlu değilmişim gibicesine doğaya egemen olmaya, yasalarını çiğnemeye hiç hakkım olmadığını öğretmişti.

Kaba çizgileriyle, kırış kırış bir yüz. Beyazı sararmış, ancak ortası hâlâ güzel, açık mavi iki göz. Başımı göğsüne yasladığımdaki güzel koku. Sarılışının sıcaklığı.

Büyüyünceye kadar, Büyükannemin yaşlı bir kadın olduğu aklıma gelmemişti. Asıldığım sırtının eğildiğini, kıvrıldığını fark etmiştim. Övündüğü, küçük bir kızken erkek çocukların çekmekten keyif duydukları saçları, başının arkasına simit gibi kıvırarak topladığı beyaz ince bir domuz kuyruğuna dönmüştü.

Biz Trondhjem'de, o Oslo'daydı. Ancak yazları sık sık onda kalıyordum. Onyedi yaşıma geldiğimde bir yıllığına Oslo'ya gittim. Akşamları kimi kez üç sinemaya gittiğimiz olurdu. Parayı Büyükannem öderdi. Küçük kafe'lere gider, çevremizde oturan insanları tartışırdık.

En güzeli onun odasında geçirdiğimiz gecelerdi. Ses çıkarmamak zorundaydık. Çünkü, Büyükannemin evsahibi, konuk gelmesini yasaklamıştı.

Pencerenin yanındaki yazı masası. Hiç kimsenin onunki gibi mektuplar, kutular, takılar ve eşyalarla dolu heyecan verici çekmeceleri yoktu. Uzun bir yaşamdan kalan anılar.

Kimi kez Büyükbabamın gönderdiği aşk mektuplarına ağlardık.

Büyükbabam öldüğünde boşanalı yıllar olmuştu. Herkes, Büyükannem geçimsiz ve kötü olduğu için Büyükbabamın onu bıraktığını söylüyordu. Bunu hiçbir zaman anlayamadım. Altın renkli yatak örtüsünün üzerinde oturur, gözlerimizi kitap rafının üzerindeki Büyükbabamın resmine diker, Babamın resmine çevirmeden önce uzun süre gözlerimizi ondan ayıramazdık. Kendinin genç bir subay karısı ve Babamın, dünyanın tüm öteki küçük çocuklarından daha güzel bir küçük olduğu günleri bana anlatırkenki sesi. Büyükbabamın görkemli üniforması ile akşamları eve gelişi, onları sırayla kucaklayışı.

Büyükannemin mutsuz evliliği. Tekrar evlenenin Büyükbabam olmasına karşın, Büyükannemi günah keçisi haline getiren boşanma, Büyükanneme ne olup bittiğini hiç sormadım; düşüncelerinin artık mutlu yıllarının ötesine gitmediğini biliyordum. Hemen hemen her zaman Büyükannemin kendine hoş gelmeyen anılardan daha gerçek gördüğü bir düş dünyasında yaşadığını biliyordum. Ve işte, bu dünyada ikimiz saatlerce gezinebiliyorduk.

Onyedi yaşında Oslo'da kaldığım yıl, en iyi arkadaşım yetmiş beş yaşındaydı.

Daha sonraki yaşamını anımsamak acı veriyor. Bir huzur evi. Zevkle döşenmiş. Bütün renkler uyum içinde, beyaz gömlekli görevliler, gülümseyen hastalar. Gene de, kahvaltı, öğle ya da akşam yemeği zili çalınca yaşlı elli kadın hemen odalarından dışarı çıkarak sürü halinde yemek odasında toplanmak zorundaydı. Arkadaşlıkları aranmayan insanlarla bir masada oturmak. İlgilenmedikleri olaylar hakkında konuşmak. Paylaştıkları tek şey yalnızlık ve bekleyiş olduğunda arkadaşlar bulmak.

Yatakta bir gün bile yatmak zorunda kalırsa diye duyduğu panik; üç gün yataktan çıkamamanın anlamı, şifayurdu kanadına aktarılmaktı. Huzurevindeki yerler için uzun bir bekleme listesi vardı ve şifayurduna gidenler geriye ender dönüyorlardı. Bir gün, Büyükannem de oraya taşındı.

«Yaşlı birinin sürekli gözetim altında bulunması, aynı durumdaki başkalarıyla birlikte olması çok daha iyi.» Sevdikleri için sadece en iyisini isteyen, onları artık «ben» değil, «biz» oldukları kurumlara gönderen akrabalar.

«*Biz*», bütün gün ayakta kaldık, belki biraz daha erken yatmalıyız. Kimi kez akşam banyosu ve gece hazırlığı öğleden sonra saat dörtte başlıyor. Belki, biraz erken. Ancak, personel eksikliği var, zaten «*biz*» de ayakta yapacak fazla bir şey bulamıyoruz.

Kapıyı vurmak artık gereksiz. Yaşlı birinin ne tür bir gizi olabilir? Yatağı, yanındakinden ancak bir metre uzakta olan biri. Burada artık kitaplar, eşyalar ya da resimler yok. Kurallar böyle. Gene de «*biz*», hemşire nazikse duvara bir resim asabiliriz (Ancak çivi kullanmamak daha iyi. Çirkin bir iz bırakıyor). Böylece «biz» de yatağımıza yatıp yapacak çok işleri olduğundan, yaş-

lı insanı ziyaret etmeyi bir haftadan diğerine erteleyen aile ve arkadaşların resimlerine dalıp gidebiliriz. Her şeyden önce, «*biz*» çok rahatız. Kimi kez, ziyaretçilere başbelası gözüyle bakılabiliyor.

Büyükannemin bana çevreyi gezdirişini anımsıyorum. Televizyon dolabının kapağını açmış, genellikle orada duran sevimli kıza ne olduğunu merak etmişti. Bunadığına inanmak istemedim. Onu geri almak istedim. Uyuşukluk içine girmemesi gerektiğini söylemek istedim. Onu sevdiğimi, eskisi gibi yaşamımızı paylaşmayı özlediğimi anımsatmak istedim. Böylesine parlak yaşadıktan sonra artık yaşama ait olmadığını hissetmemeliydi.

Yatağının yanına oturdum. Komşusuna kaçamak bir bakış attım. Orada, huzur içinde düşler görebileceğiniz, anılarınıza dalabileceğiniz bir dünyaya uzun zamandır yerleşmiş biri yatıyordu.

Artık ne diyeceğimi bilmeksizin Büyükannemin elini tuttum. Sadece, çok geçmeden komşusunu izleyerek düşler ülkesine gideceğini biliyordum. Çünkü, içinde bulunduğu duruma dayanamıyordu.

Yaşamda, sonunda yanıt kitabına göz atmanıza izin verilen dakikaya gelmişti. Ve, ortada yanıt yoktu.

Yaşam, kesinlikle istediği gibi olmamıştı. Sonuysa, her şeyden daha çok yıkıcı olmuştu. Onu görmeye gittiğimde, kim olduğumu sormuştu. Sanki, ben küçük bir kızken birbirimize hiç sarılmamış gibiydik. En harika gizleri bir zamanlar ikimizin paylaştığını artık bilmiyordu.

Böylece, onu görmeye gitmekten hemen hemen vazgeçtim.

Büyükannem öldü. Ve bir daha hiçbir şey eskisi gibi olamadı.

Belki, kendinizi böylesine erken gitmek zorunda olan birisine bağlamanız aptalcadır.

* * *

Onyedi yaşındayken daha fazla okula gitmeyi reddettim. Annemin beni okul müdüründen alıp psikoloğa, oradan evimize götürmesinin yararı olmadı. Bütün bu can sıkıntısıyla sınıfta oturmaya artık dayanamıyordum.

Dünyaya karışmak istiyordum.

Bir ay sonra vapurun güvertesinde durmuş, bir İngiliz limanının giderek yaklaşmasını izliyordum. Gri, alışılmadık bir görüntüydü. Korkuyordum. Sabahın erken saatlerinde Newcastle'da karaya çıkıyordum. İlk durağım yatılı okul olacaktı. Tam tamına iki hafta dayanabildim buraya. Odada altı kız kalıyorduk. Birisi, benimle aynı yatakta yatmak istedi. Kırılmasın diye nişanlı olduğumu söyledim ona. Hiç kimsenin dudak boyası, pudra kullanmasına, mücevher takmasına izin verilmiyordu. Müdire hanım, ilk akşam kapının ağzında durdu. Çelik grisi saçları kusursuzca örülmüş, başını çevreliyordu. Ben, onyedi yaşın evini özlemiş görünüşüyle oturuyordum, sert sert baktı. «Dirseklerini masaya dayamışsın. Buna alışık değiliz burada» dedi.

Haftada bir kez kentte grup halinde dolaşırdık. Üniformamız oldukça dikkat çekiciydi. İçimizden biri alış veriş etmek istediğinde hepimiz dururduk. Müşteri adayı, müdire hanımla birlikte içeri girdiğinde beklerdik. Bayağılık sayıldığından, vitrinlere bakmak için hiç dolaşmazdık. Cumartesi gecesi dans vardı. Yatakhanelerde büyük heyecan ve kahkahalar. Saçlarımızı kağıt bigudilerle sardık. Kızarsın diye yanaklarımızı ovuşturduk. Saat yediyi vurduğunda başka bir okulun kızları salona girdiler. Dans başlayabilirdi. Yeni olduğum için müdire hanım benimle tango yaparak beni onurlandırdı. Deneyimli elleriyle beni yönetti.

Pazartesi sabahı titreyerek, cumartesi günü danstaki eşimin önünde durdum. Ona, ne yazık ki burada daha çok kalamayacağımı söyledim. Onaylarcasına baktı. Sözcükler, ağzından dökülüyordu. Tümü eleştiriydi.

Londra'ya giderken trende karşılaştığım herkese gülmek, şarkı söylemek istiyordum.

Hristiyan Genç Kadınlar Derneğinde bir oda buldum. Artık tiyatro çalışmalarına başlayabilirdim. Babam bana iki bin kuron bırakmıştı. Dikkatli davranır, annemden de biraz yardım alırsam en azından altı ay idare edebileceğimi hesaplamıştım.

En üst kattaydım. İki bavulumu da açtım. Beş kişilik bir odada evimdeymiş gibi rahattım. Pencerenin yanındaki yatak benimdi. Burada, sabahları yatabiliyor, 1950'lerin sonunda hâlâ kentin üzerinde asılı duran zehirli yoğun dumana bakabiliyordum. Kendimden, yaşamın olanaklarından büyük ölçüde keyif duyuyordum. İlk kez kendi ayaklarımın üzerinde durmak. Attığım her adımı gözetecek Annem yoktu burada.

Yanımdaki yatakta bir İngiliz kadın vardı. Onu küçük bir Norveç kasabasında beş parasız bırakarak İngiltere'ye kaçan bir Norveçliyle evliydi. Şimdi, kocasını aramak için İngiltere'ye gelmişti. Yolculuk için borç para almıştı. Kızının resimlerini bana gösterirken yüzü kül gibiydi, yorgundu. Kimi kez, hepimizin uyuduğunu düşündüğünde başını yorgana gömerek ağladığını duyardım. Ya da yalnız kalınabilen tek yer olan tuvalete giderek kapıyı kilitlerdi. Kapalı kapıya bakardım, üzüntüyle iç çektiğini duyardım, aşkın benim için tasasız ve güçlüklerden uzak olmasını dilerdim.

Her sabah Irene Brent ile çalışıyordum. Hem sanatçı hem öğretmendi. Biraz ateşli bir Norveç hayranı olduğu, biraz da ben anlattığı derslerin değerini bilerek dinlediğim için parasız öğrenim görüyordum. Bütün radyo ve sahne programlarının denemesini benimle yapıyordu. Bir seferinde onunla birlikte çıkarak, bir Norveç şiiri okumamı bile sağlamıştı.

Ayda iki kez evinde davet verirdi. Ortak bağları, tiyatroya yakıcı bir ilgi beslemek olan her yaştan en tuhaf insanlar küçük apartman katına doluşurlardı.Bölümleri paylaşarak birbirimize yüksek sesle okurduk;

az sayıdaki koltuklara ya da yerlere sereserpe otururduk. Kesinlikle yiyecek içecek verilmezdi. Ancak, başlarımızı yıpranmış şiir ya da oyun kitaplarına eğdiğimizde kimse yiyecek içecek ister gibi görünmezdi.

Kimi kez, bir zamanlar Hamlet'i gerçek bir sahnede oynamış, yakışıklı, yaşlı bir adam gelirdi. Sağlığı kötüydü. Çok alçakgönüllüydü. Gelir gelmez, herkes ayrı ayrı onun adına etrafı telaşa verirdi. İstediği bölümü seçsin ya da çok istiyorsa şiir okusun diye. Bana, güç bir yaşam sürdüğünü fısıldarlardı. Kendimi bir dahinin huzurunda hissederdim.

Birkaç hafta sonra Irene ile birlikte ders verdiği okula gitmeye başladım. En ünlü öğrencileri Stewart Granger olmuştu. Her odada resmi vardı. Zihnimde, birkaç yıl içinde benim de resmimin asılacağını canlandırırdım.

Yapacak başka işim olmadığında (çoğu zaman yapacak başka işim olmazdı) sinemaya giderdim. Günde üç, dört gösterime.

Sıcacık çikolata servisi yapılan küçük kafeler. Dünyanın en iyi, en ucuz öğle yemeği. Kimi kez tanımadığım biri benimle konuşurdu. Ya dudaklarımı büzer Trondhjem'li erdemli kızı oynardım ya da on dakikalık heyecanlı bakışmalardan ve konuşmalardan sonra, cesaretimi yitirir, birden «evdeki nişanlı» gündeme gelirdi.

Bond Street'te yürür, vitrinlere bakınır, Norveç'tekilerden daha zarif görünen giysilere dalardım. Picadilly Meydanındaki ışıkları, kalabalığı seyrederdim. Kışın yün çorap ve külot giymeyen, yazınsa hemen hemen tümünün bacakları mavi görünen İngiliz kızlarına şaşkın şaşkın bakardım.

Bu küçük, yalnız bir adamın, benim en çok gittiğim sinemanın tam karşısındaki sokakta bulunan odasına öldürdüğü kadınları gizleyen gerçek bir katil olarak teşhis edildiği yıldı. Hristiyan Genç Kadınlar Derneğindeki kızlar arasında beyaz kadın ticareti konusunda vah-

şi öyküler dolaşıyordu, endişeli anne ve babalar kızlarını Dernekten alarak evlerine götürüyorlardı.

Norveç'ten gelen bizler ilk kez televizyon görüyorduk. Düğününde Grace Kelly ile ağlıyor, kendi düğünümüzü düşlüyorduk. Norveç yemekleri yiyor, eve dönmeye can atıyorduk. Ailemizden biraz daha fazla para göndermesini istemek için pahalıya mal olan ödemeli telefonlar açıyorduk.

Bazı kızlar, özel izin olmaksızın saat ondan sonra dışarı çıkmalarına izin verilmediğinden Hristiyan Genç Kadınlar Derneğinden ayrıldılar. Ötekiler, evlerde yardımcılık işleri buldular ya da bir İngilizle evlendiler. Ancak çoğumuz, benim gibi İngilizceyi biraz daha ilerleterek yeniden Norveç'e, evimize döndük.

* * *

Linn, sirkte ip cambazı olmak istiyor. Ringling Kardeşler'e uzun mektuplar yazıyor. Canını sıkan, sanatını öğrenirken sirkte yaşamak zorunda kalıp kalmayacağı.

Benden ayrılmak zorunda kalacağını düşündüğünde gözlerinde keder görmüyorum. Onu endişelendiren bavulları: Hangi giysileri, hangi kitapları götüreceği. Annesinden ayrılacağından hiç etkilenmeyen, düş dolu bakışlarında zamanın... olasılıkla birkaç yıl içinde geleceğini görebiliyorum. Şükrediyorum, çünkü bir gün başıma geleceği şimdiden görüyorum.

Gözyaşı dökenin, ben olacağım bir ayrılık. Peşinden gidemeyeceğim, çoktan ayrılmış yollar.

* * *

Bisikletle dolaşıyoruz.

Kilo vermesi gereken bir anneyle, babasının iki tekerlekli ilk bisikletini henüz aldığı yedi yaşındaki kızı. Bisikletin rengi pırıl pırıl. Işıltıları ve parıltıları bir üstünlük havası içinde çocuğumdan yaşça daha büyük,

yıpranmış, eski bisikletime vuruyor. Zillerin biri hafif paslı bir ses çıkartırken, öteki ince bir sesle ona yanıt veriyor.

Az önce burnu havalarda yanından geçen küçücük insan omuzlarının üstünden arkasına baktığında yetişkinin göğsü sevgiyle, şefkatle doluyor. Kirli bir el hızla, sabırsızca sallanıyor. Heybetli bir gururu bütünüyle saklayamayan bir gülümseme.

İlkyaz, babası ona bisiklet almış, Annesinin ise zamanı var.

Hemen hemen sıradan bir aile gibiyiz.

Bisikletlerimizi ara sıra yanyana sürüyoruz. Önlerinden geçtiğimiz ağaçlarla konuşuyoruz. Onlara, daha ilkyaz olmasına karşın güneşin ne kadar ısıttığından, eve götürüp mutfak masasının üzerindeki vazolara koyacağımız kır çiçeklerinden sözediyoruz.

Konuşmaktan yorulunca benim büyük bisikletimle onun küçük bisikletine çene çaldırır gibi yapıyoruz. Tartışacakları birçok konu var. Bisikletim, küçük kız dünyaya gelmeden önce dünyanın nasıl olduğunu anlatıyor. Büyük bisiklet o günlerde Oslo'nun merkezinde yaşıyordu ve korkuyordu. Yoğun bir trafik vardı. Kızın annesi kuralları bilmiyordu. Bu yüzden, ne zaman birlikte dışarı çıksalar uzun klaksonlarla öfkeli bağırmalar hemen peşlerine düşüyorlardı.

Daha sonra İsveç'te bir adaya taşınmıştı. Burada hemen hemen hiç otomobil yoktu. Anne, ormandaki patikalarda bisikletle dolaşmayı yeğliyordu. Patikalar öylesine dardı ki, ağaçlar kimi kez boyasını çiziyordu.

Artık bu yaşlı halinde kırların ortasında yaşamak, yararlılığını duyumsamak güzeldi. Çocuk bakıcılarının, arkadaşların, aile bireylerinin hiçbiri onu ödünç istemekten çekinmiyorlardı.

Kilerde pas içinde kalmamak güzeldi.

«Senden ne haber küçük bisiklet?»

Cırıldayan bir ses ilk ilkyazı olduğunu, düşüp boyasını çizdirmekten biraz korktuğunu açıklıyor.

Bisikletim, ötekine kış geldiğinde bahçe eşyalarının, el arabalarının, küreklerin arasında kilerin kapısının açılarak ilkyazın geldiğinin, yeni etkinliklerine başlayacağının ne zaman bildirileceğini bilmeksizin karanlıkta kalmanın nasıl bir yalnızlık olduğunu anlatıyor. Kışları sadece durmayı ve uyur gibi yapmayı yeğliyor; ne de olsa bir el arabasıyla doğru dürüst konuşmak mümkün değil.

Henüz bir yaşında olan o geniş, mavi ve önemli hamak, renkleri solduğu ve artık bagaj sepeti olmadığı için kimi kez onu küçümseyerek konuştuğunda kulaklarını kapamak zorunda kalıyor.

«Aa, Anne» diyor Linn, «bagaj sepeti ve alet çantası alamaz mıyız?»

Bisikletime bu kadar çok safrayı taşımak için çok yaşlı olduğunu hemen açıklatmalıyım.

Önünden geçtiğimiz ağaçlarla konuşuyoruz. Çok büyük, ağır. Yaprakları henüz filizlenmediğinden oldukça büyük, ağır ve çıplak göründükleri için onları cesarete çağırıyoruz.

Linn, onlara «geceleri dışarda kalmak tehlikeli mi?» diye soruyor.

Bir ağaç homurtulu sesle «yok, değil» yanıtını veriyor. «Birbirimize eşlik ediyoruz. Karanlıkta, Linn yatağında uyuyup artık ona bakmadığı için bahçenin çitine dayalı kalakalmış bir bisiklet olmak daha kötü.»

«Anne, bisikletler korkar mı?»

Büyük bisiklet karanlık, rüzgarlı gecenin biraz korkunç olduğu yanıtını veriyor. Sonra, kimi kez de yalnızlık çekilebiliyor.

Linn, «ya, Anne» diyerek içini çekiyor.

Sonra eve dönüyoruz.

Çocuk içeri girmek istemiyor.

Eski çirkin bisikleti okşayarak basamaklara oturuyor. Gözleri yaşlı. Yanına oturarak ona sadece oyun oynadığımızı, bunun bir kandırmaca olduğunu anımsatmalıyım.

Orada uzun süre oturuyoruz, popolarımız üşüyor.

En sonunda büyük bisiklet artık yalnız kalmak istediğini söylemek zorunda kalıyor. Yalnızken çok daha iyi düşünebilir. Üstelik gece gerçekten korkmuyor ya da tek başına kalmıyor. Bunu, sadece kendini ilginç göstermek için söyledi. Ağaçlar her zaman ona dostluk gösterirler ve evin çevresindeki köknarlar sık sık onunla konuşuyor.

Akşam yemeğinde Linn, pencereye koşup duruyor. Ağaçlara, büyük ve küçük bisiklete bakıyor. Ancak artık onlardan sözetmiyoruz. Çünkü, televizyonda çocuklar programı, yüksek sesle masal okuma ve akşam duası var.

Linn, gidip yorganının kenarlarını şiltenin altına sokuşturduğumda uyumuştu. Kötü düşler görüyormuşcasına iç çektiğini duyuyorum.

Ben yatağa girmeden önce eski ve yeni bisiklet, antrenin aydınlığına ve sıcaklığına, dışarda giyilen üstlüklerin, kahverengi taşlarla kakmalı güzel yeşil masanın yanına geldi.

Artık her gece burada duracaklar. Her şeyden önce hiç kimse tamamıyla emin olamaz...

* * *

Norveç tiyatrosu, *Bebek Evi*'yle turnede. Bu yıl ilkyaz erken geldi. Ilık, hoş. İlkyaz değil de sanki yazmış gibi ince bluzlarla karşılandı.

Hardenger'e gidiyoruz. Öylesine güzel ki, içten içe yaralıyor. Ülkemin böyle olduğunu bilmezdim. Dağlar sakin, parlak fiyortlara yansıyor. Dağlar, güneşle dolu gökyüzüne erişiyor. Şurada burada, gölgeli yamaçlarda kar.

Yol, çeşitli mevsimlerin içinden geçilerek yapılan bir yolculuk.

Meyve ağaçları çiçek açmış. Daha önce birarada görmediğim mavi, kırmızı, sarı çiçeklerin bulunduğu tepelerin karşısında çoğalan yumuşak, güzel renkler. Camları açıp elma ve kiraz çiçeklerinin otobüse doluşarak hepimizi sarhoş etmelerinden çok daha önce güzel kokuyu *görüyoruz*.

Bir süre, az önce içinden geçtiğimiz ilkyazı hiç duymamış dorukları karla kaplı dağlarla çevrili tepelerden gidiyoruz.

Dar, dönemeçli yollar. Kimi kez otobüsü geri vitese almak ve ileri gidebilmek için de arka tekerleklerin yolun hemen hemen ötesinde asılıp kalmasına izin vermek zorunda kalıyoruz.

Dağların eteklerinde, vahşi suların içindeki çağlayanlar, buz tabakaları yok olup gittiğinden sevinç içinde yanyana gelmiş gibi. Işıkta değişim. Denize ulaşan milyonlarca elmas. «Ah, bu Norveç. İnsanın onun için nasıl biraz da acı çekebileceğini anlıyorum.»

Kendi orkestramız var. Bütün bu güzelliği kutlayabiliriz. Yanımda kemikli, zayıf, çenesinin altında kemanıyla bir kemancı oturuyor. Şimdi «Hardenger'de Düğün Töreni»ni *yaşıyorum*. Hardenger kemanının Norveçlilerin mayasını neden en iyi biçimde ifade ettiğini biliyorum.

Kaliforniya'da bir gün kalabilen, ağaçtan yeni toplanmış portakalın suyunu içebilen, sıcaklığı gövdesinde ve yüzünde bir okşama gibi duyabilen, sonra ertesi gü-

nü küçük bir feribotun güvertesinde yürüyebilen, pruvasında durarak Norveç fiyortuna süzülebilen ve bütün bunların bir parçası olduğunu bilen mutludur.

Otobüsümüzde aynı yıl tiyatro okulunun sınavına girmiş üç kişiydik. Hiçbirimiz geçememiştik. Şimdi akşamları sahnede başrollerde biraraya geliyoruz. Başarısızlıklarımız zamanın çok ötesinde kaldı ve o tarihten beri çok şey oldu. Otobüste oturmuş, anılarımızı tazeliyoruz.

«Nasıl bir tepki göstermiştin?»

«O yıl kimin alındığını anımsıyor musun?»

«Sonra, o gece, daha sonraki aylar neler yaptım?»

Gülüyoruz. Bir zamanlar öylesine üzüldüğümüz olay için birlikte mutluluk duyuyoruz.

* * *

Yakında onsekizime basacaktım ve Londra'da tiyatro öğrenimini bitirip Oslo'ya gelmiştim. Hemen hemen her şeyi bildiğimi sanıyordum. Bir oyuncu olarak gizilgücümden kesinlikle hiç kuşkum yoktu.

Gene de içimin derinliklerinde belli bir kararsızlığı yaşıyor, arkadaşlarımın okul, dersler, ev ve arkadaşları arasında güvenlik içinde yaşayarak üniversite giriş sınavlarına çalıştıkları Trondhjem'deki okulu özlüyordum.

Yaşamımda ilk kez tek başıma yaşayacaktım. Ayrı girişi ve tek odası olan bir katım vardı ve yakında tiyatro okuluna gireceğimi düşünüyordum.

Juliet'ten ve Ophelia'dan pasajlarla sınava girdikten sonra koridorda durarak alınanlar listesinin açıklanmasını bekledim. Listeler asıldığında uzun boylu, hantal bir delikanlı yanıma geldi. Seçilenlerin adlarını yüksek sesle okumaya başladı. Listede *ben* olmadığım için içimde bir şeyler ölürken son sıradaki adı okur-

ken birdenbire durduğunda, onun seçilmiş olduğunu anladım. Hafifçe gülümsedi. Sanki ilgilenmiyormuş gibi sakin sakin yürüyerek odadan çıktı.

Yıllarca onun meslek yaşamını izledim. Başarılarını görerek yenilgimde bir parça adalet bulmayı bekledim.

Şimdi İsveç'te balık tüccarı. Çok mutlu olduğunu duyuyorum.

On adı sonunda ezberleyinceye kadar uzun süre koridorda durdum. Eski öğrencilerin kimi önümden geçerken bana selam veriyorlardı. Sonra sokağa çıktım. Sarsılmıştım. Yaşamımın her zaman böyle gideceği önsezisiyle bütün gece yürüdüm. Başarılıların, diğerlerinden ayrıldığı dans okulundaki balolar gibi. Kaybeden pembe giysilinin, tuvalette ağladığı günkü gibi.

O gün benden başka kişilerin de kaybetmiş olabilecekleri hiç aklıma gelmemişti, çok zaman sonra turne otobüsünde karşılaşacağım gelecekteki meslektaşlarım... Bir zamanki gençliğimizi kahkahalar ve belli bir mesafeyle ele alabileceğimiz de...

O zamanlar yalnızca Büyükannem vardı. Sabahları birlikteydik, bağıra bağıra ona kalbimi açardım. Şimdi içimde bastırdığım düşü hiç beslememiş göğsünde hüngür hüngür ağlardım. Gece boyunca bildik alışıldık her şey kabuğundan sıyrılırdı, bir geçişin ortasında kalırdım. Bundan alınacak anlaşılması güç bir ders vardır: Kişi, kendi yazgısını içinde taşır. Kişinin yazgısı bu tür başarısızlığa ya da başarıya bağlı değildir.

Bilince varmak, acıya açık olmak, ona yaşamın, gelişmenin, değişimin bir parçası diye bakmak uzun bir süreç alır.

En çok, ilk birkaç ayındaki yalnızlığı anımsadığım Oslo'da bir yıl. Yeterince becerikli, yeterince yetenekli olmadığıma çok üzüldüğüm günler. Hiçbir amacı ya da anlamı olmayan, hiç bitmeyecek gibi gelen aylar. Uzun süre önce yaşayan bir genç kızın yazdığı, hâlâ sakla-

dığım mavi günceye dikkatle alınmış notlar. Artık anımsamadığım acılar, artık benim parçam olmayan sevinçler.

Dört metrekarelik bir apartman katı. Bütünüyle plansız günler. Kötü düşlerle dolu uzun geceler. Sabah yataktan kalkmakla gece vazgeçilen duygu arasındaki sonsuzluk.

Her gün, değişmez bir yer olarak, kitaplığa gidiyordum. Okuduklarımdan özenle notlar alarak geçirdiğim saatler. Geniş, sessiz odalar. Bulunmak, ait olmak için bir yer.

Öğrenciler, emekliler, ev kadınları vardı. Kışın soğuktan donan, bir gecelik sığınak arayışının yeniden başladığı kapanış saatine kadar oturup gazete okuyan yersiz yurtsuzlar vardı.

Kimse kimseyle konuşmazdı. Yakınındakiyle ilişki kurmazdı. Rahatsız etmemek, dikkat çekmemek için sayfalar yavaş yavaş çevrilirdi.

Bir kez, sokağın karşısındaki kafede çay içiyordum. Masama benden biraz daha büyük bir kız geldi. Bir saat konuştuk. Yani, o konuştu ve çekingen, iyi bir dinleyici olduğumun farkına varır görünmedi. Haftalarca, birlikte yapabileceğimiz her şeyi düşleyerek gidip aynı masaya oturdum. Ancak o, kesinlikle bir daha gelmedi.

Ara sıra işe giriyordum. Ne iş bulursam yapıyordum. Pulları yalıyor, zarfların üzerine adres yazıyordum. Böyle zamanlarda her akşam yemek yiyordum ve eve tiyatroculuk mesleğimin iyice ilerlediğini yazıyordum.

* * *

Tur otobüsü bir nimet. Burada hiçbir talep yok. Victor Borge'un bir zamanlar «Sahneyi seviyorum, çünkü sahnedeyken hiçbir telefon bana erişemiyor» dediğini düşünüyorum.

Yanımdakiyle saatlerdir keyifle çene çalıyorum. Kendi ülkemin doğasını tadıyorum. Ara sıra kimimiz sabahın erken saatlerinde yaya yola koyuluyoruz. Bizi almaya geldiğinde otobüse mutluluk içinde hücum ediyoruz.

Her gün yeni bir yere gelmenin, her akşam yeni izleyicilerle karşılaşmanın beklentisi var. Tiyatro alışkanlığı bulunmayan insanlarla iletişim kurmak. Bir oyun görmektense, uzun bir mesafeyi yürümenin ya da bisikletle gitmenin yararlılığını düşünmekten hâlâ vazgeçmemiş erkekler ve kadmlar için oynamak. Rahatsız koltukları olan küçük bir salona doluşmuş izleyiciler. Yaşlı bir sahne, kötü ışıklandırma.

Biz, tiyatro grubuyuz. Tuhaf bir otelde yemek yeriz, evimize, çocuklarımıza ve eşlerimize telefon ederiz, geçici tuvalet masaları oluştururuz.

Onlar, aşağıda, karanlıkta kendi yaşamlarını sürdüren halktır. Soluk almaları, kahkahaları, gürültü patırtıları onlardan edindiğimiz deneyimin bir parçasıdır. Ara sıra bir çalgının teline dokunulur, biz de çalgının bir teliyiz. İzleyicilerin oturdukları salon cansız, sahne canlıdır.

Otele dönüş. Kimimiz, sabahın erken saatlerine kadar mum ışığında şarap içeriz. Ertesi günü başka bir yere gitmek için yola koyuluruz. Kostümler, sahne dekorları, bavullarla dolu bir otobüs. Ve kısa süre birlikte olacak insanlar.

Bir sabah, midemde bir yumru var. Belirli bir neden olmadan üzüntülü olduğunuzda duyduğunuz türden bir yumru. Karşımdaki de aynı duygu içinde. Bu ani kederin nedenini araştırıyoruz. Ve sonra, paylaştığımız an yok olup gittiğini farkediyoruz.

Daha büyük toplulukların yanlarından geçip gittikleri küçük kırsal bölgelere gidiyoruz. Üstüste dolu salonlarda oynuyoruz. Kimi kez komşu evlerden iskemle istemek zorunda kalıyorlar.

Seljord, büyükdedemin heykeliyle övünüyor. Heykel, yolun kenarında. Otobüsle geçerken gurur duyuyorum. Büyükdedem, burada yeni bir okula başlamıştı. Norveç'te kendi türündeki okulların ilklerinden biri. Ülkenin bu bölgesinde benden daha iyi tanınıyor.

Yeğenine bir kez Oslo'da raslamıştım.

Gençtim, yeni evlenmiştim ve şimdi çalıştığım tiyatrodaydım. Kısa boylu, zayıf, yetmişbeşinde bir bekardı. Hükümet arşivinde çalışıyordu. Benim gibi, ailenin tepeden bakmayı yeğlediği biriydi.

Bir akşam sahnenin kapısına geldi. Bana, büyükamcam olduğunu söyledi. Önümüzdeki hafta birlikte yemek yiyerek onu onurlandırır mıydım? Tabii ki, kocam da çağrılıydı. Valkyrie restoranda buluşmayı tasarladık.

Giyinmek sıkıntısına bile katlanmadım. Benimle gelmesi için kocamı kandırdım. Böylece, bu olaya daha sonra birlikte gülebilirdik.

Başgarson bizi törenle karşıladı. Birdenbire eski restoran zarifleşti. Daha önceleri burayı bira içilen, köfte yenilen yerlere benzetiyordum. Mantolarımız özenle alındı. Vestiyer görevlisi, Bay Ullmann'ın bizi yukarda beklediğini fısıldadı. Sesi saygılıydı. Büyükamcam «tanınıyordu». Kuşkusuz iki gencin, sadaka gibi kabul ederek geldiklerine inanabilecekleri bir ahmak hiç değildi.

Masa çiçeklerle bezenmişti. Bana bir gül, kocama da yakasına takması için bir karanfil sunuldu.

Yaşlı adam siyah, eski bir takım elbise giymişti. Başında kalan saçları taranmış, alnına yapıştırılmıştı. Sinirliydi. Bizi karşılarken elleri soğuktu.

Şimdiye kadar yaşadığım en güzel akşamlardan biri olacaktı.

Yemek listesi, konuşmalar özenle hazırlanmıştı. Je-

an giyerek geldiğim, her şey ile alay etmeye hazırlandığım için utanmaktan vazgeçtim. Babamın ailesine eskisinden daha çok yakınlık duydum.

Her yemek servisinden sonra küçük bir söylev verdi. Ailenin neyi temsil ettiği konusunda söylenen coşkulu sözler. Yemeğin sonuna geldiğimizde, üçümüz de artık çok daha canlanmıştık, birbirimize kadeh kaldırıyorduk.

Ben sordum, o anlattı. Bana, yaşlı birinin gösterişli elyazısıyla kılı kırk yararak çıkardığı şeceremizi verdi.

Sonra, geldiğimizdeki kadar törensellikle yemeğin sona erdiğini belirtti.

Büyükamca çok iyi vakit geçirmişti, ancak yaşlı bir adamdı, artık dinlenmesi gerekiyordu.

Zayıf eli benimkinin içinde hemen hemen kayboldu. Aceleyle onu kucakladım. Boğazını temizledi. Utanmış gibiydi.

Ona bir iki kez çiçek, bir de mektup gönderdim. Ancak yapacak o kadar çok işim vardı ki, evinde ziyaret etmeyi hep erteledim.

Bir kez, kaldırımda bana doğru geldiğini gördüm. Ne söyleyeceğimi bilmediğimden çabucak karşı kaldırıma geçtim. Sonra, onu ne kadar çok sevdiğimi söylemek için arkasından koştum. Beni görmüş olmasından da korkuyordum. Ancak onu bulamadım. Kısa süre sonra gazetede öldüğünü okudum. Cenazeye gitmedim. O gün, ailenin öteki bireyleriyle karşılaşmak istemedim.

* * *

Telefonda Linn'in sesi. Bir soğukluk, çekingenlik var. Onu, sevdiğime inandırmaya çalışıyorum. «Küçüğüm, seni herkesten daha çok seviyorum.»

«Hayır, sevmiyorsun.»

Çocuğun sesi derin yaralar açıyor.

Norveç'in başka bir sapa bölgesinde sarsıntıyla gi-

den turne otobüsündeyim hâlâ. Hemen hemen her zaman bir yere gidiyorum. Ara sıra da eve. Dadıların ve komşuların çocuğuma sarıldıklarını görüyorum. Benim kollarımın, ellerimin yapması gereken şeyi onlarınkiler yapıyorlar. Belki, çocuk ona acıdıklarının farkında. Ondan saklamaya çalışmalarına karşın, gerçekten acıdıklarından kuşkum yok.

Onlar için, mesleğimin ve başarımın başarısızlık olduğunu anlıyorum. Çünkü, bana vekalet ettikleri evde yerimi doldurmuyorum. Düşündüklerini sandığım eleştiriler. Onları anlıyorum, çünkü ben de öyle düşünüyorum.

İnsanlarla çevrelenmiş, otobüste oturuyorum. Yalnızlığımın kızımın yalnızlığı da olmasından korkuyorum. Benim için, yalnızlığın işlevi var. Ancak, o, ona vermediğim herhangi bir ilişkiyi özlüyor olabilir.

Kendi dünyamda yalnız olduğum, koskocaman yetişkinlere bakarak bütün etkinliklerine şaşkınlık duyduğum kendi çocukluğumu anımsıyorum. Yaptıkları her şey çok önemli gelirdi. Çünkü anlaşılmazlardı. Her zaman meşgul görünürlerdi. Küçüktüm ve bunun bütünüyle dışındaydım. Çünkü, yetişkinlerin dünyasında çocuklara yer varmış gibi görünmüyordu.

Eve döndüğümde Linn'e güzel bir şey vermeliyim. Onu tiyatroya, sinemaya götürmeliyim. Kucağıma alarak Annesinin küçüklüğünü anlatmalıyım. Turne sona erince bunların tümünü yapacağım. Telefon çalmaya başlamadan, yaşamıma sahip olan herkesin istekleri onunkilerden daha direngen olmadan önce.

Birbirimize ait olduğumuz günler yaşayacağız. Ancak giderek vicdanım kısıtlamaya başlayacak beni. Yanıt verilmemiş mektuplar, yapılmamış işler. Giderek, yeniden meslek kadını olacağım. Sahnede, kamera önünde, toplantılarda olacağım. Ve onun çocukluğuyla benim yetişkin bir kadın olarak yaşamımı birleştirecek herhangi bir çözüm bulamadığımdan her zaman yok-

luğumu hissettiğini bildiğim kızım, evde tek başına kalacak.

Kitaplardaki gibi, başka kadınların *kendi* evlerinde yapabildiklerini sandığım gibi.

* * *

«Ölmek istemeyen bir genç kız var içimde...»

Tiyatro okulu onu istemedi. Ancak, küçük bir taşra tiyatrosunda onun yaşında birine gereksinme vardı.

Büyük gün geldi. Stavanger'e giden tren Oslo'dan kalktı. Genç kız onsekizindeydi. Mutluluktan, en sonunda artık karşılaşacağı mutluluktan parlıyordu. Sahne sözleşmesi tıkıştırıldığı çantada güvenlik içindeydi. Sürekli hayranlıkla incelenmekten tekrar tekrar açıp kapayan parmaklardan çoktan kirlenmiş. Görmek isteyen herkese, bu arada görmek istemeyen herkese de gösterilmişti.

Kazancı, yılda altı yüz dolardı. Milyonlara değer bir mutluluk. Verilen ilk rol, Anne Frank rolüydü. Dünyanın her yanındaki binlerce genç kız gibi, o da Anne'ın düşüncelerini, Anne'ın yazgısını yaşayacaktı. Onunla birlikte umutlanacaktı. Onunla birlikte inanacaktı.

Anne Frank'ı yorumlayanların birçoğu gibi o da kısa zamanda ün kazandı. Bu küçük Yahudi kızının parıldayan masumiyetinde kendinden bir şeyler buldu. O da, en önemli şeyin aşk olduğu düşünü kuruyordu. Ve aşk, amaçsız görünen dünyadan daha uzun ömürlü olacaktı.

Güller, mektuplar, söyleşiler, birdenbire üne kavuşmak. Fazla çaba göstermeksizin hesaba katılması gereken biri olmuştu. O, tiyatroya aitti. Kendisine oyuncu diyebiliyordu, resmi olarak hâlâ öğrenci sayılsa da.

Olacağını umduğu buydu işte. Sahnede kalabilseydi, yeteneği artık gölgelerde, düşlerde gücünü yitirmeyecekti. Eski başarısızlıklarının artık anlamı kalmadı-

ğını doğrulayan övgülere susamıştı. İnsanlar onu sevmelilerdi. Yeteri kadar yanıt vermeye hazır ve zekiyse, perde indikten sonra da bu sevgi sürebilirdi. Makyajını sildikten sonra da halkın ona duyduğu sevgiyi sürdürmesi içinde yanan bir arzuydu. Değeri, başkalarının beklentileri doğrultusunda yaşadığı ölçüde, onu bir kadın olarak beğenenlerin sayısıyla ölçülüyordu. Dış görünüşü bozulmadan kalmalıydı. Hoşa gitme kaygısı çeker oldu. Yalnızlığını, güvensizliğini unutmuştu. Sahnenin dışında başka bir dünyanın bulunduğunu unutmuştu.

Sahneye ilk kez Anne Frank rolü ile çıktığımda eleştirmenler Anne'ın *ben* olduğunu yazdılar. Bunun yaşamımın ya da sahnedeki yorumumun, görünümümün güncenin kahramanına doğrudan koşut olduğu anlamına geldiğine inanmıyorum. Ancak sahnedeki iki saat için Anne'ın ruhunu gerçekten ödünç almıştım. Bırakın Anne'ı, Anne oynasın. Böylesine eksiksiz bir özdeşleşmeyi yeniden yaşamam ise, uzun zaman aldı.

Oyunum sahte değil, gerçekti.

Tiyatro olduğunu biliyordum. Ancak o, tiyatroya ait bir gerçekti. Çocukluğumdaki gibiydi. Düş içinde yaşıyordum. Ne var ki, bu düşlerde gerçek duygulardan, özlemlerden yararlanıyordum. Biri, bunun sadece bir rol olduğunu söylediğinde öfkeleniyordum.

«Ben, rol yapmıyorum. Ben, kandırmıyorum.»

Stavanger'de bu duvarlar arasında aradığımı bulduğumu düşünüyordum.

Sabahları erken gelecektim. Bu yarı karanlıkta kendimi evimde gibi rahat hissedecektim. Tozlu hava, sıkıntı veren soyunma odaları, bel vermiş eski tahtalarıyla dünyada en çok olmak istediğim yer, sahne. Saate bakmadan yapılan provalar, tartışmalar. Perde açılmadan önce salondan yükselen uğultu. Ark lambaları. Heyecan. İzleyiciler. Gerilim. Kendi yaşamını sürdür-

mesi gereken rol. Bir rolde ağlamak. Zihinde canlandırılan birinden ödünç alman kahkaha, özlem ve öfke. Çok az tanıdığım duygular. Meslektaşlarımın gözleri, ifadeleri, hareketleri. Kimi kez, birbirimize o kadar yakınlaşıyorduk ki, tiyatronun dışında başka ilişkilerin de varolduğunu düşünmek bize gerçekdışı geliyordu. Ne sevgi, ne nefret her akşam saat sekiz ile on buçuk arasında bizi sahnede titreten tutkulardan daha güçlü olamazdı kuşkusuz.

Meslek, çoğunlukla yalnızca ilk yılda kişiyi bütünüyle özümlüyor.

Gene de az da olsa içimizden bazıları, tiyatronun dışındaki yaşama dönecek yolu kesinlikle bulamadı. Yaşlandılar ve ellerinizi yakalayıp, 1930'da söyledikleri repliği tekrarladılar. Hamlet ya da Kral Lear önünüzde oturuyor ve siz biraz çekingen davranıyorsunuz, çünkü düşüncesizce söylenen bir söz, bu insanları tatlı bir düşten uyandırabilir diye korkuyorsunuz, tüm meslek yaşamları boyunca süren bir düşten...

Hatta belki de daha fazla.

* * *

Herkesin her şeyi yaptığı turneleri anımsıyorum. Yetersiz yiyecekleriyle küçük pansiyonlar. Ayrılırken, bavullarımıza kuşkuyla bakan huysuz pansiyoncu kadınlar. Bir gecelik konuk edildiğim ve bir taşra papazının kahvaltıda kendi eliyle kahve, evde yapılmış küçük ekmekler getirdiği ufacık evindeki dört direkli karyola.

Kiralık oda yaşamı. Bana, kızlarıymışım gibi davranan yaşlı bir çift. Sabah zorla bir bardak süt içiren, akşamları eve geç gelirsem ya da tavan arasındaki küçük odamı düzeltmeden gidersem nazikçe azarlayan çift. Karşılığını kesinlikle veremeyeceğim şefkat.

Akşam yemeğini Guri'de yiyebiliyordum. Evi, ço-

ğunluğu erkek olmak üzere kiralık odalarda yaşayanlara açıktı. İri yarı, şişman, enerji dolu bir kadındı. Saçı kır ve kısaydı. Yüzü hiç makyaj görmemişti. Kaç yaşındaydı bilmiyorum.

İğnesinin deliğinden geçip, her zaman evine girip çıkabilen bir konuk olmaya hak kazanmadan önce insanı acımasızca eleştirirdi. Hemen sevgisini göstermez, kurumlu da davranmazdı. Soyadsız doğmuş, soyadsız ölecekmiş gibi herkes ona Guri derdi. O, yaşadığı kasabada bir kurumdu. Ülkenin rüzgarlı ve kayalık bölgesinden, Jaeren'den gelmişti.

Guri'nin sofrasında kimi kez aşk maceraları çiçeklenirdi. Ancak çok sık değil. Delici bakışlarıyla her zaman bekçilik yapardı, hiçbir kadın kavga etmeden Guri'nin gözdelerinden biriyle ilişki kuramazdı. O, müzmin bir bekardı. Evini, akşamları flört etmek için gelinen bir yer değil, şarkı söylenilen, halk dansları edilen, kağıt oynanılan, bol bol yemek yenilen bir yer olarak görmeyi yeğliyordu. Sevişen çiftlere homurdanırdı. Ancak bir ölçüde sorumlusu olduğu, Norveç'in her yanında yapılan düğünlere gitmeyi de görev bilirdi.

Kimsenin oturmayı düşünemeyeceği geniş, kahverengi iskemlesinde oturur, bir elinin başparmağı ile orta parmağı arasında önlenemez sigarasını tutarken, öteki elinin işaret parmağı ile her konuşmayı, her şarkıyı yönetirdi. Ve biz çok sık şarkı söylerdik.

Yaşam boyu sürecek dostluklar kuruldu. Gençler burada olgunlaştılar. Birçok yaşlı, gençliklerinde yoksun kaldıkları ortamı burada buldu. Karmakarışık bir gruptuk. Meslekler, yetenekler, akıl ve utangaçlıktan oluşmuş tuhaf bir karışım. Ve bizi birarada tutan yaşlı bir kadın. Sanki tebaasının çevrelediği bu yarı aydınlık apartmanda her zaman var olmuş gibiydi.

Hepimiz onu sever, biraz da korkardık. Hepimiz sevgisini kazanmak için mücadele ederdik. Terzi elinden çıkmış giysisi ve kuaförde yapılmış saçlarıyla yeni bir kadın masaya geldiğinde öfkeyle, gösteri yaparcasına siyah yün çoraplı ayağını yere vururdu.

Burada, Guri'nin evinde genç bir doktorla tanıştım. Kahve içtikten sonra, dünyadaki bütün kadınlar birleşse ne kadar harika olurdu diye hayallere daldı, İnsanlığı ancak kadınlar kurtarabilirdi. O da beyaz bir atla önlerinde giderek, onları yönetecekti.

Birbirimize aşık olduk. Yaşamda birlikte yapabileceklerimizi düşledik. Guri, Trondhjem'e kadar geldi ve düğün masamıza yüksek sesli kahkahalarını, dostluğunu getirdi. Ancak, bu evliliğin kesinlikle sürmeyeceği kehanetinde bulmaktan da geri durmadı.

* * *

Cannes'da dört yüz konuk için akşam yemeği. İstakoz yiyoruz, şarap içiyoruz. Elmaslar ve incilerle dolu eller ağızlara istakoz kıskaçları götürüyorlar. Her masada kutlamalar. Her masa, para ve duygusuzluk açısından bir servet ortaya koyuyor.

Ben de oradayım.

Karşımdaki, büyük bir coşkuyla konuşuyor. Tek sözcüğünü bile anlamamamla ilgilenmiyor. Ona iki kez, okulda öğrendiğim birazcık Fransızcanın aklımdan uçup gideli yıllar olduğunu söyledim. Gene de yorulmaksızın sürdürüyor konuşmasını. Kimi kez soğukça gülümsüyor, başımı sallıyorum. Ara sıra hafifçe yana dönerek karşımdaki masada oturan yakışıklı adamın şerefine kadeh kaldırıyorum. Yarı kapalı gözleriyle bana bakıp duruyor. İstakozunun kıskaçlarını yemiyor.

Dışarda, yumuşak bir Fransız gecesi. Gecenin içinde, pırıl pırıl aydınlatılmış yemek salonundan çıkıp dinginlikte, sıcaklıkta, denizin sesinde dolaşmanın ne olduğunu biliyorum.

Öteki akşam yemeklerini anımsıyorum. Öyle çok ki hepsi. Film festivalinin başkanının karşısında oturan onur konuğu olmasaydım, ayağa kalkıp dışarı süzülür, uzaklaşırdım.

Beyaz, makyajlı yüzler. Sonra, bronzlaşmış bütün

o yüzler. Bütün bir yıl yazın arkasından koşacak zamanı, parası olan kişiler. Yüzüklerle kaplı eller (uyuması için sevdiklerine sevgi ve şefkat gösterebilirler kuşkusuz) yemeğin ve mücevherlerle cansıkıntısını sergileyen tuhaf birer araç olan şarap kadehlerinin üzerinden sinirli sinirli telaşlı hareketler yapıyorlar. Karşımdaki masada benim için bir şampanya kadehi kalkıyor. Gözkapakları hemen hemen kapalı. Kaşığındaki aksinden kendine hayran kalıyor.

Işıklar söndürülüyor. Dışarda havai fişekler atılıyor. İnanılmayacak kadar güzel.

Masadan kalkarak birbirimize iyi geceler diliyoruz.

Oldukça kararsız adımlarla yaklaşan meçhul hayranımdan kaçıyorum. Gene de önce, tutkuyla bakıyorum ona. Böylece, acı veren birdenbire kalkışımızdan ne kadar üzüldüğümü anlayacak. Limusinle otelime gelirken, hâlâ Fransızca konuşuyorlar. En sonunda odamdayım.

Pencerenin önüne oturarak aşağıdaki kumsala bakıyorum. Gidecek başka yerimiz olmadığından, sevgilimle ladin ağacının altında geçirdiğim başka bir akşamı düşünüyorum. Gülümsüyorum. Üstümüz yosun, ot olmuştu. Gülüyorduk. Mutluyduk. Dünyada yalnız biz vardık.

* * *

Geniş altın yüzüklerimiz vardı. İkimiz de dükkanda yüzüklerimizi seçerken utanmıştık. Bize bakan kadına başka birileri için aldığımızı söylemiştik. Onun, kadına kur yaptığını fark etmiştim.

Bir akşam yumurtalar boyamış, bir yerlere gizlemişti. Ben, Paskalya olduğunu unutmuştum.

Bir kez ona gebe olduğumu sandığımı, ancak çocuk istemediğimi söylemiştim. Ağlamıştı.

Charley adında bir otomobilimiz vardı. Satın aldığımızda çok yeni değildi. Rengi maviydi. Yazları Char-

ley, o ve ben kamp kurardık. Akşamları, birbirimizle evlenmekten ne kadar mutlu olduğumuzu dile getiren mektuplar yazardık. Sabahları erkenden uyanırdık, çünkü hava sıcaktı ve çadırın içine sinekler dolardı.

Oslo'ya taşındık. İkimiz de çok kazanmıyorduk. Her ay, üç gün uyabildiğimiz bütçeler hazırlardık. Sonra, bütçe kavgaları ederdik.

Ara sıra arkadaşlarımıza, sinemaya, tiyatroya giderdik. Ailesi beni çok severdi.

O, ruh hastalıkları uzmanı oldu. Bense, Norveç Tiyatrosuna girdim.

Güvenli bir kozanın içinde yaşıyor gibiydik. Karşılıklı yakınlık anlayışımız, her ikisi de aynı güvenli geçmişten gelen bir kızkardeşle bir erkek kardeşin yakınlığıydı. Varolmak, kabul edilmiş kurallara göre yaşamak, ara sıra da bir değişiklik yapmak bize yetiyordu.

Kimi kez kırmızı şarap içerek gelecek için hırslı planlar yapıyorduk. Ben, onun çocuğuydum. Bana çocukmuşum gibi davrandığında asla karşı çıkmıyordum. Ehliyet sınavına girmek istediğimi söyleyince bütün gün benimle konuşmadı. Bunun, benim kaldıramayacağım bir sorumluluk olduğundan kuşku duymuyordu.

Benden daha güçlü olduğu, beni kollamak istediği için mutluydum, bağımlıydım.

Kimi kez, kendimizi tanımlanamayacak bir sınırlamanın içinde bulduğumuzda birbirimizden birdenbire nefret ediyorduk. Birlikte bir geleceğe inanıyorduk, ne var ki düşlerimiz farklıydı.

Evliliğimiz beş yıl sürdü.

Bir daha, başka hiç kimseyle böylesine genç olamam.

* * *

Bunca yıl önce evlendiğim erkeğin adı Jappe'ydi.

Onun kırkıncı doğum günü partisindeyim. Evsahibesi ben değilim. Hemen hemen masanın öteki ucuna

oturtuldum. Ancak gençken sevdiğim erkeği daha iyi görebiliyorum buradan. Artık eskisi gibi ince uzun değil. Daha mutlu, ancak daha yorgun görünüyor.

Bende olmayan her şey karısında var. Gerçekten isteseydim, belki biraz ben de onun gibi olabilirdim.

Jappe'nin iyi bir yaşam sürdüğüne inanıyorum.

Masanın çevresindekilerin yarısı, birlikte edindiğimiz dostlar. Tanımadıklarım ise, benden sonra karısıyla birlikte edindikleri. Üç erkek kardeşiyle karıları, annesi Astrid, yalnız benim çocuğum için değil, kızkardeşimin beş yaşındaki çocuğuna da Noel armağanı olarak örgüler ören teyzesi Ella da var.

Masada anımsadığım, kabullendiğim çok şey var, kendi isteğimle dolandığım, düştüğüm bazı ipler... Ama burada da derin bir yabancılık uçurumu var.

Jappe'ye bakıyorum. Ondan ne kadar hoşlandığımı, varolduğunu bilmenin ne kadar iyi olduğunu düşünüyorum.

Birgün küçük kızıyla benim yazlık kulübeme geliyor. Çocuk, iki yaşında. Birlikte kayalıklardan yuvarlanıyorlar. Pencerede durarak onlara bakıyorum. Beni kimse görmüyor. Ağlıyorum. Babası, çocuğun elini tutuyor. İşaretler, açıklamalar yapıyor. Öylesine sabırlı ki! Çocuk küçük, onunla birlikteyken güven içinde. Jappe, daha önce hiç görmediğim biçimde gülümsüyor.

Uzun yıllar önce boşanmaya karar verdiğimizde, evlilik danışmanının odasında el ele oturuyorduk. Danışman, böylesine iyi dostsak neden ayrılmak istediğimizi sordu.

Neşe içinde «işte bu nedenden dolayı» yanıtını verdik.

İsveç'e, Ingmar'a gidiyordum. Sokakta durup birbirimize hoşçakal dedik. Artık, birbirimize söyleyecek

neşeli sözlerimiz, hiçbir şeyimiz kalmamıştı. En azından, cesaret edip girişecek bir şey kalmamıştı.

«Öyleyse, hoşçakal» diyerek uzaklaştı. Kesinlikle arkasına dönüp bakmadı. Ben ise sürekli arkama dönüp baktım, sadece... Onun, diğer bütün insanlar arasında yürüdüğünü görmek çok tuhaftı. Kimse onu umursamıyordu. Yalnızca ben onun kim olduğunu, başına ne geldiğini biliyordum.

Arkasından koşabilseydim, koşacaktım. Ancak ağzımdan bir söz çıkamıyordu. Ayaklarım o yöne gidemiyordu.

Linn'i doğurmak için hastaneye yatmıştım. Norveç'e, ülkeme gelmiştim. Çocuğumu burada doğurmam gerektiğini düşünüyordum. Birdenbire, beyaz doktor gömleği içinde geldi. İçeri girdiği an korkum, uçup gitti. Usulca yatağımın yanma oturdu. Ara sıra elimi tutarak gülümsüyordu. Konuşmadık. Ancak o gün o, yaşamımın önemli bir parçası oldu. Ve sevgi konusunda daha önce bilmediğim bir şey öğrendim.

O gün öğrendiklerimden sonra, Ingmar ile birlikte paylaştığım her şeyden coşkulu bir mutluluk duyarak, yıllardır süren bir ayrılığa son verecek boşanma kağıtlarını imzalamak için avukatın yazıhanesine gittim. Jappe, daha önceden gelmişti. Birdenbire başımı kağıtların üzerine koyarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım. Sanki imzamla Jappe'yi yaşamımdan silip atıyordum.

Evli olduğumuz günlerden birinde gece bir kez hastanedeki odasında kaldım. O gece nöbetçiydi. Kulak iltihabı geçirdiğim, gece yalnız kalmaktan korktuğum için onunla birlikte olmak istemiştim.

Sabahın erken saatlerinde bir hemşire telaşla odaya daldı. Zor olacağa benzeyen bir doğum için çabuk

gelmeliydi. Bu, sorumluluğu tek başına üstleneceği ilk doğumdu.

İltihaplı kulağımla orada yattım. Kulak zarım patladı. Korkunç acı duydum.

Geri geldiğinde bir şey söylemeye cesaret edemedim. Sormasını, konuşmasını bekleyerek sessizce yattım. Ancak o da suskundu. Zihni, geçirdiği deneyimle çok meşguldü. Aramızdaki sessizliğin nedeni belki, artık günün ağarmış olması, birbirimizi tasalandırmaktan korkmamızdı. Birbirimizin düşüncelerini kesersek, sevgimizi yitireceğimizden korkuyorduk. Sevme sanatında toyduk. Sessizliğimiz, bir doğumu ve patlayan bir kulak zarını silip atıyordu.

O, uzun süreden beri birlikte yaşadığım insandı. Ancak, birbirimizi tanımaya hiç zaman bulamamış gibiydik.

Her şeyden çok, hiç söylemediklerimizin üzüntüsünü çekerim.

* * *

Bir akşam, Tasse dışarda kalmak istemiyor. Yaz gelmişti. Kedinin, verandadaki iki kutusundan birinde pekâlâ uyuyabileceğini düşünüyoruz. Pencereyi tırmalıyor. Miyavlıyor. Ben, oturmuş okurken yalvararak bana bakıyor. Ancak, kalbim yumuşamıyor.

Yatağıma uzanıp ışığı söndürdüğümde acı feryadını yeniden duyuyorum. Her nasılsa yolunu bularak yatak odamın penceresinin altına gelmiş. Beni kandırmaya çalışıyor. Yabanıl, taras taras dört kediyle sevişen Tasse'miz. Şimdi, prensese benziyor. Pencereye geldiğimde artık yüksek sesle miyavlamıyor. Sadece ağzı, sessizce yalvaran bir yakarış içinde. Gelecekte sahnede kullanmak için yaptığına dikkat ediyorum.

Tasse'ye sertçe gitmesini söylüyorum. İçeri girmesi için hiç umut olmadığını söyleyerek onu uyarıyorum.

Yatağıma dönüyorum. Gecenin içinde sesini dinli-

yorum. Sonunda susuyor. Uyuyorum. Yarım saat sonra birdenbire iki tane oluyorlar. Özlemle, yalvararak birbirine karışan iki ses. Tam penceremin altında iki kedi sesi.

Tasse'yi komşunun çetesinden biriyle gördüğüm yabanıl geceden beri bu ilk kez. Erkek, siyah-beyaz, iyi görünüşlü. Tasse'nin kaçınılmaz yavrularının babası olmasını umduğum bir kedi.

Şimdi yan yana oturuyorlar. Tasse'nin hemen içeri girmesi için birlikte yakarıyorlarmış gibi, bana miyavlıyorlar.

Yaz gecesinde, dışardaki kedi konçertosu sırasında uyuyakalmışım. Sabah Linn, koşarak gelip Tasse'nin ağzında bir kedi yavrusuyla verandada beklediğini söyleyinceye kadar da uyanmıyorum.

Dışarı koşuyoruz. Tasse, bana melankolik bir ifadeyle bakıyor. Tüm acısının nedeni, benim anlayışımın kıtlığıymış gibicesine. Pençelerinin arasında dün geceki siyah-beyaz arkadaşının gözleri görmeyen bir minyatürü. Tek bir yavru dünyaya getiren Tasse'nin tıpkısı.

Linn'in eski beşiğini getirerek verandada güzel bir yatak hazırlıyoruz. Bebeğini benim giyinme odama taşımakta direnen yeni anneyle aramızda bazı görüş ayrılıkları çıkıyor.

Sonunda, şemsiyelerle masaların gölgesinde, çiçek kokularıyla günışığı içinde dışarıya karar kılıyor. Ona, kraliçeymiş gibi davranıyoruz.

O gün, bir annenin doğuşunu görüyorum.

Her şey, bir anda olmuyor. Başlangıçta, yanından biri geçince hep havaya sıçrıyor. İlginç bir şey olur mu diye arkalarından koşuyor. Yavru kedi de peşinden sürükleniyor. Onun bir parçası değil, gövdesine birdenbire eklenen yabancı bir nesne gibi Tasse'nin göğüslerinden sarkıyor.

Sürekli evin içine girmek istiyor. Her seferinde onu yeniden kurtulmak istediği mutfağa geri götürmek zorunda kalıyoruz. Onu uyarmak zorunda kalıyoruz. Bo-

yun eğerek doğurduğu şeye bakıyor. Bilinçsizce temizliyor onu.

Öğleden sonra güneş gökyüzünü kızıla boyadığında ise Tasse artık gerçek bir anne. Sepetinde dingin ve rahat yatıyor. Eğilerek bebeğine baktığımızda, bizi sözde bir alçakgönüllülükle süzüyor. Bir pençesi, koruma amacıyla yavrusunun üzerinde. Getirdiğimiz ziyafet yemeğine kayıtsızca bakıyor. Sadece, kimse ona bakmadığında yemeye niyetleniyor. Bu üstün annede varlığından kuşku duyulmaması gereken dünyasal düşünceler.

Linn, sabırla yanında oturuyor. Sağduyuyla ona eski oyunlarını anımsatıyor. Ancak, Tasse'nin kuyruğunda kırmızı kurdelelerle dolaştığı günler artık geride kaldı.

* * *

Bebek Evi, yeniden turnede. Bu kez Kuzey Norveç'te gece yarısı güneşiyle yarışıyoruz. Bir haftadır, güzelliğinden uyuyamıyorum.

Nasıl güzel bir ülkede yaşıyorum! Karla kaplı dağlar, bataklığın kokusu. Tertemiz denizden, fiyortlardan en tuhaf, gizli yerlere esen havanın taze soluğu. Yazları burada güneş kesinlikle gözden kaybolmuyor. Sadece, yeniden doğmadan önce ufku öpüyor. Gökyüzünde yolculuğuna çıkıyor.

Duyumsadıklarını hemen gösteren, sonsuz kış karanlığında olmamaktan duydukları sevinci başka türlü ifade edemiyorlarmış gibi şarkı söylercesine seslerle, istekle konuşan insanlar.

Derece doksanı gösterirken, yatakta yorgansız yatarken ve ışık, bütün gece boyunca pencerenin camlarına vururken Kuzey Norveç.

Dünyanın her yanını gezdim. Benim için, hiçbir izlenimin şu anda edindiğimden daha güçlü olduğunu kesinlikle sanmıyorum. Buradaki karşıtlıklar çok büyük.

Geminin parmaklıklarından eğilerek suyun dibindeki macerayı zihnimde canlandırırken deniz, öylesine derin ki! Her yanımdan beni çevreleyen, yabanıl ve kıraç dağlar, gökyüzüne düşündüğümden daha yakın.

Yüzümde rüzgarı, güneşi duymak. Aynı zamanda, üzerinde yürüdüğüm dünyanın, kayaların, ağaçların kokusunun tenime değdiğini duyumsamak. Yaşamımı değiştirenin bir parçası bu.

* * *

Alman yönetmen Peter Palitzsch, Oslo'daki tiyatromuza geldiğinde yirmi iki yaşındaydım. Palitzsch, Bertolt Brecht'in en yakın çalışma arkadaşıydı. Yıllarca da Doğu Berlin'de Berliner Ensemble'ın önde gelen yönetmenlerinden biri olmuştu. Berlin Duvarı yapıldığında Norveç'te *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ni sahneye koyuyordu. Geri dönmemeyi yeğledi. Doğu'da arkadaşlarıyla meslektaşları gazeteye «Bir dostumuz vardı; artık yok» diye ilan verdiler. Evine girerek bütün özel mektuplarını, resimlerini yaktılar.

Onu o günlerde tanıyan bizler, Palitzsch'e belli etmeden bakardık, nasıl dayandığını merak ederdik. Bundan hiç sözetmezdi. Bütün mal varlığı, iki bavulundaki eşyalarla otel odasının duvarlarına iliştirdiği birkaç posta kartıydı.

Bana, sahnede tasvir ettiğimiz her şeyin iki yanıyla gösterilmesi gerektiğini o öğretti. Her şey, hem siyah hem de beyaz betimlenmeliydi. Gülümsediğimde, gülümsememin gerisinde yüzümü buruşturduğumu da göstermeliydim. Karşıt hareketi, karşıt duyguyu da tasvir etmeliydim.

Daha bilinçli çalışmayı öğrendim.

Tebeşir Dairesi'nin açılış sahnesini anımsıyorum.

İlk okuduğumda, bir kadın kahramanı oynamam gerektiğini düşündüm. Adı, Grusha'ydı.

Yoksulluk içinde yaşadığı köye devrim gelmişti. Herkes, savaşı izleyen cinayetlerden, yangınlardan kaçmıştı. O da kaçarken, annesinin terk ettiği bir çocuk bulmuştu. Daha önce elini hiç sürmediği değerli kumaşlardan, ipek ve kadifeden bir kundak içindeki yığına ne yapacağını bilmeden bakıp durmuştu.

Benim yorumum, oturup şefkatle, merhametle bebeğe bakmak, ona ninni söylemek, yerden alarak götürmekti.

«Biraz daha derin düşün» dedi yönetmen, «Grusha'nın kuşkularını göster. Kesinlikle bazı kuşkuları olmalı, değil mi? Korkaklığını hissetmiyor musun? Ya bu yeni sorumluluğu karşısındaki ikilemi? İzleyici, her halükarda seni destekler. Senin tasvir etmeye çalıştığın her şeyi anlamasa bile senin aslında, o anda içlerinden biri gibi davrandığını farkedeceklerdir. Kendi kendine ortaya çıkan soyluluk yok. Her zaman iyiliği simgelemek gerekmez.

Benim yorumum şöyle oldu:

Kadın bebekle oturuyor. Ancak, onun kaçarken nasıl bir engel oluşturacağını algıladığından bebeği hemen yere bırakıyor. Ayağa kalkıyor. Yürüyor. Duruyor. Kararsızlık çekiyor. Geriye dönüyor. İstemeyerek yeniden oturuyor. Kundağa bakıyor. Uzaklara bakıyor. En sonunda, boyun eğdiğini gösteren bir hareketle kundağı alarak kaçıyor. Ne neşe ne de büyük bir duygulanım olmaksızın çocukla yeni bir yaşama başlıyor. Yol açtığı sıkıntılar yüzünden onu azarlıyor. Acınasılığına, çaresizliğine gülüyor. Annelik duyguları birdenbire kabarmıyor; hele romantik ifadelere burada hiç yer yok.

Ancak böylelikle, ne olay ne de karakter açıkça iyi ya da kötü olmadığında, rol yapmak gerçekten ilginçleşiyor.

Peter Palitzsch de bütün büyük yönetmenler gibi, bana her an ne düşünmem, ne yapmam gerektiğini hiç

söylemezdi. Oyuncunun zihninde canlandırdığıyla, uyumuyla ilgilenirdi. Ancak yeteneksiz bir yönetmen her bölümde zihninde kendini canlandırır, kendi düşüncelerinin, duygularının tasvirini ister. Ancak yeteneksiz bir yönetmen kendini kısıtlılığını oyunculara da yansıtır.

Peter, Norveç tiyatrosunda bir orkestra şefi gibi çalıştı. Bir orkestraymışız gibi biraraya getirdi bizi. Farklı yaratılışlarımız birer enstrüman oldu.

Stanislavski'nin rol yapma sanatı üzerine kitabını yıllarca başucumda tutan ben artık başka yollar aramaya başlıyordum.

Biraz da, bana uygun gelen yeni bir teknik bulmuştum. Ayrıntılara ağırlık veriyordum. Daha sonraki yıllarda bu, yakın çekimlerin sahnedekinden çok daha inceliği gerektirdiği filmlerde yararıma oldu.

Daha az duygu belirtmek, daha çok duyguların ifadesinde yoğunlaşmak.

Bir kitabında Ingmar Bergman, Bibi Andersson'un uzun, erotik bir monolog yaptığı, benimse onu dinlediğim *Persona*'dan bir sahneyi tanımlar: «Liv'in yüzüne bakarsanız, yüzünün dalga dalga kabardığını görürsünüz. Dudaklarının büyümesi, gözlerinin koyulması, kızın bütünüyle bir tür açgözlü duruma dönüşmesi büyüleyicidir. Burada, Liv profilden çekilmiştir, kıyas kabul etmez bir çekim. Yüzünün bir tür soğuk, kösnül bir maskeye dönüştüğü görülür... Bunu çektiğimizde Liv'e tek söylediğim bütün duygularını dudaklarında toplaması gerektiğiydi. Zihnini, duyarlığını dudaklarına yerleştirmek üzerinde toplamalıydı. Biliyorsunuz, duygularınızı gövdenizin değişik yerlerine yerleştirmeniz mümkün. Duygularınızı apansız küçük parmağınızda, ayağınızın baş parmağında, poponuzda ya da dudaklarınızda özetleyebilirsiniz. Ve, Liv'e yapması için ısrar ettiğim de bu.» Teknik.

Ancak, teknikle sezgi arasında bir de iç denge olmalı. Bir oyuncu olarak sezgi, benim güçlü yanımdı. Şimdi de Peter Palitzsch'den, sezgiyi bağlamın içine yer-

leştirmeyi öğreniyordum. Palitzsch, her zaman ifade etme biçimine hiç karışmaz, ancak dürtülerimi sınardı. Kendimi gözlemeyi, tasvir ettiğim karakter hakkında bildiklerimin yardımıyla rolün, kendi başına hareket etmesini sağlamayı öğretti.

Grusha, annesinin bırakıp gittiği bebeğin yanında oturuyor. Onu yerden alırken gözleri yaşarıyor. Gözyaşı yanağından süzülüyor. Birdenbire, gözyaşının ortaya çıkması harika bir duygu. Yapmaya çalıştığım, açık olmaktı. Böylece, Grusha'nın başına gelen, benim içimde de oluşacaktı. Onun gözyaşlarına, duygularına açıktım.

Gözümden yaşlar gelmesi harika bir şeydi. Şaşırmıştım. Çünkü, o anda Grusha'nın ağlayacağını hiç düşünmemiştim. Ancak, kendini duygusallığa kaptıran artık ben değildim. Ağlayan *ben* değildim.

* * *

Telefonu kaparken üzgündüm. Linn, bana bakıp bunun aptalca bir konuşma olup olmadığını soruyor. Başımı sallıyor ve birdenbire delicesine paylaşma arzusu duyuyorum.

Ve bunu yapıyorum.

Linn, «bir düşünme gezisine çıkmalısın» diye öneriyor.

«Düşünme gezisi mi?»

Çocuk, kimi kez güzel giysiler, örneğin benim geceliğimi giyip başına da ayısının kurdelesini taktığını, eline de bir şemsiye ya da bir balon alarak dışarı çıktığını açıklıyor. Çiçeklere, ağaçlara bakar, rastladığı insanlarla durup, çene çalarmış.

«Böylelikle, neden üzüntüye kapıldığını unutuyorsun. Sen de yap Anne, düşünme gezisine çık.»

Ben de öyle yapıyorum.

Oslo'da, evde geçirdiğim yılın yazı.

Kilo vermek istediğimi unutmuş, evde yapılmış reçelli gözleme yiyerek dışarda bir bankın üzerine oturuyorum.

Sıcak, başımda vızıldıyor.

Los Angeles'te kimse, uzun karanlık bir kıştan sonra güneşte gözleme ziyafeti çekmenin ne olduğunu anlayamaz. Oradaki yaşam, buna öylesine uzak.

Bunu gerçekten yaşayıp yaşamadığımı merak ediyorum. Sahteliğini, saçmalığını açıkça görebiliyorum, ama kimse beni bunu ciddiye almam için zorlamıyor. Kolayca kandırılabilmeme karşın. Dekorların, ışıkların ve kostümlerin gerçeği ifade etmenin bir yolu diye kabul edildiği tiyatroda bir oyun gibi. Ötesinde, her zaman kıvanç var. Yaşamdaki gibi. Temelinde bir biçim varsa. Temeli benim içimdeyse. Mesleğimi icra ediyorsam.

Bir dostumun Los Angeles'e bakan bahçesinde hamakta uzanmış, kentin gözle görünür dumanlarla kuşatılmışlığına bakarken, aynı zamanda da güneşin gövdeme ne kadar iyi geldiğini duyumsarken *yaşadığımı* anlıyorum. Bu da gerçek.

Burada oturmam, karın erimesi, Linn'in siyah beyaz kedi yavrusunu çevrede dolaştırması kadar gerçek.

Amerika'da bir yıldız olarak birdenbire yaptığım hamleyi düşünüyorum. Beklenmedikti, bence hâlâ da açıklaması yok. Bunun beni daha çok mutlu ettiğini ya da etmediğini bilmiyorum. Belki bir profesyonel olarak kendimi tehdit altında hissettim, ya da daha önemlisi bir kadın olarak.

Birkaç ay önce Kaliforniya'daydım. Beni, Linn'in peri masallarındaki bir prenses gibi ya da çocukluk düşlerimdeki gibi şımarttılar. Her yanım nezaketle, yardımseverlikle çevriliydi. Yorucu ya da can sıkıcı bir iş yapmama kimse izin vermiyordu. Her zaman çev-

remde yükümü hafifletmek isteyen insanlar vardı. Bu, işleri yapmaları için onlara ücret ödendiğinden, aldığım yüzdenin bir kısmına sahip olduklarından ya da gelecekteki olanaklarım için yatırım yaptıklarından da olabilirdi. Ancak yardımseverliklerinin daha çok iyilikten kaynaklandığını hissediyordum.

Orada üç gün kaldım. Sonra, havaalanına getirildim. En sonunda kucak dolusu güller ve iyi dileklerle yalnız kalmıştım. Üç gün mutlu olmuştum. Gene de yeniden evime dönmekten kıvanç duymuştum.

Bu yaşama bütünüyle güvenmiyorum. Çekiciliğimden yararlanır, bana hayran kalınması isteğiyle ruhumu şan ve şöhretle satınak için baştan çıkabilirim. Yeteneğime, kişiliğime hâlâ yatırım yapılabildiğini biliyorum. Ancak, yaşlandığımda ne olacak? Artık aranan bir nesne olmadığımda? Yaşam, çevremde sakinleştiğinde?

Ark lambalarının ışığında yaşamayı ve ölmeyi seçenler için ardından gelen boşluk çok büyüktür. Yalnızlık çekilmez duruma gelir, çünkü şimdi yaşanılanla büyük bir zıtlık oluşturur.

Beverly Hills. Güneş ışıkları, taze portakal suları, paraları, güzel evleri, pahalı otomobilleri var. Yalın, sıradan insanlar, yuva adını verdikleri dört bir tarafı çevrilmiş kalelere taşınıyorlar. Çoğunlukla, komşularının neye benzediğini bile bilmiyorlar. En kibar yerleşim bölgelerinin kaldırımlarında kimsenin ortalıklarda dolaştığını göremezsiniz. Bir yaz günü, oynayan çocuklarca karşılanmaz. Sadece güneşi ve meraklı bakışları dışarda bırakan çekilmiş storlar ve otomobiller vardır. Evlerin önünde, hiç kimsenin oturmayacağı çimenleri güzelleştiren yere çömelmiş bahçevanlar vardır.

Gene de sevecek birçok şey vardır: Benzerini dünyada çok az yerde gördüğüm dostluk, cömertlik. Meslek sevgisi, filmin canlı tarihi. Bir partide bu tarihsel figürlere rastlamak hâlâ mümkündür. Stüdyolarda ve konuşmalarda bugün de duyumsanan, eski günlerin atmosferi vardır.

En iyi ve en uzun süren dostluklarımın kimini yıldız olmak için geldiğim Hollywood'da edindim.

Strommen adlı en küçük bir Norveç kasabasının dışında bir bahçede oturuyorum. Midem, evde yapılmış gözlemeyle dolu. Gözlerim, güneş ışığından bir duvarla kapalı. Her nasılsa, her iki dünyanın da en iyi armağanlarının bana verildiğini duyumsuyorum.

Ek olarak, büyük ölçüde gerçek olmayan şeyler görmüş olabilirim. Ancak bu bile bir deneyimdir.

* * *

Hoşlandığım bir erkeğe «Senin için en büyük mutluluk nedir?» diye soruyorum. Yeni yazlık kulübedeyiz. Kasvet veren gri gökyüzünden bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Ben de güneşten yanmış, güzel, çıplak dolaşacağımızı, güneşin altında birbirimizin yeni yanlarını keşfedeceğimizi ummuştum.

Başını okuduğundan kaldırarak «Benim için mutluluk mu?» yanıtını veriyor. Ne düşündüğümü bilmiyor. Belki, duymayı beklediğimi söyleyememekten korkuyor.

«Benim için mutluluk, sanırım, bütün gün bedenimle, kan ter içinde kalarak güç bir iş yapmaktır. Gövdemi bütünüyle kullanmak, yorulmak, bacaklarımın ağrıması, en sonunda yaptığım işi bitirmektir. İçeri girerek oturmaktır. Yapmaya koyulduğum işi başardığımı bilerek rahat soluk almaktır. İşi iyi yapmanın keyfiyle rahatlamaktır.»

Benim için mutluluğun ne olduğunu sormuyor. Ancak, ertesi günü öğreniyorum mutluluğu. Zengin bir öğle yemeği yemiştik. Aşçılığımı övüyor, bana çok yardımcı oluyor. Yatağa yatıyoruz. Birbirimize çok yakınız. Şefkate doyuyoruz. Artık aramızda korkular, sorular kalmadığında. Birbirimizin gövdesinde, ellerinde, yüzünde, ifadesinde yalnızca şefkatin keyfi. Gerçekten *yaşadığım* tek biçimiyle, onunla birlikteyim.

Uyandığımda hava hâlâ aydınlık. Gitmiş. Çıplak ayakla hâlâ sıcak, ondan kalan mutlulukla dolu oturma odasına gidiyorum. Şömineyi yakmış olduğunu görüyorum. Mutfakta, benim için sıcak madeni levhanın üzerine koyduğu kahveyi ve yanında duran fincanı buluyorum.

Bahçeye çıkarken, üzerimde giyecek bir şey yok.

Hâlâ yağmur yağıyor. Ayak parmaklarım güzel kokan, ıslak toprağa gömülüyor. Sonra, aşağıda garajın yanında odun yardığını görüyorum. Böylece, kış için yeterli odunum olacak. Odunları baltayla yarmak için bir tezgah yapmış, eve de bir balta almış. Ne düşündüğünü bilmiyorum. Ancak çok mutlu, güneşten yanmış, canlı görünüyor. Birdenbire, mutluluğun tam içinde olduğunu anımsıyorum.

Yeniden içeri giriyorum. *Benim* mutluluğumun bütün gövdemden aktığını duyumsuyorum.

* * *

Bir gün Linn ile, çok çok eskiden yıllarca yaşadığımız adaya dönüyoruz.

Linn, yazı, babası ve babasının yeni karısıyla birlikte geçirecek.

Ben, sadece birkaç günlüğüne geliyorum.

Her şeyden önce Ingmar ile buluşmak, aynı zamanda da adayı bir kez daha görmek; adanın hâlâ benim ne kadar bir parçam olduğunu duyumsamak. Yakın olduğum insanlarla karşılaşmak. Sevgili köpeği yeniden görmek.

Linn'in babası bizi havaalanında karşılıyor.

Geri gelmek tuhaf. Otomobille bildik manzaraların içinden geçiyoruz: Çiçekler... yolun kenarındaki toz... feribot iskelesinde turist kuyruğu... biraz taşlıklı dörtyol... kıraçlaşan bir manzara... giderek azalan otomobiller.

En sonunda, hemen hemen hiç kimsenin bilmediği orman yolunda sadece biz.

«Hoşgeldiniz» diyor o ve gülümsüyor.

Linn, biz eve girmeden önce yaban çileği bulup bulamayacağını görmek için otomobilden fırlıyor.

Ingrid, karısı, kapıda duruyor. Kadın güneşte yanmış, mutlu. Saçı uzun. Kurdeleyle toplanmış. Onun, bir zamanlar bu kapıda durarak konuklarını bekleyen başka bir kadına benzediğini görüyorum.

Midemde küçük bir yumru.

Onun, ötekinden daha çok güvenli, daha dingin olduğunu da görüyorum. Bunu bilmek iyi. Linn, biraz da kadından dolayı buraya gelmeyi seviyor.

Kadın, «konuk evinde kalacaksınız» diyor. «Gelmeni dört gözle bekliyorduk. Şampanya aldım.»

Boğazım sıkılıyor. *Kadının* bunu söylemesi, erkeğin otomobilde aynı sözleri söylemesinden neden daha derinden etkiliyor beni? Yalnızca erkeğin yakın dostluğunu algıladığım için değil, uzun zaman önce *benim* evim olan bir yere yeniden gelmeme olanak sağladığı için de kadına ne kadar minnet borçlu olduğumu kesinlikle ifade edemeyeceğimi biliyorum.

Hiçbir şey değişmemiş. Eşyalar bile eskisi gibi düzenlenmiş.

Çember kapanmış.

Hiçbir şey sona ermez. İnsan, en güzel, en gerçek özünden çıkan kökler saldığı her yerde her zaman bir yuva bulacaktır.

Geri gelmek, bitip giden bir şeyi yeniden ziyaret etmek değil. Eski patikalarda, artık başka bir ayağın onlardan keyif aldığının acısını duymaksızın dolaşabiliyorum.

Deniz, eskiden olduğu gibi işte orada.

Akşam yemeğinde masaya oturarak, bir zamanlar benim aldığım çatalları, bıçakları, bardakları kullanıyorum. Biraz üzüntü duyuyorum. Ancak aynı zaman-

da da hâlâ bu evin bir parçası olduğumu, en yakın dostlarından biri olduğumu biliyorum.

Çok az şeyin değiştiği gerçeği bana coşku veriyor. Kadını bunun için seviyorum. Beni buradan atmaya uğraşmamış.

Ingmar burada.

Yaşamları birbirine değmiş insanlar, değişik yönlere gitmiş bile olsalar, ilişkilerini yenilemeye gereksinme duyarlar. Yeni yaşamları, şimdi paylaştıklarının bir parçası bile olsa.

Kimse kimseye sahip değil. Birlikte, birbirimiz, doğa ve zamanımız var.

Böylesine basit.

Bavullarımızı konuk evine taşıyoruz. Pencereden asıl evi görebiliyorum. Onu buradan hiç görmemiştim. Bu, oldukça tuhaf. Ancak içim sakin.

Artık hiçbir şey beni yaralayamaz.

ADALILAR

Farö'deki yaşamımız üzerine birçok yazı yazıldı. Farö'ye hiç gitmemiş, bizi hiç tanımamış kişiler cüz cüz yazılar yazdılar.

Ancak, bu konuda konuşmam istendiğinde dilsizleşiyorum.

Gençtim. Yaşamın ne olması gerektiği konusunda birçok düşüncem vardı.

Fotoğraflar - birlikte yaşamımızdan bölümler: Plajda yürüyüşler. Çocuklar gibi kuma madeni paralar gömüyoruz. Yıllar sonra yeniden bulmak umuduyla. Yoksul düştüğümüzde ya da savaş çıktığında kullanırız diye. Bir yaz gününün, birlikte oynamasını bilen iki kişinin anısına küçük bir taş yığını.

Yanyana yattığımız, konuşmamam gerektiğini, bu sessizliğin içinde beni özleyeceğini, yeniden onunla konuşmamı isteyeceğini fısıldadığı geceler.

Simgelediklerimiz için birbirimize duyduğumuz sınırsız gereksinme. Bir şeyler yolunda gitmediğinde duyulan güçsüzlük.

Birbirimizin yaşamına çok erken ve çok geç girdik.

Ben, mutlak bir güven arıyordum. Ait olma gereksinimi.

O, anne arıyordu. Sıcak, güçlük çıkarmadan ona açık duracak kollar.

Belki sevgimiz, her ikimizin de önceden tattığı yalnızlıktan kaynaklanıyordu.

Onun düşü, tek parçadan yaratılmış kadındı. Ancak *ben,* dikkatli davranmadığında her tür parçaya, kırıntıya ayrılıp ufalanıyordum.

Yaptığımız yanlışları ayrılırken açıkça gördük.

Birlikteliğe açlığı doyurulamazdı. Bu açlık, benim için dirimsel bir gereksinme olmuştu.

Bir bakıma, ikimiz de birbirimize devrim tohumları ekiyorduk. Birbirimize öylesine bütünüyle açılmıştık ki! Yalnızca bedensel, yalnızca cinsel değil. Gizliden gizliye ilişki kuran insanlar gibi, birbirimize bağlanmıştık.

Kısa bir süre sonra kıskançlığıyla karşılaştım. Şiddetli, sınırsız. Daha önce, başıma hiç böyle bir şey gelmemişti. Artık bütün kapılar kapalıydı, parmaklıklar vardı. Dostlar, aile, giderek anılar bile ilişkimiz için bir tehdit oluşturuyordu. Dehşet içinde, *ondan* başka kimsem kalmadığını düşünmeye başladım. Kıskançlığı özgürlüğümü kısıtladığında, aynı kısıtlamaları ona da getirmek için ben de onun alanına girdim. Ancak onun yaşamını denetim altında tuttuğum oranda kendimi güvenli hissettim.

Birbirimizden gizli bir şeyimiz olmamasını istiyorduk. Birbirimizi ele geçirmek için cesaret özlemi çekiyorduk. Ancak, en sonunda birbirimizi ele geçirdiğimizde artık birlikte yaşamıyorduk.

Gereksinmelerimizin karşılanması olanaksızdı.

Bu, bizim cehennemimiz oldu. Dramımız.

Çalışma odasının, kalpler, haçlar, gözyaşları ve siyah halkalarla kapladığımız bir kapısı vardı. Bunlar, o günlerde birbirimiz için ne ifade ettiğimizin simgeleriydi.

Birbirimizin dışında hiçbir şey yoktu. Birbirimizin etkisinde kalmadan duyduğum ne bir keyif ne bir acı vardı.

Yavaş yavaş bu, kopmamızın nedeni oldu.

Birbirimize çok benziyorduk. Ondan daha genç ve bir kadın olmama, belki bilmediği açılardan ona benzememesine karşın, kendi hakkında bilmediklerini bir aynaymışım gibi bende görmeye başladı. Kendi incinebilirliğini, kendi öfkesini bende gördü. Bu ona geri yansıdığında iyileşmeye başladı. Ancak bir ayna gibi, bir anımsatı olarak ben her zaman oradaydım.

Onun olmayı istiyordum. Değişmemi isteseydi, elim-

den geleni yapardım. Belki, birlikte değişmek, birlikte gelişmek mümkündür. Ancak kişi aynaya çok yakınsa, yalnızca kendini *olduğu* gibi görmekle kalmaz, artık olmak istemediğini her zaman ona anımsatan öteki kişiyi bırakmak zorunda da kalır.

* * *

İlk yazımız, tam bir mutlulukla geçti.

Adada, *Persona*'yı çekiyorduk.

Hava sıcaktı. Ben, başka bir insanı yaşıyordum. O, beni yaşıyordu. Üzerinde konuşmaya bile gerek duymadan. Kumda çıplak ayakla dolaşıyordum. Ayağımın altından soluyormuşcasına güzel bir duyguydu.

Gün boyunca yere uzanıp çekim aralarında okuyabilecektim. Başım, hemen hemen bilincim yerinde değilmişcesine ağırdı.

İlişkimizin nereye varabileceğini hiç merak etmiyordum. Güneş ışığının, arzunun ve mutluluğun yumuşak duvarları arasında yaşıyor gibiydim.

Şimdiye kadar hiçbir yaz böyle olmamıştı. Böyle değil. Kumsalda uzun uzun yürüyor, hiç konuşmuyor, talepte bulunmuyor, korkmuyorduk.

Bir seferinde, ötekilerden uzaklaştık. Altında kıraç, verimsiz bir toprağın uzandığı taşlı gri bir bayır keşfettik. Oturduk, bir an için güneşin altında iyiden iyiye sakin sakin serilen denize baktık.

Elimi tuttu. «Dün gece bir düş gördüm. Senle ben, acılar içinde birbirimize bağlanmıştık» dedi.

Evini, oturduğumuz o yerde yaptırdı.

Ve bu, onun yaşamını değiştirdi. Benimkini de.

Adaya bir dahaki gidişimde kıştı. Beni, küçük bir özel uçakla buraya getirmişti. Evimiz olacak yapı, hemen hemen bitmişti. Birlikte onu ilk kez görüyorduk.

Yazdaki cennetle yeniden karşılaşmak sarsıcıydı.

Bütünüyle yeni bir manzarayla karşılaşmıştım. Soğuk, insanın içine işliyordu. Korunmak mümkün değildi.

Üzücü bir boşanma geçirmiştim; hoşlandığım bir insandan ayrılmıştım.

Ingmar ile benim bir kızımız vardı.

Her şey farklıydı.

Ev, yazınki kumlu kumsaldan çok uzaktaydı. Baştanbaşa taşlık ve kurak toprakla çevrelenmişti. Ada-da hiç kimse bu kadar verimsiz toprak satın alan adamı anlayamıyordu.

Çelimsiz yapı iskelesinin altından geçerek yuvamızın iskeletine girdik.

Biri, şampanya almıştı. Şişeyi kırdım. Söylevler altında evi vaftiz ettik.

Kayalıktan başka bir şey olmayan kıyıda gezindik. Birbirimizin fotoğrafını çektik. Hepsinde mutlu görünüyorum. Gene de, bu bir düş, başka birinin düşünü oynuyorum diye düşündüğümü biliyorum.

Daha önceleri yaşamım olan her şey gerçekdışıydı, uzaklardaydı.

Ancak, bu da bana yabancıydı.

Başıma neler geleceğini merak ediyordum.

* * *

Persona'da başrolleri Bibi Andersson ile ben paylaşıyorduk. Bibi'nin canlandırdığı kişilik, bütün film boyunca konuşuyor, ağlıyor, öfkeden köpürüyordu.

Benimse tek söylediğim cümle: «Hiçbir şey.»

Başka hiç kimsenin farkına varmadığı duyguları, düşünceleri gözönüne sermeme izin veren bir film yönetmenine ilk kez rastlıyordum. İşaret parmağını alnına koyarak sabırla dinleyen, ifade etmeye çalıştığım her şeyi anlayan bir yönetmen. Her şeyin, kendi hakkımda bilmediklerimin bile olabileceği bir atmosfer yaratan bir dahi.

Filmin büyük bir kısmı Farö'de çekildi. Makyajcı,

script girl, Bibi ve ben küçük bir evde kalıyorduk. Ev sahibemiz bizi şımartıyordu. Her sabah kahvaltı diye önümüze çeşit çeşit sıcak yemek çıkarıyordu, ta ki Bibi ile ben Stockholm'de filmin çekimine başlandığındaki ince uzun kızlar yerine tostoparlak, tıknaz kızlara döndük diye karşı çıkıncaya dek.

Yüzlerimizi güneşten koruyan kocaman şapkaların altında günlerimizi senaryoyu inceleyerek, filmde hiçbir şekilde farkına varılmayan özel bir mutluluk sergileyerek geçiriyorduk. Bir kezinde de, gerçeğimizin doğrudan dışına çıkarak, iki kadın, her birimiz değişik melodiler mırıldanarak oturup mantar temizledik. Biz, *Persona*'daki Alma ile Elisabeth Vogler'dik. Ancak, 1965'in Bibi'siyle Liv'iydik de.

Kuzey Norveç'teki adalardan birinde ilk karşılaştığımızda ikimiz de yeni evlenmiştik. Sandrewfilm, Knut Hamsun'un *Pan*'ını çeviriyordu. Bütün komşu ülkelerden ünlü birer oyuncunun rol almasını istiyordu filmde. Bibi'nin rolü, benimkinden daha büyüktü. Film deneyimi de daha çoktu. Yaz dolayısıyla kapalı bir okulun bir sınıfını paylaşıyorduk. Bütün sıraları çekerek karatahtanın önüne yığmış, yataklarımızı bir köşenin iki yanına yerleştirmiştik. Gepgeniş bir mekan, kapıyla aramızda üstüste yığılmış masalar ve iskemleler ve biz. Bütün gece konuşurduk. Geceyarısı güneşi ve birbirimize anlatacak birçok şey vardı. Nasılsa yaşamımızın ilerki yıllarında uyuyabilirdik.

Geleceğimizi, evliliğimizi, çocukluğumuzu, gençliğimizi anlatmış, birbirimizin çocuğuna vaftiz annesi olmaya söz vermiştik.

Dürüstlüğüne, cömertliğine hayrandım.

Aramızdaki bağlar, bütün öteki kadın arkadaşlarımla bağlarımdan çok daha güçlü oldu. Dostluğumuz yıllar boyunca sürdü.

Bir gün Ingmar Bergman'dan bir telgraf aldı. Böylesine sakin kalabildiği için merakla ona baktım. Telgrafı katladı. Çantasına koymak üzereydi. Ona, ben saklayabilir miyim diye sordum.

Şimdi Farö'de üçümüz *Persona*'yı çeviriyoruz.

Bibi, olacakları sezinlemişti. Boşa olacağını bile bile benimle ciddi olarak konuşmaya çalıştı. Ona, yeryüzünde seven ve sevilen ilk kadın olmanın inancı içinde yerleştiğim uzaklardaki cennetten baktım.

Akşamları Bibi, fotoğrafçı Sven Nykvist, Ingmar ve ben kumsalda dolaşıyorduk. Uyarılarına karşın, Bibi'nin kız arkadaş sadakati galip geldi. Sven'e dönerek «eve kadar yarışalım» diyordu. Sven, Bibi'nin birdenbire ortaya çıkan büyük enerjisine biraz da şaşırarak her akşam kumsalda koşmak zorunda kaldı.

Ingmar ile ben, onları yavaş yavaş izlerken.

Her gece eve geldiğimde kapının yanına oturmuş kötü kötü bana bakan kocaman bir siyah kediyle karşılaşıyordum.

Ayaklarımın ucuna basa basa içeri, Bibi'nin yanına giriyor, yatağının kenarına kıvrılıp oturuyordum, erkeğe söyleyemediğim her şeyi fısıldayarak anlatıyordum.

* * *

Ada, Rusya ile İsveç arasında bir yerde.

Böyle kıraç bir yer gördüğümü anımsamıyorum. Taş Döneminden bir kalıntı gibi. Ancak yazın güneşin altında hareketli, oldukça gizemli.

Geceleri, yatak odamızdan okyanusu görebiliyorduk. Yolcu olduğumuzu farzediyorduk. Uzakta, çok uzaktaki gemilerin ışıklarına, bizim aşağıdaki kumsalımızda gezinen yabancılara verilen gizemli mesajlar diye bakıyorduk. Ev çok ıssız bir yerde olduğundan ve birbi-

rimizden başka kimsemiz bulunmadığından sanki sürekli bir tehdit altındaymışız gibi davranırdık.

Genç kızken, düşlerimde başka tür bir ada vardı. Benim adamda palmiye ağaçları, meyveler, sıcaklık vardı. Gece olduğunda ormandaki hayvanlar bana bekçilik yapardı. Adayla yalnızlığı, tekinsizliği bağdaştırmazdım.

Onun adasında, birçoğu bodur, yere eğilmiş tuhaf yeşil renkli iri budaklı ladin ağaçları vardı. Sadece en güçlüleri kendini doğrultabiliyordu. Akşam karanlığı çöktüğünde, umarsızca gökyüzüne ulaşma özlemleri içinde, artık parmaklarının üzerinde duramayan güçsüz kadın dansçılara benziyorlardı.

Oturma odamızın penceresi önünde büyüyen ağaçların en güzelinin benim olduğunu söylemişti. Adadan ayrıldığımdan sonraki kış, rüzgardan kırıldı. Bu, beni mutlu etti. Onu, başkasıyla paylaşamayacaktı.

Toprak gri, boz rengindeydi. Kurumuş bataklıkla kaplı geniş alanlar. Bütün ada her yaz bir ay boyunca en harika renklere bürünürdü. Bana çocukluğumun çiçekli kırlarını anımsatırdı. Birlikte yaban çileklerini toplamaya çıktığımızda mutlu olurduk. Ancak günler kısalmaya başlayıp, renkler daha solgun, daha zor ayırdedilir olduklarında ada, yalnızlığım ve güvensizliğimle nasıl başedeceğimi bilmediğim bir hapishaneye dönerdi. Her zaman tasalanırdım, başka yerlerin özlemini çekerdim. Gene de bunu kimseye söylemezdim.

Aynı zamanda da yaşama daha önce hiç böylesine yakın olmadığımı biliyordum.

Kısa mutluluk parıltıları, bana daha önce yaşadıklarımdan daha fazlasını verdi. Güç anlaşılan ve acı veren, bilinçsizce özlediğim özdeğişimin yolunu hazırladı.

Adanın kıyı çizgisi boyunca taşlardan, denizin yıkadığı, kilometrelerce uzanan taşlardan bir şerit uzanıyordu. Sadece bir tek yerde taşlar, her yaz binlerce turisti kendine çeken bir kumsala yol veriyordu.

Turistler geldiğinde biz daha yalnız olurduk. Feribotların boğazı yeniden boş olarak geçeceği, kendi bahçemizde bizi güçsüzleştiren, yabancılaştıran bir kamerayla orada birinin dikilip dikilmediğini görmek için erkeğin evin çevresine ördüğü tuğla duvara bakma gereksinmesini artık duymayacağımız günü iple çekerdik.

Ingmar'ın kendi adasını bulduğunu biliyordum. Ben de adayı onun gibi sevmeye çalışıyordum.

Geceleri uyuyamadığında aklından geçirdiklerinden korkar, yanında ses çıkarmadan yatardım. Adanın bir parçası olamadığım için, belki de ona çok şey ifade eden sessizlikte ve doğada kendinde yaratmaya çalıştığı uyumu bozuyordum.

Güvencem, onun istediği biçimde yaşamamdı. Ancak böylelikle o, güvencede olabiliyordu.

* * *

Pet adlı bir köpeğim vardı.

Jappe ile yaşadığı ilk evinde yumuşak ve sevgi doluydu. Jappe'nin kucağında yatmaya bayılırdı, kedi olsaydı herhalde mırıl mırıl sesler çıkarırdı.

Kocamın hastane dönüşlerinde, dördüncü kattan, sedirdeki yerinden onun otomobilinin sesini tanırdı: Sivri, küçük kafası sabırsızlıkla pencereden bakardı. Yarıçapı bir kilometrelik bir daire içindeki herkes, onun yüksek sesle, kesik kesik havlamalarını duyabilirdi. Bunu, erkekle köpek arasında sevgi belirten sözler ve hareketler ziyafeti izlerdi.

Biz yemek yerken efendisinin ayağının dibinde yatarak hayranlıkla ona bakardı.

Sonra yaşamına Ingmar girdi. İki taraf arasında da güvensizlik büyüktü. O, arkadaşlarıma, Pet'ten kurtulmasına yardım etsinler diye rüşvet vermeye kalkıştı. Onlardan Pet'i trafiği yoğun bir caddeye götürmelerini, son uykusuna yatırması için baytara bırak-

malarını, kasabanın öte ucunda onu terketmelerini istedi. Ancak, kimseyi razı edemedi.

Erkekle köpek evimde vahşice birbirlerini kovalarlardı. Biri tekme atar, öteki ısırırdı. Erkek evdeyken, kesinlikle artık Pet'i okşamama ya da onunla başka türlü ilgilenmeme izin verilmezdi. O da, Ingmar elimi tuttuğunda hırlardı.

Farö'ye taşındığımda Pet de geldi. Hiç de hoş karşılanmayan bir konuk oldu.

Uyuması için ona, mutfağın koridorunda küçük, kapalı bir yer verdik. Oturma odası sınır dışıydı. *Erkek* kumsalda ya da çalışma odasındayken birbirimizi gizlice okşardık.

Ancak köpek öylesine açıkgözdü ki, en iyisinin yazgısına komuta eden kişiye sevgi göstermek olduğunu hemen anladı.

Yavaş yavaş Pet, oturma odasına girmeyi becerdi. En sonunda kocaman, açık şöminenin yanında yaltaklanarak bir yer elde edinceye kadar, günde birer metre ilerledi.

Hiçbir köpek, Ingmar'ın bana yüksek sesle senaryo okurken gösterdiği anlayışı göstermemiştir. Sevdiği plaklar çalınırken, düşlere dalmışcasına havaya bakardı. Erkek paltosunu giyerek yürüyüşe çıkmaya hazırlanırken köpeğin bütün gövdesi dışarı çıkmak isteğiyle titrerdi. En sonunda dışarı çıkmasına izin verildiğinde neşeyle fırlardı. Havlayarak, sıçrayarak heyecanla yol gösterirdi, böylelikle erkek, plajda dolaşırken yanına bir bekçi köpeği almanın ne denli önemli olduğunu anlayacaktı.

Ingmar, «Pet, dört ayaklı bir duygu makinesi» diyordu.

Beş yıl sonra evden ayrılırken ikisi de kapıda yanyana duruyorlardı. Pet, yeri kokluyordu. Belki, ihanetinden utanıyordu biraz.

Artık, onbeş yaşına gelen köpeğin, erkek yeni senaryolar yazarken masanın üzerinde yattığını duyuyo-

rum. Köpeğin boş beyninin, onun filmlerinden birinde ölümsüzleşmek düşleriyle beslendiğini duyarsam hiç şaşırmam.

* * *

Adada bir arayış içindeydim.

Burada insanlar, yeryüzüne, denize, doğal olana ve bizim için önceden belirlenene yakın yaşıyorlardı.

Yazın sonunda turistler gittiklerinde rastlaştığım insanların belirgin özellikleri yalınlıklarıydı.

Bu kadınlarla erkeklerin hiçbirinin küçümsenemeyeceklerini sezinliyordum. İçlerindeki iyi ve kötü her şeyle, kendi başlarına ve uyum içinde yaşıyorlardı. Dışardan hiç kimse onları küçümseyemezdi.

Yeryüzündeki yerlerine güvenen insanlar. Karmaşıklıktan uzaktılar. Ne talepleri ne nefretleri ne de saldırganlıkları vardı. Ancak gururluydular. Saygınlıklarını kimsenin yok etmesine izin vermezlerdi. Bütün yaşamları boyunca aynı yeryüzü parçasında oturmaktan gelen kökleri vardı.

Yaşlıların birçoğu böyleydi. İddialardan vazgeçmişler, gerçekleşmeyecek düşleri bırakmışlar, delicesine koşuşturmaya son vermişlerdi.

Bunlar da toplumumuzdaki adalılardı.

Çocuklar gibi.

Sahte görünüşe, maske takmaya gerek duymayan insanlar. Kim olduklarını göstermeye cesaret edenler.

Adalılar.

Düşüncelerini yaşayanlar. Düşünceleri dikkate değer olmasa bile.

Kimilerinden, belki de bir yürek saygınlığı olarak, güven duygusu, yalın bir güven duygusu fışkırıyor.

* * *

Siri'nin bütün yaşamı adada geçmişti. Yalnızca tek bir

kez Stockholm'e gitmişti ve bunun korkusunu hâlâ yaşıyordu.

Poposu, bütün bir iş günü oturmuşcasına geniş ve büyüktü. Oturmuş, düşünüp taşınmışcasına.

Daha genç bir kızken, yetim kızkardeşleriyle erkek kardeşlerinin sorumluluğunu yüklenmişti. En sonuncusu da evden ayrılıncaya kadar Siri'nin kendini, yaşamdan ne istediğini düşünecek zamanı olmamıştı.

Okula devam etmesi sözkonusu değildi. Üstelik artık genç değildi. Ve bir kadındı.

Adada kalmış, kadın işçiye gerek duyulduğunda sıkıcı işlere girmişti. Ailesinin ufak çiftliğini, çiftliğin işlerini sürdürebilmişti.

Bir çocuk doğurmuş, tek başına yetiştirmişti. Yıllarca sonra evine bir erkek taşınmıştı. Onları birarada tutan sessiz ve şefkatli bir dostluktu.

Güzeldi. Derin, iyice çukura kaçmış gözleri, geniş yüz hatları. Kadınlık, analık dolu kalçalar, göğüsler.

Biz, adaya geldiğimizde o da bize gelmişti.

Her gün bisikletiyle ormanı geçerdi. Ingmar'ın ona motosikletini vermesine karşın, o gençliğinden kalma dengesiz bisikletini daha güvenli bulurdu. Sürdüğümüz yaşama şaşırırdı, ancak anlayışlı, şefkat doluydu. Akşam yemeğine oturduğumuzda hepimiz sinirliyken, tek sözcük etmezken birbirini seven iki kişinin neden birbirini yaraladığını hiç anlayamayarak tabağına eğilirdi. Zaman zaman, yabancısı olduğu bir durumla kendini çok özdeş tuttuğundan ağlayarak mutfakta kalırdı.

Biz mutluysak, o bizden daha mutlu olurdu.

Bana göz kırparak gülümserdi, akşamları bisikletle evine dönerken karanlıktan korkmayı hemen hemen bir yana bırakırdı.

Aralarında yakınlık kurulmasına izin vermiş kadınlar gibi, birbirimizi anlardık.

Daha önceleri dünyamda olmayan birçok şey hakkında bana bilgi verirdi: Koyunları, tavukları, kazları,

biraz toprağı olan biri için işgününün ne olduğu, ek olarak hizmetçi ya da bakkal dükkanında tezgahtar olarak nasıl çalışabildiği. Benden diğer ülkeler, yolculuklar, adanın dışındaki yaşam konusunda bazı bilgiler edinirdi. Elele ya da birbirimizin beline sarılarak otururduk. Paylaştığımız deneyimlerden mutlu olurduk, birimiz ötekinin bir zamanlar yalnız olduğunu anladığında kimi kez de ağlardık.

Adadaki kutlamalara birlikte giderdik. Önce, giysilerimizi gözden geçirir, akşam için en güzel giysiyi seçerken birbirimize yardımcı olurduk.

Ülkede çoğunlukla gelenek olduğu üzere, kadınlar dans ederken erkekler köşede otururlar, konuşurlardı.

Siri ile dans ederdim, Rose ile dans ederdim. Biri kırk, öteki altmış yaşındaydı. Artık mutlulukla dolu, güçlü gövdesini sıkan ipek giysisi içinde Siri.

Günlük kalıp, birkaç saatliğine bir yana bırakılırdı. Bugün bunları düşünürken, ağzımda bir tebessüm beliriyor, tıpkı o akşamki gibi.

Çok okumazdı, benimle aynı televizyon programlarını izlemezdi. Ancak, gerçeğe birçok bakımdan benden daha yakındı.

Başkalarına karşı her zaman sorumluluk duymuş, maddesel bakımdan çok az ödüllendirilmişti. Gururlu ve saygındı. Akıllarıyla, bilgileriyle ünlü, tanıdığım kimi insandan çok, onunla bir odaya kapanıp yüz gün geçirmeyi yeğlerim.

Artık bir daha hiç göremeyeceğim Siri'yi özlüyorum.

* * *

Koyunlar adada bütün yıl boyunca dışarda kalır. Yaşadıkları doğa görünümü gibi, onlar da başka bir zamandan günümüze gelmiş gibidir. Tuhaf biçimli kafaları, yerde sürünen yünleriyle ağırlaşmış gövdeleri.

Mart'ta doğum yaptıklarında, sıcaklık belki sıfırın altında otuzdur.

Bir gün tam bir çaresizlik içinde, doğum sürecini izledik. Rüzgar, kamçı gibi yüzümüzü dövüyordu. Hava karanlık, fırtınalıydı. Rüzgardan başını eğen anne durup beklerken, bir kuzu onun gövdesinden sarkıyordu. Küçüğün ömrü kısa sürdü. Daha henüz doğmuş ve annesinin dili ona değmişti ki ikinci kuzu dünyaya geldi. Bu, en uygun olanın canlı kalmasıydı. Anne, daha büyük olan son çıkanı yalamaya başladı. Küçük olanı ise yerde yatıp kaldı, gövdesindeki kan ve yapışkan madde üzerinde dondu.

Beceriksiz bir yardım girişiminde bulunduk. Ancak, sadece anneyi korkup kaçırtmada başarılı olunca geri çekildik. Sakınarak en büyük çocuğunun yanına döndü, kuzu kuruyuncaya, ince ve sallanan bacakları üzerinde dünyayı tanımak için ayağa kalkıncaya kadar onu yaladı.

O akşam çiftçi, sürünün yapraklarını dökmeyen ağaçlar ormanında yavaş yavaş yoluna giderken arkasında bıraktığı ölü üç kuzu topladı.

* * *

Adada, bizimle birlikte küçük bir çocuk büyüyordu.

Dünyaya geldiğinden sonraki gece hastanenin koridorunda duruyordum. Yeni doğmuş, ağlayan bütün küçük bebekleri bir camdan görebiliyordum. Aralarında bir yerde benimki yatıyordu. Gece hemşiresi gelip de beni yatağıma gönderinceye kadar, mutluluk içinde yüzerek saatlerce orada kaldım.

Dünyada artık onun benimle birlikte olacağını bilmenin verdiği o kocaman güven duygusunu açıklamak mümkün müdür? Çok geçmeden yatağı benimkinin yanına konacaktı. Elele uykuya dalacaktık. Birlikte müzik dinleyecek, güzel resimlere bakacaktık. Yaşamdaki her şeyi tartışacak, uzun sohbetlerde yanıt-

ları bulacaktık. Gerçek insanlar olmamız için Linn ile birbirimize yardım edecektik. Giderek, sadece ikimizin olacağını bile düşünmüştüm. Linn'in babasının yakınımızda, ancak kesinlikle bizimle birlikte değil, kendi yaşamını sürdüreceğini düşünmüştüm. Yatağıma yatmış, erkeğin bana verdiği yüzüğü çeviriyor, hayranlıkla seyretmek için ışığa tutuyordum. Kızına ve bana yazdığı mektubu okumak. Dünyanın hiçbir tehlikesi bu ilk gece bana yaklaşamazdı.

Düşler, seyrek gerçekleşir.

Çocuğa huzur ve şefkat vermeliydim. Ancak, ben yeterince huzur duyduğumu, şefkat gördüğümü sanmıyordum. Adadaki yalnızlığın içinde çoğunlukla sinirli, huysuz bir anneydim. Çocukla yaşamım, içinde bulunduğum durumdan etkileniyordu. Düşkırıklığım zaman zaman çocuğa yansıyordu. İkisinin de ayaklarına paspas olduğum günlerde suçluluk duygusuna kapılıyordum. Çalışma odasında oturan ve beni kimseyle paylaşmak istemeyen erkek. Daha doğru dürüst yürümesini bile beceremeyen ve ağlayarak beni evin öteki ucundan yanına çağıran kız. Her zaman huzursuz bir vicdanla birinden ötekine koşuyordum. Alma özlemi çektiğimi kesinlikle bütünüyle veremiyordum.

Linn'in bu dönemden birçok fotoğrafı var. Tombul, mutlu; gözleri, çevresinde olup bitenleri çoktan kestirmiş gibi bakıyor. Nükte dolu gözler.

Ona karşı yaptığım yanlışları kesinlikle düzeltemeyeceğimi biliyorum. Onun yararına olmayan bütün o seçimler... Onun bakımını her zaman başkasına bıraktım.

Neler düşündü, neyin özlemini çekti acaba?

Bugün onu kucağıma alarak ne kadar sevdiğimi, sıcaklığını, kokusunu, mutlak güvenini ne kadar özlediğimi söylemek istiyorum.

Onun bütün dünyası olduğum, benimse yalnızca kendimle dolu yaşadığım günler. O, evin bir ucunda, biz öteki ucunda uyurken. O kadar uzaktaydı ki, uya-

nırsa duymayacağımdan korkarak uykumda ses dinlerdim.

Mavi beşik. Üzerinde Ingmar'ın çocukluk fotoğrafı.

Ormanda dolaşırken, çilek toplarken birbirimize ait olduğumuz dakikalar. Bir gece korkunç şimşekler çaktığında üçümüz yatakta yanyana yatmış, kahkahalarla gülmüştük.

İkisinin, erkeğin çalışma odasına kapanıp, gizlerini paylaştıklarında duyduğum mutluluk. Evin dışında, hiç ses çıkarmadan oturarak denize, kuşlara, taşlara baktığımız yaz günleri.

Orada, bizimle birlikteyken yaşamının ilk yılları. Birçoğunu çoktan unutup gitti bile.

İçinin derinliklerinde hangi anılarla deneyimler gömülü ve yaşamının daha sonraki yıllarına bunların hangisi damgasını vuracak? Hangisi, hiç anlayamayacağı korkular ve güvensizlikler taşıyacak ona? Hangileri, kesinlikle kavuşamayacağı özlemler duyuracak? Çünkü, onlar ilk çocukluk dönemine aitti ve sadece ilk çocukluk döneminde tatmin edilebilirlerdi.

* * *

Ingmar'ın bende bir okul resmi var. Onüç yaşındaki çocukların içinde, sıranın ortasında ayakta duruyor. Cildinin sivilceli olduğunu görebiliyorum, yalnızlığını ve utangaçlığını algılayabiliyorum, grubun dışında kalma duygusunu hissedebiliyorum.

Bir kez, varlıklı bir film yapımcısı Roma'da bizi akşam yemeğine çağırmıştı. Tek konuk biz olacaktık. Ancak yarım saatin içinde ev sahibinin geniş dairesi Ingmar'ı daha yakından görebilmeleri için çağrılı insanlarla dolmuştu. O zaman Ingmar'ın ifadesi resimdekiyle aynıydı. Film yapımcısına bir an önce gitmek zorunda olduğunu söylerken rengi uçmuştu. Ötekiler, akşam yemeğini onur konuğu olmadan yemişlerdi.

Her akşam, Linn, Ingmar ve ben Farö feribotuyla

boğazı geçerek gazete almaya giderdik. Çoğunlukla, eve dönerken dondurma alırdık. Kışın, burunları kızarmış insanların atkılarına sarındıkları fırtınalı havalarda bile, biz otomobilde dondurma yerdik.

Bir Noel günü taze olduğunu düşünerek tütsülenmiş, tuzlu domuz budu almış, bir saat kızartmış, yenilmesi olanaksız bu afeti masada tabaklara koymuştum. O gecenin geç saatlerinde verandada birkaç mum yakmaya çalışmıştım. Çıkan alevleri rüzgar söndürüyordu. Ingmar öfkeyle pencereye vuruyordu. Parti mumlarının yerine, yanlışlıkla cenaze mumları almıştım.

Farö'da film çeviriyoruz. Kahvaltıdan bu yana bana kızgındı. Alev alev yanan bir evin önünde duruyorum. Kameraya bakarak «daha yaklaş» diye bağırmıştı. Kıvılcımlar, kulaklarımın çevresinde uçuşuyordu. Sıcak, yüzüme öylesine şiddetle vuruyor ki, gözlerimi kapamak zorunda kalmıştım. İçim nefret dolmuştu. «Yaklaş!» Erkek, «tamam» diyene kadar cehenneme doğru hızla yol alıyordum. Ancak, beyazperdede oldukça iyi duruyor.

Roma'da büyük bir isteğim vardı: Bara giderek tezgahta taze portakal suyu içmek. İçeriye benimle birlikte gelmesi için onu kandırdım. Öfkeli öfkeli kapıda durdu. İnsanlar, onun tam karşısında, tıkış tıkış yerlerde toplanmışlardı. Kuyrukta sıraya girdiğim için beni beklemek zorunda kalmıştı. Portakal suyunun tadı düşlediğim gibi iyi değildi. Yeniden dışarı çıktığımızda bunun, böyle bir maceranın tuzağına düştüğü son kez olduğunu söyledi.

Beş hafta aynı restoranda yemek yedik.

Her gün, Sen Paul'e gidiyorduk. Katedralin serinliğinde, karanlıkta, renklerde, gölgeliklerde ve olağanüstü aydınlıkta dolaşmayı seviyorduk. Bir banka otururak, birbirimize daha sonraki yıllarda buraya yeniden gelme sözü verdik.

Ben, yeniden geldim. Ancak bu kez, benimle birlikte gelen Linn'di.

Fısıldayarak ona, «sen, küçük bir bebekken babanla bir kez burada oturmuştuk» dedim.

Linn, kuru kuru «o tarihten beri buraya birçok popo oturmuştur» yanıtını verdi.

Roma Forumu'nun üzerindeki bahçeler. İlkyazı daha önce hiç böylesine yaşamamıştık. Zevkten dilimiz tutulmuş portakal ağaçlarına, palmiyelere baktık, ülkemizdekinden daha sıcak yaz güneşinin gölgelikleri altında dolaştık.

Hiç kimse Ingmar kadar öfkeli olamaz. Belki ben hariç.

Bir seferinde ondan öylesine korktum ki, banyoya kaçıp kapıyı kilitledim. Kapıyı yumruklayıp tekmeleyerek içeriye girmeye çalışıyordu. Birdenbire dehşetle, ayağının büyük bir delik açarak gülle gibi kapıdan içeri girdiğini gördüm. Öylesine şiddetliydi ki, terliği ayağından çıkarak lavabonun içine uçtu.

Kendimize dışardan bakabildiğimizde, yeniden dostluk kurmamız kolay oluyordu.

Beni bir otel odasında öfkeyle bir uçtan öteki uca ittirirken attığı yumruklarla yeni şapkamı yüzüme yapıştırdığında ve şapkamın bu yeni konumu her türlü başkaldırıyı bir süre için ertelediğinde, örneğin.

Birlikteyken canımız çok az sıkılırdı. Hayvanat bahçesindekini anımsıyorum. Hayvanlara baktık, dolaştık, dolaştık, hayvanlara bakıyorduk ve konuşacak hiçbir şeyimiz yoktu. Havanın sıcak, güneşli olmasına karşın. Dolaşmamız sona erip biz elimizde birer gazeteyle oturabildiğimizde ikimiz de kıvanç duyduk.

Ya da Kopenhag'dakini. Ne zamandır ikimiz de başbaşa kalmak için can atıyorduk. Günlerce kimseyi görmedik ve bir akşam üzeri otelin penceresinden bakmaya başladık. İkimizin arasında sözsüz, bütünüyle beklenmeyen bir boşluk cisimleşmişti.

Alınlarımızı birbirine değdirerek uyuduk. Atlar gibi.

Birlikte ilk yolculuğumuza çıkarken, beni bavullar-

la önden yolladı. Böylece o geldiğinde bavulları açmış ve otel odasını bir eve çevirmiş olacaktım. En sonunda birkaç gün sonra içimdeki başkaldırı patladı. Gece yarısı ona birdenbire ilişkimizin sona erdiğini, kalkıp kendisine yeni bir oda bulmasının en iyisi olduğunu söyledim. Çok yavaş giyindi. Dakikalarca aynanın karşısında durarak, giderek azalan saçlarını taradı. Okul fotoğrafındaki çocuğa benziyordu.

Fellini ile tanıştıklarında bir anda kardeş oldular. Birlikte yıllarca yaşamışlar gibi, birbirlerine sarıldılar, kahkahalar attılar. Birbirlerine sarılarak gece caddelerde dolaştılar. Fellini masum, siyah bir pelerin, Ingmar ise küçük beresiyle eski kışlık ceketini giyiyordu.

Fellini'nin evinde yemek. Ingmar'ın Fellini'nin karısı Giuletta Masina ile bir köşede oturmuş ve birden kadın utangaçlığını bırakarak şarkı söylemeye başlıyor. Çocuk sesi gibi, tiz ve berrak bir ses.

«Karımı hiç yalnız bırakmaya gelmiyor, hemen kendini maskara ediyor» dedi eşikte duran Fellini. Kadın, hemen ayağa kalktı. Yanıt vermedi. Verandanın penceresinden kadının, ağaçlardan çiçek toplayarak bahçede gezindiğini görebiliyordum. Sonra içeri girerek, hepimize birer çiçek verdi. Bütün gece gülümsedi.

Gene de ayak parmaklarının ucuna basarak yürüyordu, sanki kimsenin dikkatini çekmek istemezmişcesine.

Ingmar ile yaptığım anlaşmaya göre, cenazesine uzun, siyah bir giysi içinde gelecektim. Bense, kırmızıyı yeğlerdim. Eğer, başka birisiyle evlenmişse, herkes geldikten sonra gidip kilisenin arkasında yerimi alacaktım, onu överlerken bayılacaktım ve tören sırasında dışarı çıkarılacaktım.

Ayrıldıktan bir yıl sonra Sen Paul'ün basamaklarında oturuyordum. Güneş parlıyordu ve ben biraz aşıktım. Birdenbire Roma'nın Ingmar'ınkinden daha başka anılar da saklayacağını duyumsadım.

Ve ona her şeyin bittiğini söyleyen bir mektup yazdım.

* * *

Bu, diğer pekçoğundan farksız, kısa bir aşk öyküsü.

Beş yıl sürdü.

Kadın, erkekle birkaç yıl birlikte yaşarken, onu gözlemlemeye başladı. Sessizce oturarak erkeğin bireyselliğini algıladı.

Çoktandır, yalnızca kadınla ilişkisi çerçevesinde varlık gösteren biri olmaktan çıkmış biri.

Kadının içinde yavaş yavaş erkeğe karşı bir anlayış uyandı. Erkek, kadından ne kadar kaçarsa, kadın onu o kadar iyi anlıyordu. Sanki, mesafe kadına berraklık sağlıyordu.

Kadın, erkeğin güvensizliğini gördüğünde korkusu azaldı, yalnızlığa dayanması daha kolay oldu.

Kadın, şefkatle dolarak erkeğin öfkesinin, adaletsizliğinin ötesine baktı.

Kadın, başlangıçta olduğu gibi, artık erkeğin yanılgılarına, güçsüzlüklerine karşı kör değildi. Gene de anlayışlılığı, saygısı arttı.

Tapınma yok oldu. Kadın, erkeğin saçının kırlaştığını farketti; erkek ondan daha yaşlıydı; akıllı ve uyarıcıydı; umarsız ve bencildi.

Kadın, şaşkınlığa düşmekle birlikte bunun aşk olduğunu keşfetti.

Kadın, bunun yakında biteceğini, erkek çoktan başka bir yolda giderken ona gelmiş olduğunu üzüntüyle algıladı.

Ortak çocuklarına bakarak bu sorumluluğu kısa süre sonra tek başına üstleneceğini algıladı.

Son yıl, umarsızlığını ve her ikisi için de doğru olmayacağını bilmesine karşın, gene de ilişkileri için mücadele etti.

Ve her şey sona erdiğinde kadın, erkeğin yalnız kalmayacağını umuyordu.

Yeni kadının, erkeğe kendisinden daha iyi bakacağını umuyordu.

Ancak, kadının bu noktaya gelmesi kuşkusuz zaman almıştı.

Beş yıl önce adaya geldiğinde kim olduğunu anımsamaya çalışıyordu.

İçinde bir şeyler kırılıp dökülmüş, bir şeyler ise daha canlanmıştı.

Bir değişim geçirmişti.

Acı, nefret, düşkırıklığı geçip gittiğinde aşkı yaşadığından, zenginleştiğinden kuşku duymadı.

Gene de, bu konuda kesinlikle konuşamayacaktı.

Başka birinin içyüzünü görmüş, bulduklarına karşı şefkat doluydu.

Bir süre, birlikteliklerini acıyla sürdürerek elele tutuşmuşlardı.

Ama ancak, her şey sona erdikten sonra gerçek birer dost oldular.

* * *

Bildik her şey, insanlar, kokular, sesler, deneyimler kilometrelerce uzaktaydı. Burada, adada, yabancı ağaçlar ve taşlarla yabancı bir dünyadaydım. Kendilerini sadece yavaş yavaş ortaya koyan renklerle.

Daha önce benim yaşam demek olan her şeyden kopmuştum. Kendi içimde yeni bir yaşam arama sürecindeydim.

Adadaki yalnızlığın yolaçtığı bir değişim.

Ağlamam, ona hiddetlenmem, çalışma odasına kapanması, bir günlüğüne beni bırakıp gitmesi; bunların

tümü de çok acı veriyordu, ancak gelişmeme yardım da ediyordu.

Kendime güvenmediğimden, her zaman başkalarının peşinden koşmuştum. Yardım ve anlayış için başkalarının ellerine uzanmaya alışmıştım.

Ancak artık, her zamankinden daha yalnız olduğumda, daha çok korktuğumda, ilk kez kendi içimde bir güven duygusu oluşmuştu.

Ve çalışma odasında oturmuş, yazı yazan erkeği özlüyordum. Bu yeni bilgiyi onunla paylaşmak istiyor, ancak yapamıyordum.

Taşlı kumsalda yürürken, adanın doğasından bir parça olduğumu, her zaman burada yaşayacağımı düşünüyorum.

Dalgalı denizi, güzelliklerini tutumlu davranarak ortaya koyan tuhaf renkleri sevmeye çalıştım.

Ne kadar çalışırsam burada uzun süre kalamayacağımdan o kadar korkmuştum.

Kollarımı açarak her şeyi kucaklamak istiyordum, ancak bütün bunların benim olamayacağından o denli korkuyordum ki, hiçbir zaman benim olmadılar.

Burada yaşamımın kısa bir dönemini geçirdim ve kendimle birlikte götürdüğüm taşlar, ağaçlar, güzellik değildi. Adadan bavulumdaki yalnızlık ve içimdeki bir şeyin sonsuza kadar değiştiği duygusuyla ayrıldım.

* * *

Gerçek bir ayrılık konusunda söyleyecek ne var?

Kişinin çektiği acıların herkese yayılması mı? Yaşamımıza giren gazeteler. Acı veren her noktanın üzerine parmak basıyorlardı. Birlikte olduğumuz ilk dönemlerden resimleri kapak yapan dergiler. Kara manşetler altında gülümseyen, mutlu yüzler: «*Ingmar'ın Liv'siz yeni yaşamı. Öykünün sonunu okuyun.*» Mutsuzluğumuzda, İskandinavya'nın yarısı bizimle yakından ilgileniyordu.

Bir gazeteci, samimi bir merhametle beni aramış, gerçeği anlatmanın benim için daha iyi olacağını, aksi takdirde basının bildiğini okumak durumunda kalacağını anlatmıştı. Başka bir gazeteci, bende Ingmar'ın birlikte olduğu yeni kadının telefon numarasının olup olmadığını sormuştu.

Otel odasından gizlice dışarı süzülüp arka merdivenlerden aşağıya inmek zorundaydım, çünkü ana girişte bekleyen fotoğrafçılar vardı. Acıyı gizlemek için koyu renk gözlükler. Acı çeken insanın fotoğrafının yayınlanması iyi satış yapar. Özellikle metin, başa gelen belanın mahrem öyküsüyle donatıldığında.

Arka geçitte çöp tenekeleriyle çamaşır iplerinin arasında durarak otomobil beklediğimi anımsıyorum. Dramlara eğilimim içinde bu durumu bir simge olarak ele aldım ve geri kalan yaşamımı böyle sürdüremeyeceğime karar verdim. Çöp tenekeleri arasında.

Bundan hemen sonra İsveç'e gittiğimde havaalanında bekleyen arkadaşlarımı anımsıyorum. O dokundurmalar, bakışlar beni ürkütmüş, korkutmuştu. Bütün kızlar şampanya ve pankartlar taşıyorlardı. Hippi modasına göre giyinmişlerdi, «YAŞAM SÜRÜYOR ve «HOŞGELDİN LİV» yazılı pankartlarını sallıyorlardı.

Yıllar sonra ilk kez kahkahalarla güldüm, şampanyayı havaalanında yerlere döküp saçtım.

Bütün geceyi Bibi'nin evinde geçirdik. Her birinin anlatacak birer aşk öyküsü olan dört beş kadın. Her birinin dünya üzerinde artık dönemeyecekleri birer yeri vardı.

* * *

Adada birlikte yaşadığımız süre içinde, çekip giden biri her zaman önce pratik sorunları gözönünde tutmalıydı. Bunlar, birdenbire gitmek zorunda kalan biri için çok karmaşıktı ve bu biri, her zaman için bendim.

Önce, hepsinin tek tek açılıp kapanması gereken üç ya da dört kapıdan geçmeliydim: Otomobili bırak, kapıyı aç, otomobille kapıdan geç, dışarı çık, kapıyı kapa. Sonra, feribot vardı. Saatte bir gelirdi ve kavgalarımız hiçbir zaman feribot tarifesine denk gelmezdi. En sonunda boğazı geçtiğimde, havaalanına gitmeme daha bir saat olurdu. Oraya vardığımda öfkem geçmiş olur, her zaman geri dönerdim.

Çoğunlukla erkek, kapılardan birinin yanında durup beni beklerdi.

İkimiz de çok çocuksuyduk.

Bir seferinde, birbirimize gerçekten kızdığımızda, adadan bu karmaşık gidiş tehlikesini göze alamayacağımıza karar verdiğimizde feribot rıhtımına inecek bir uçak taksi çağırdı.Pilotun anlaması, benim ağlamam halinde çok utanmayayım diye. Ingmar, telefonda büyükannemin çok ciddi bir hastalık geçirdiğini, acele gitmem gerektiğini açıklamıştı. Büyük bir aceleyle bavulumu hazırlamaya başladım. O, iskemleye oturmuş, donuk gülümsemesiyle bakıyordu. Fotoğraftaki, okul fotoğrafındaki gülümsemesi.

Yeniden dost olduk, orada, bavulların yanında.

Uçağı anımsadığımızda, hemen telefon edip Stockholm'e geri dönmesini söyledi: Büyükannem birdenbire iyileşmişti.

Son ayrılık günümüz geldiğinde, bunun hiç sözünü etmedik.

Bütün giyeceklerimi toplarken hiçbir anlamı yokmuş gibi davrandık. Sadece Norveç'e küçük bir yolculuk.

Linn'in eşyaları kaldı. Dokunmaya cesaret edemediklerim. Çok açık, çok kesin olabilirdi.

Birlikte bulduğumuz her şeyi, iskemleleri, lambaları, masaları arkada bırakarak otomobilde giderken

arkama bakmadım. Manzarayı, denizin ve ağaçların seslerini, her şeyi.

Her şeyi bizden daha iyi anlayan Siri, perdenin arkasında durmuş ağlıyordu.

Ancak biz ağlamadık. O an.

Başlangıçta ne kadar umutlu olduğumuzu bilemezsiniz.

* * *

Adada yaşadığım süre içinde bu tecrit olmuşluktan sıyrılabileceğimi ve erkeği öteki tarafta karşımda bulacağımı sürekli düşünüyordum.

Birbirimizde o kadar kendimizi görüyorduk ki. Belki de birbirimize fazlasıyla benziyorduk.

Kimi kez, benzediğimizi söylerdi.

Büyük bir birlikteliği düşler, bunu elde edeceğimden kuşku duymazdım.

Ancak ayrılma, kesin tecrit olmuşluğu getirdi ve ben bunun bir daha olmayacağını biliyordum.

Ve sonra, içimde bir şey kırıldı.

İçimdeki küçük kız ağladı, ağladı. Artık otuzuna gelen beni, yeniden küçük onüç yaşındaki kıza döndürdü.

Gözyaşlarım kuruyunca, sanki yaşamım ancak başka biri sayesinde gerçekleşebilirmiş gibi yaşamanın olanaksızlığını algılayıncaya kadar. *Benim* yalnızlığımdan, güvensizliğimden kaçarak, başka birinde sığınak aramam anlamsızdı.

Ingmar, artık eskisi gibi benim yaşamım değildi. Bu, bir gerçekti, hiçbir şey de değiştiremezdi.

Ancak, kendime hâlâ sahiptim, kendi varlığımla iletişim kuruyordum, içimdeki her şey ilerlemeyi sürdürmemi istiyordu.

Ingmar'ın her günkü varlığını özlüyordum. Ama benim dostum olduğunu ve en gereksinme duyduğum

şu anda her ikimizin de biraraya gelebileceği yeni bir anlaşma noktası bulmanın benim elimde olduğunu biliyordum.

Bütün gücümle aramızda bir köprü kurdum. Bundan sonra her şey daha iyi oldu.

Bir süre her gün birbirimizi telefonla birkaç kez aradık. Ben ona eski derlemelerimden parçalar okuyordum. O, bana, sevdiği plakları çalıyordu.

Aşkın birçok yüzü vardır.

Başkalarıyla daha iyi ilişkiler kurdum. Başkalarına sıkıca sarılmaya, kendi mutluluğum için başkalarına umutsuzca güvenmeye son vererek bağımsız olduğumda saygı görmeye başladım.

Kendimi güven içinde hissetmek adına başkalarının davranışlarına yönelik talepler, beklentiler yok olup gitti. Tümüyle değil. Sonsuza kadar değil. Ancak, hiçbir zaman eski durumuma dönmedim.

Keder, isterseniz öyle deyin, neşeye döndü.

Başımdan geçen bazı olaylarla şimdi daha az karşılaştığımı düşünüyorum, ancak daha uyumlu bir yaşam sürüyorum.

Bütün bunların bana işte bu yararı oldu.

Bütün dünyanın güzel koktuğu, güneşin parladığı, duygunun kişiyi hemen hemen bilinçsizleştirdiği çok güçlü mutluluğun çok ender geldiğine inanıyorum.

Ancak, mutluluk var. Onun varlığının her zaman farkında olacağım. Gene de, günlük yaşamımın bir parçası olmadığı için tasalanmıyorum.

Sürekli mutluluğa artık inanmıyorum. İnsan mutluluğu nasıl ölçer?

Sanırım, yaşanılanı armağan diye kavrayıp bir lütuf olarak kabul etmek en iyisi.

İlk kez bir çocuk dünyaya getirdim. Bu her şeyin ötesindeki olayı bir daha hiçbir zaman yeniden yaşa-

mayacağım, ama daha sonra hissedeceğim her şeyin değerini arttırdı.

Mum ışığında oturuyorum ve bir zamanlar Linn'in dünyaya gelişini görmeseydim, titreşen alevi şu anki gibi kesinlikle algılayamayacağımı düşünüyorum.

Farö'den ayrıldım. Köklerimin yeryüzünde salmasına asla izin verilmemişti, ama sonsuza kadar, adanın bana verdiği deneyimlerin içine ekilmişti.

Tanrının armağanları yalnızca mutluluk değildir. Bunu kabullendiğimi sanıyorum.

Bendeki en önemli değişimin bu olduğunu sanıyorum.

KIRP
GÖZLERİNİ
KÜÇÜK YILDIZ
KIRP

İlk kış güçtü. Zamanında geriye gelerek, arkada bıraktığım her şeyi beni bekler bulmak gibi. Değişimin bir engel oluşturmadığını bilmek de mutluluktu. Beş yıl önce Norveç'ten ayrılırken bıraktığım yerden yeniden sürdürebilirdim. Ya da başlangıçta ben mi öyle sanıyordum? Ulusal Tiyatroda meslektaşlarım «Merhaba» diyerek bana, hiç ayrılmamışım gibi baktılar. Gerçi, bunu da düşlemiş olabilirim.

Linn'in arasıra gördüğü oyun arkadaşları artık evimize düzenli giriyordu. Daha evliyken satın aldığım ev, düşlediğim işlevini yerine getiriyordu. Çitin üzerinden çene çalan ya da kapıyı çalıp mutfak masasında bir fincan çay içen komşular. Musluklar akıyordu, sigortalar atıyordu; her tür günlük angaryanın nasıl yapıldığını öğrenmek zorunda kalıyordum. Bunları yaptığımda gururlanıyordum. Her şey olağandı. Burada, dünyanın sonunun geldiğini düşünmüştüm. Sonra, hiçbir şey olmamış gibi yeniden eski yatağımdaydım.

Pazar sabahı, dört yaşındaki kızım oturma odasında babasıyla telefonda konuşuyor. Dışarısı karanlık, kar yağıyor. Az sonra kalkacağım, birkaç mum yakacağım, ateşi canlandıracağım ve öteki bütün annelerin şu anda çocuklarıyla yaptıklarını sandığım biçimde, Linn ile kahvaltı edeceğim.

Mağaralarda yaşayan bir cüce, bir ayı olacağım. Tiyatroda Racine'in *Britannicus*'unun uzun provaların ardımda bıraktığım haftadakinden daha çok kendimi vererek, daha büyük bir keyifle oyun oynayacağım.

Linn, Ingmar ile önemli bir konu görüşüyor. Telefondan sürünerek gelip onu görmesini istiyor.

Zaman zaman ağlıyorum.

Linn, birdenbire kapıda duruyor:

«Neden ağlıyorsun, Anne?»

«Kimi kez kendimi biraz yalnız hissediyorum.»

«Ben varım ya!»

«Gene de büyükler, başka büyüklere de gereksinme duyarlar.»

«Büyükanne ve Nan Teyze var.»

«Arada sırada, seni gözetecek birini özlüyorsun.»

«İyi de, Farö'de böyle biri var.»

Linn, perdeleri açıyor, pencereyi kapatıyor.

«Şimdi kalk da bana nasıl çocuk yapıldığını anlat, olur mu Anne?»

Pazar günleri uzun süren yalnızca sabah değil, bütün gün bitip tükenmek bilmiyor. İyisi ve kötüsüyle.

Haftanın öteki günleri çabucak geçiyor. Her sabah ses dersleri. Öğretmenim istekli ve mutlu. Tanımlamalarda bütün gövdesini kullanıyor. Önüme geçerek merdivenleri koşarak çıkıyor. Beni dinlemeye artık dayanamadığında kendisi şarkı söylüyor. Yetmişsekiz yaşında. Ondan her zaman yüksek bir moralle ayrılıyorum.

Tiyatroda, her şey bunun tam tersi. Benden başka tümü çekici, yetenekli. Çok çaba gösteriyorum. Ancak şiirlerin bölümleri çok uzun, biçim çok katı. Racine'in tarif ettiği genç kızın, Junia'nın yanına kesinlikle yaklaşamam. Bana vermek için ne tuhaf bir rol. Her şeyden önce otuz yaşındayım. Yararlanmayı çok istediğim deneyimlerle doluyum. Şimdiyse, onsekizinde saf bir kızın sınırları arasına sıkışıp kalmam gerekiyor. Sonuçta Trondhjem'li bir beceriksizin, fark edilmeme umuduyla çaktırmadan sahneye sokulması. Hâlâ para almadım. Kendimi yabancı, biraz da istenmeyen biri gibi hissediyorum.

Radyodaki işim benim için çok daha anlamlı: *Be-*

bek Evi'ndeki Nora'yı oynuyorum. Onun ayrılıp gidişine küçük bir birleşme umudu getirmeye çalışıyorum. Kendi ayrılışım henüz daha çok yeni.

Dünyada gitmek *isteyen,* ancak kesinlikle cesaret edemeyen kaç Nora vardır, merak ediyorum. Giderlerse de, nereye? Bunu bilmek mi önemli, yoksa asıl önemli olan kapının dışına atılan adım mı? Kişinin kendi kurduğu güvenlik çemberinin ötesindeki dünyayla karşılaşması isteği.

Akşamlar birbirine benziyor. Kimi kez arkadaşlarla dışarı çıkıyorum. Ancak, Linn ile evde oturmayı yeğliyorum. Kendimize özgü alışkanlıklarımız var. Birlikte banyo yapıyoruz, birlikte okuyoruz, birlikte televizyon izliyoruz. Duaları ben etmeliyim. Kendi başına dua ettiği son kez, Tanrı'ya tiz çocuksu bir sesle seslendi. Sonra, giderek tırmanan bir sabırsızlıkla: «Tanrıım!» diye haykırdı. Ardından da sanki benim suçummuş gibi düşkırıklığıyla bakarak «yanıt vermiyor ama!» dedi. Artık, Linn, inanmaksızın yatağında yatıp benim aptal olduğumu düşünürken ben dua ediyorum. Gene de işi şansa bırakmaya cesaret edemiyorum. Tanrı bir de dinlemeye kalkarsa Linn'e bu kadarcık yardımım olsun.

Britannicus'un ilk gecesi. Sahnede iki kişiyim: Biri, rol yapmaya çalışıyor, öteki kenarda durmuş, her hareketi, her sözü eleştiriyor. Zaman zaman izleyicilerin arasına sokuluyor, kuşkucu izleyicinin kucağına oturuyor, buradaki eleştirici düşünceleri hırsla özümlüyor. Bu iki kişi (her ikisi de ben olan) birbirine karışıyor, beni hasta ediyor ve ciddi ciddi, bayılıyormuş gibi yapayım, böylece perde iner diye düşünüyorum.

Gece menajerim telefon ederek, Oslo'da oturmakta ısrar etmezsem, uluslararası bir yıldız olabileceğimi söylüyor. Rollerimi kendim seçip ayıklayabilecekmişim.

Karanlıkta yavaş yavaş bir karar biçimleniyor. Anlamlı bir işin nerede bulunacağını bilmiyorum. Tam

olarak ne istediğimi de bilmiyorum. Ancak, şimdikinden daha farklı bir şey denemem gerektiği kuşkusuz.

Değişimin yakında gerçekleşeceğini duyumsuyorum.

* * *

İngiltere, Fransa, Danimarka, Romanya ve İsveç'te film çevirdim. Linn, benimle geldi. Dünyanın birçok yerini gördük. Artık tiyatroyla sözleşmem yoktu. Artık evdeki köklerime başvuramıyordum.

Ancak sevdiğim bir evim, kitaplarım, plaklarım, dışarda ladin ağaçları, Linn'in üzerinde çıplak ayakla koşabildiği koyu kırmızı halım, bebek evi ve diktiğimiz yüz tane lalemiz vardı.

Dostlarım. Ailem.

Çeşitli otellerin odalarında özleyeceğimiz birçok şey vardı. Gece, dua ederken tümünü sayıyordum.

Her tür insanla karşılaşıyorduk: Ünlü, aptal, akıllı, nazik, yoksul, varsıl.

Norveç'e, eve, yurtdışında çalışmanın eğlenceli olduğunu söyleyen mektuplar yazıyordum. Gene de bunu yazarken kuşkuya kapılıyordum.

Kendi mutfağımda olmak düşüncesi! Çay, yağda yumurta pişirecektim. Linn, resimli bir kitabın sayfalarını çevirerek masasında oturacaktı.

Biriktirdiğim bütün parayı harcayarak eski bir yelkenli aldım. Bir İtalyan limanına demirliydi ve dünya üzerindeki köklerim olacaktı.

Yelkenliyi nasıl kullanacağımı bilmiyordum. Bir arkadaşımla denizde korkunç bir hafta geçirdim. Bu bir hafta boyunca ikimizi de sürekli deniz tuttu. Gitmek zorunda kaldığımda yelkenliye bakacağına söz verdi. Ancak, yelkenliyi bir daha görmedim. Bana, çalındığını söyledi ve kendine bir antikacı dükkanı aldı. Bibi'ye daha zamanı gelmeden jigololoların hedefi olduğumu yazdım.

Bir gün bana sıla özlemi üzerine güzel bir şiir verildi. Şiiri yazan Sean Connery de, tıpkı benim gibi yolculuk ediyordu. Gecelerini yabancı yataklarda geçiriyordu. Bavulunda kendi yazdığı bir dolu yazı vardı. Bana, birçoğunu okudu. Buruşuk, kimisi de çok lekelenmiş kağıtlarla dolu bir bavul. Dünyanın her yanındaki otellerin kağıtlarına yazılmış. Yeryüzünde bir yabancı olmamak için yanında taşıdığı gizli bir yaşam. Bana özlemini anlattı: Yaşam, özgürce üzerinden akacaktı. Böylece mutluluk, gelirse, onu kabullenmeye hazır bulacaktı. Gazetelerde sık sık onun resimlerine rastlıyordum. Her zaman ortada, her zaman yüzünde bir tebessüm. Umarım istediğini elde etti. Başarı ve para üzerinden akarken anlık mutluluklar buldu.

Basında yer alan fotoğrafları ve söyleşileriyle, tanınmış bir film yıldızı olmuştum. Ailemden birçok kişinin yalnızca atlaslarda gördüğü başkentlerde çekilen fotoğraflarımda gülümsüyordum. Ünlü, aptal, akıllı, kibar ve varlıklı insanlarla kolkola, gülümsüyordum.

Rastlantılara bağlı durumlarla karşılaşmayı hiç düşünmemiştim. Şanssızlık gelinceye kadar bilinçaltımda yolculukların, izlenimlerin, kibarlıkların ve iyiliklerin birikeceğini umuyordum.

Bir yıl sonra ülkemi ziyarete gittim. Tiyatronun önünden, artık oraya ait olmadığım için gerçek bir üzüntü duyarak geçtim. Bir prova sırasında gizlice salona girmek, karanlıkta oturmak, dünyaya tiyatronun bir parçası olmayı çok istediğimi açıklamak. Öte yandan da, sahnede konuşturamadığım rolleri artık tattığımı bildiğimden, hafifçe kibirlendim de.

Evde, saatlerce mutfaktan çıkmadım. Lokanta yemeklerini yerken zihnimde tasarladığım yemekleri pişirdim.

Biraraya gelerek yardım için dikiş diken kadınlar, arkadaşlar ve aile.

Hemen hemen her şey eskisi gibiydi. Aynı zamanda da hepimiz değişmiştik. Hem birbirimizle ilişkilerimizde hem de sürdüğümüz yaşamlarda.

Bir adada yaşamıştım ve dünyayı dolaşmıştım. Penceremden, benim olan arazide yetişen yaban mersinlerini, ağaçları görebiliyordum. Sahip olmanın keyfini hissediyordum.

İçimi bir güven kaplamıştı. Linn'in öteki çocuklarla oyun oynamasını izledim. Mutlu olduğunu biliyordum.

Gülümsedim.

Linn yeni doğduğunda bir ağacın arkasında durmuş, büyük mavi bebek arabasındaki bebeğimle yürüyen dadıya imrenerek bakmıştım. Çocuğu kendimin dolaştırmak istediğimi söyleyerek onu gücendirmekten korkmuştum. Özellikle, bu onun ilk işiyken ve ben en sonunda doğum yapıncaya kadar, iki haftadır benimle birlikteyken.

Linn, ondört gün geç doğdu. Bütün bu süre içinde sabah akşam, aylarca önce aceleyle kabul ettiğim bir oyunun provalarına başlamak için bütün bir ekibin çocuğumun doğmasını beklediği televizyon istasyonundan sürekli telefon ettiler.

Son birkaç haftayı suçluluk duygumu gizleyerek, herkesin bana kızmasından korkarak geçirdim.

En sonunda çocuk doğduğunda, bekleyen büyükanneler, akrabalar ve hemşireler hemen hemen onu benden koparıp aldılar.

Ona kendim bakmayı yeğlediğimi söylemeye cesaret edemedim. Ancak geceleri sadece benimdi.

Köpeğim Pet, Linn'i üzüntülü gözlerle izliyordu. Se-

dirin altına girer ben, onu da kucağıma alacağıma, bebeyi emzirirken onun da midesini kaşıyacağıma sözünü verene kadar dışarı çıkmazdı.

Bence köpek öylesine acı çekiyordu ki, dadı, Linn ile dışarı çıktığında, ona olan sevgimin sürdüğünü göstermek için onu da dolaşmaya çıkarmam gerektiğini hissediyordum.

Köpekle bir ağacın arkasına saklanmış, ilk çocuğumun süzülerek geçişine bakarken, cins bir köpeğin duygularını yaralamaktan korkan insanların er geç başlarının belaya gireceğini düşünüyordum.

O gün, yaşamımın en çok gurur duyduğum günü olabilirdi.

Kendimi, başkalarının yapmamı istediklerini sandığım şeye vererek saatler harcıyordum. İncitme korkusu, otorite korkusu, sevgi gereksinmesi beni en çaresiz durumlarla karşı karşıya getiriyordu. Kendi isteklerimi, arzularımı bastırmıştım. Hoşa gitmek için istekle, benden beklenildiğini sandığımı yapıyordum.

Sorrento'da kendimi içinde yapyalnız bulduğum, soğuk ve nemli taş duvarlarla çevrili bir şatoyu anımsıyorum. Bu, Ingmar ile birlikte yaşarkendi. Belediye Başkanı bizi yerel bir film festivaline çağırmış ve bu koskoca anıt mezarı emrimize vermişti.

Her zamanki gibi, bavullarla birlikte ben, ondan bir gün önce gittim. Şatoya tek başıma taşınmak zorunda kaldım. Ingmar, hiç gelmedi. Senaryo yazmak için odasında kaldı. Kulak iltihabı olduğunu söyledi. Böyle olacağını tahmin etmiştim, ama festivale katılan diğer insanlarla aynı otelde bir oda istediysem de caydırıldım. Şatoda kaldığım süre içinde, resmi olarak orada kalıyor demekti ya da en azından çıkıp gelme

ihtimali vardı. Onur konuklarının hiç gelmemesinin yaratacağı skandalı önlemek için sunulmuş kurbanlık bir koyundum.

Çocukken, kendimi güvenli hissetmeye yetecek küçüklükte tek yer olduğundan banyo küvetinde uyuyan benim, şimdi tren istasyonu büyüklüğünde bir yatak odam vardı. Aşağıda, birinci katta koskocaman sessiz mekanlar, zırh ve üstü işlemeli kollu şamdanlarla dolu uçsuz bucaksız koridorlar vardı.

Yatak, içinde yatan benimle birlikte odanın tam ortasındaydı. Uzakta, otelde kahkahalar ve şarkılar yükselirken ben burada yatarak titriyordum.

Kaçmak istedimse de, karanlık merdivenlerden aşağıya inme tehlikesini göze alamadım. Kapıların hiçbiri kilitlenmiyordu; duvarlar çatlaktı. Büyükatalardan birinin saati her onbeş dakikada bir çalıyordu.

Ertesi güne çıkacağımı kesinlikle düşünmüyordum. Gene de her sabah festival görevlilerine gülümsüyor, onlara çok iyi uyuduğumu söylüyordum.

Hoşa gitmemekten korkuyordum, incitmekten korkuyordum, terbiyeli küçük kız imajını yıkmaktan korkuyordum.

Kocam Jappe ile çıktığım son yolculuk Polonya'yaydı. Dağda, bazı halk dansçılarının konukları eğlendirdiği bir dinlenme yerine geldik. Akşamın ilerlemiş saatlerinde izleyiciler de dansçılarla aynı ritmde dans ederek, onlar gibi ayakkabılarının topuklarına avuçlarını vurarak onlara katılmaya başladılar. Kocam kahkahalar atıyordu. Yüzü kızarmıştı. Vurmak için topuklarını ötekilerden daha yükseğe kaldırıyordu. Bir köşede güvenlik içinde oturmuş, izliyordum.

Bizimle birlikte gelen Bibi, «şimdi sen dans etmelisin, Liv» diye seslendi. Jappe de «haydi, gel dans et» diye bağırdı.

Cesaretlenmek için votka üzerine votka içmiştim. Avuçlarım korkudan ter içindeydi. Pistte beklendiğimi biliyordum.

Güvenliği köşemde bıraktım. Dansçılardan biri belime sarıldı. Bir sonraki dakikada müzik onu ve beni uzaklara sürüklemişti. Kısa süre sonra oda çevremde girdap gibi dönmeye başladı. Girdabın üzerinde yüzüyormuş gibi bir duyguya kapılarak kıkır kıkır gülüyordum.

Uzaklarda kocamın kahkahalar atarak Bibi'ye «Liv'e bak! Polka yapan bir file benziyor» dediğini duyabildim.

Odanın dönmesi kesildi. Bütün yüzlerin kahkahalar arasında bana çevrildiğini gördüm. Kendimi kurtararak gecenin içinde koşmaya başladım. Beni, dünyanın geri kalan bölümünden saklayacak kadar uzun otların içinde yatabileceğim bir çayır buluncaya kadar koştum. Burada yattım. Beni kimse özlemedi. Kimse gelip beni aramadı.

Saatler sonra yatmaya gittim.

Yaşamayı sürdüremeyeceğini hisseden mutsuz fil, uyuyuncaya kadar ağladı.

Kişinin, çevresinin yaşamını sürdürme isteğini bir yana bırakması güzel. Kendini daha iyi tanıması, gereksinmelerinin nedenini anlaması. Başkalarının dürtülerini daha açıkça algılaması, aralarından kendi korkusunu, güvensizliğini seçip ayırabilmesi.

* * *

Akıllı dört erkektiler ve kameraları, ışıkları, ses alma aygıtları ve önceden edindikleri düşüncelerle bir haftalığına oturma odama taşındılar.

Ünlüydüm. «Bir Kişinin Portresi»nde ölümsüzleştirilecektim. Onları içeri buyur ettim. Gururumun okşan-

dığını duyumsadım. Söylemek istediğim çok şey vardı. İnandıklarımı söyleme cesaretinde yeterince ilerlediğimi düşünüyordum.

Giderlerken, merdivende durarak onlara el salladım. Ancak, içten içe kendimi aşağılanmış, biraz aptal ve yalnız hissediyordum.

Oturma odası gene benim oturma odamdı. Adamların akşamları otellerine dönerlerken hiçbir şeye dokunmamamız talimatını verdikleri, altı günden beri her yerde duran tellere, üç ayaklı sehpalara dikkat etmesi için Linn'i uyarmama artık gerek kalmamıştı.

Bana teşekkür etmek için kesinlikle telefon etmediler. Beni yaraladıkları duygusunu neden edindiğimi hep merak ettim.

Söyleşiyi yapan, «Umarım, yeterince eğlenceli olursunuz» demişti. Kendi kaygılarıyla haşır neşirdi ve daha çok yalnızlık hakkında konuştu. Benim yalnızlığımı anlattığımda ağladı. Ancak, kamera ona çevrilmedi.

Yapımcı, ben konuşurken başını ellerinin arasına alarak «bu, yeterince ilginç olmayacak» dedi.

Ses teknisyeni, bir saatliğine yatağımı ödünç aldı. Kendini iyi hissetmiyordu ve bütün ötekiler gibi otelde iyi uyuyamamıştı. Üstelik, kendi ülkelerini özlemişlerdi.

Kameraman, her şeyin iyi gideceğine inanmamış da onun için her şeyin yolunda gittiğini göstermek istermişçesine ara sıra bana gülümsedi.

Peki, ya ben? Linn'in dadısı, işten çıkacağını önceden

haber vermek için söyleşinin ilk gününü seçti. Başka birini nasıl bulacağım konusunda hiç fikrim yoktu. Birlikte yaşadığım erkek, yüzlerce kilometre uzaktaydı ve yaşamı da sorunlarla doluydu. En büyüğü de bendim.

Söyleşiyi yapana, gerçekten gülebildiğimi açıklamak istedim. Ancak, soruları böylesine ciddi, sesi böylesine melankolik olunca, giderek çoğu kez gözleri yaşlarla dolunca işe biraz espri katmak benim için hiç de kolay değildi.

Ancak, kamerayı onun üzerine çevirdiklerinde sorularını yineliyor, tane tane ve kolaylıkla konuşuyordu. Gözlerinde hüzün izi bile yoktu, zekadan pırıl pırıl parlıyordu.

Ben, karşılıklı bir konuşma ummuştum, o kendi başına konuşmak istedi: Benim kendime özgü görüşlerim ve düşüncelerim. Ancak, söyleyeceklerim, beni sunmayı istediği çerçevenin içine uymalıydı.

Dördümüz de çok kibardık. Yüzümü, sesimi film ve ses alma aygıtlarının bantlarını da yanlarına alarak evimde bir boşluk bırakarak gittiler.

Bir hüznü ve özlemi açıkça ifade etmeme izin verdiler. Evimin, çocuğumun, kitaplarımın fotoğrafını çektiler. Böylece içimde bir güvensizlik yarattılar ve bırakıp gittiler.

* * *

Erkek, kadının ruhunun dağlardaki geniş platolar ve içine bakamadığı, birdenbire ortaya çıkan derin karanlık uçurumlar gibi olduğunu söylüyor.

Kadının, yaşamını ona açıp serme özlemini kesinlikle anlamıyor.

Kadının ruhunda fark ettiği tek uçurum, erkek

yokkenki yalnızlığını ve korkusunu barındırıyor. Kadın ağlıyor ve erkeğin ayağını geniş platolardan birine basmasını istiyor.

Erkeğin uymak zorunda olduğu bir randevu defteri, kadınla birlikteyken duyduğu mutlulukla semiren bir vicdan azabı var. Karısına, çocuklarına, akşam yemeği için evine gitmeli ve onlardan daha çok hoşlanmalı, çünkü kadın ona gereksindiği huzuru vermiştir.

Geniş dağ platoları ve derin uçurumlarıyla kadın bir kitap satın alarak evine, telefonuna gider.

Tutmak istediği yalnızca erkeğin eli. Kadın, boğulmadan önce yeni bir el bulmasını gerçekleştirecek, mümkün kılacak bir şeyin olmasını istiyor.

Ancak, günü gelip de başka birini bulduğunda, içindeki yaşamı kesip atmak zorunda kalacağını, sanki ilk kezmiş gibi ona sarılacağını da biliyor, yeter ki zavallı vefalı bedenine, sevdiği erkeği unuttuğunu, başka bir erkeğin parçası olduğunu kanıtlayabilsin.

Ardından belki tüm yaşamı boyunca birçok kez uyanacağını ve onu özleyeceğini de biliyor. Eskiden yalnızca ikisi adına duyulan keder.

Kadın, henüz daha erkekle birlikteyken, sıcak bir ülkeye gidiyorlar. Erkek okurken, kadın onun elini tutuyor. Her şey sıradan olduğu için huzur duyuyor. Erkeğin onu düşünmeden geçirdiği uzun dönemler olduğu bilgisine katlanabilir. Ancak, avuçlarında hapsettiği elin, bir süre sonra kısa ve sert bir hareketle elini sıkarak kadına erkek için varolduğunu ispatlayacağını da biliyor.

Kimi kez erkek dönerek mutluluk içinde kadına bakıyor. Çok ender olarak da gözlerinde bir huzursuzluk beliriyor. Kadın o anlarda erkeğin karısını, çocuklarını düşündüğünü biliyor ve bir ayna berraklığıyla erkeğin onu hem sevdiğini hem de yakında terkedeceğini anlıyor.

Erkek, kadının düşüncelerini okuyormuş gibi kitabını elinden bırakıyor. «Sensiz asla yaşayamam» diyerek güneşin altında yalan söylüyor.

Kadın, erkek ona sarılarak uyuyuncaya kadar erkeğe inanıyor.

Uyandığında suçluluk duygusunun, güven ve düzen gereksinmesinin, kendi sorumluluğu olarak gördüğü şeye bağlılığının da uyanacağını biliyor. Ötekine borçlu olduklarının hepsi de uyanacak.

Sevilen tapılası adam.

* * *

On günlüğüne hazırlanmış bir bavulla Hollywood'a gittim. *Göçmenler*'in *(The Emigrants)* galasına çağrılmıştım. Aylarca kaldım.

Trondhjem'den gelen şaşkın bir oyuncu armağan yağmuruna tutuluyor. İnsanlar gülümseyerek hoşgeldin diyorlar, evlerini açıyorlar, ağaçlarından topladıkları meyveleri çocuğumun avuçlarına dolduruyorlar.

Çalışmaya başladım. Linn ile beş banyosu, bir yüzme havuzu, bir konuk kulübesi olan koskocaman bir eve taşındık. Arkadaşlarıma, buradaki insanlar deli olmalılar, ancak gene de eğlenceli diye mektuplar yazdım. Banyom, Oslo'da sıradan bir ev genişliğindeydi. Öylesine büyüktü ki, tuvalet taht gibi yapılmıştı. Böylece insan, doğal gereksinmesini karşılarken bile bir film yıldızı olduğundan kesinlikle kuşkulanmıyordu.

Bir film yapımcısı «saçını kesmelisin» dedi.

«Hayır!»

«Biraz daha değişik giyinirsen, seni en büyük yıldız yaparım.»

«Ben, böyle giyinmeye alışkınım.»

«Belki biraz makyaj yapmalısın. Güzellik salonunun faturasını bana gönder.»

«Kesinlikle olmaz.»

Ve sonunda beni yalnız bırakıyorlardı. Her şeyden

önce ciddi oyuncu konumundan zevk alıyordum. Ruhum, derinliğim vardı ve Avrupalıydım. Makyaj yapmıyordum ve Norveç'ten gelmiştim.

Gönül yücelikleriyle karşılaşıyordum, dostlar ve tanıdıklar ediniyordum, ısıtılmış yüzme havuzlarına giriyordum, yumuşak koltuklara oturarak özel gösterim salonlarında film izliyordum, denizin kıyısında kumsallar boyunca yürüyordum.

Sabahları çim tarhımda duruyor, gözlerimi kısarak güneşe bakıyordum. İnsanların çoğu henüz uyurken, günün en iyi saatiyle gece buluştuklarında, saat beş buçukta otomobille stüdyoya götürülüyordum.

İskemlesinde otururken makyajcıyla dedikodu yapıyordum. Yeni yaşamım konusunda bana iyi öğütler veriyor, güçlüklerle karşılaşmadığımdan emin olmak istermişcesine sürekli çevremde dolaşıyordu. Yıllardan beri, ben dünyaya gelmeden bile önce, dünyaca ünlü yüzlerin üzerine eğilerek onları kremlerle, dudak boyalarıyla, pudralarla kaplıyordu. Dünyanın her yanında erkeklerin tatlı düşler kurmalarına neden olan kadın vücutları, giyinme bölümüne alınıp korselerin içine sıkıştırılmadan ve uygun yerleri yumuşak maddelerle içine sıkıştırılmadan ve uygun yerleri yumuşak maddelerle yastık gibi şişirilmeden önce bir anlık özgürlüğün tadını çıkarırcasına burada bol sabahlıkların içinde rahatlıyorlardı.

Makyajcı, «yaşam çok kısa» diyordu, «Hiç kimse yarının olanakları, geleceğin vaatleri uğruna bugün bir şeyden vazgeçmem için beni kandıramaz.» Boynuyla elleri zincirler, muskalarla kaplıydı. Hareket ederken hoş şıngırtılar çıkıyordu. Dazlaklığını gizlemek için küçük bir bere giyiyordu.

Işıklarla, sıcağa, kameralara giderken «pırıltılar saç» derdi. «Shirley Temple'in annesi küçük kızına her zaman bunu söylemiştir.»

Hollywood'da birkaç ay kaldım ve pırıltılar saçmaya çalıştım. İçimde bir şeyler isyan etmeye kalkış-

tığında, kısa süre sonra yeniden evimde olacağımı kendime anımsatıyordum. İsveç'teki adada film çevirmek, sıcak suyun, elektriğin olmadığı yazlık ilkel kulübelerde eski dostlarla birlikte yaşamak için can atıyordum. Hava nasıl olursa olsun, kulübenin yüzlerce metre uzağındaki tuvalete yürümek için can atıyordum.

Orada oturarak duvardaki çatlaklardan denize bakmak, yaşamanın güzel olduğunu duyumsamak.

Mesleğiniz sizi bir gün Hollywood'a, ertesi günü Baltık'ta kıraç bir adaya götürdüğünde.

* * *

Sokaklarda tanınmadan yürümek daha güçleşti. Tanımadığım insanlar yanıma gelerek, «Özür dilerim. Siz, Liv Ullmann değil misiniz?» diyorlardı. Eski utangaçlığım, her zamanki gibi zihnimi karmakarış ederek geri gelmişti, ancak bu kez başka, daha karmaşık duygular da barındırıyordu. İltifatlara yanıtım, gülümseyerek dinlemekti. Dinlemek ve ardından biraz da, övgülerle baştan çıkmamak, engellemek için hızla oradan uzaklaşmak.

İçimdeki düşsel hiçbir şeyi elde edememiştim. Ancak bazı şeyleri denemiş ve kavramıştım. Zaman zaman, bütün bilmediklerim, yapmadıklarım yüzünden vicdanım artık beni rahatsız etmiyordu. Yeni keşfettiğim yeteneğimden, kendi başıma karar vermekten (kararlarım kötü bile olsa), işimden zevk almaktan, öfkelenmekten, ağlamaktan, gülmekten, yaşamaktan keyif duyuyordum.

Olumlu ya da olumsuz, kendim olmanın sevinci.

Beni değiştiren bir mucize değildi. Bir daha hiç mutlu olmadım. Çoğunlukla korkuyordum.

Ancak içim daha zenginleşmişti: Kendimle daha iyi dost olmuştum.

Çevremdeki her şeyle, bazı kitaplarla, televizyon programlarıyla, filmlerle, gazetelerle, güçlülük ve utku

sözleri vererek mutlu insanın nasıl olması gerektiğini her gün bağıran kitle-iletişim araçlarıyla mücadele etmek güçtü.

Küçük, yalın mutluluğumla, sahip olduklarımdan doygunluğa erişmiş oturuyordum, ta ki şarkılarda böylesine güzel söylenen, yazılan, resmi yapılan aşkın sahip olduklarımdan çok daha öte olduğu belirtilinceye kadar.

Zaman zaman korkuyordum. Hangi noktaya ulaşırsam ulaşayım - her zaman bir şeye eriştiğimi düşünüyordum - sahip olunacak daha iyi bir şeyin olduğunu bağırıp çağırarak ilan ettikleri için, geceleri uyanarak hüngür hüngür ağlıyordum.

Gene de, benim olana dayanabilmek, yaşadığım anın en sıcak, en iyi duygusunun keyfini çıkarabilmek, her zaman düşünmemek için durmadan mücadele ediyordum. Aman Tanrım, bu yeterli değil.

Düşlerimin birçoğu hiç gerçekleşmedi. Ancak, hiç düşlemediğim bir şeyi keşfettim: Yaşam değilse de gerçek olağanüstü olabilir.

Ellerim titremeye başlamıştı; kimi kez bardağı iki elimle tutmak zorunda kalıyordum. Eskiden her zaman, her yerde uyuyabilirdim, ancak şimdi çoğunlukla gözlerim açık yatıyorum.

Kendimi, durmaksızın ve bir parçası olmaksızın, gerçek bir durumun yanından geçip giderken, sonra da aynı gerçeği bütün sevecenliğimle perdede yeniden türetirken yakalıyordum.

Sokakta bir sarhoşa rastladığımda, yardım etmek için değil, adım atışını, kollarının nasıl iradesizce sallandığını, iki yanına nasıl yalpaladığını incelemek için onu izliyordum.

Başka insanlar, rastlayabildiğim ve mesleki amaçlarla yararlanabileceğim nesnelerdi.

Oynadığım bir karakterin gözlerinden akan yaşlar-

la ağladım, kör gibi yürüyerek gözyaşlarını evime getirdim.

Ancak, evet. Tehlikeleri görüyordum. Duraksıyordum.

Zirveye erişmiş bir atletle tanıştım. Onunla önündeki adam arasında saniyenin onda biri bir süre varken, nasıl rekor kırdığını anlatışını dinledim. Bu anlar için nelerden özveride bulunmuştu? Madalyasının arka yüzü neye benziyordu? Bu birkaç saniyelik utkusunu başka her şeye hayır dediği günler, aylar, yıllarla ödememiş miydi?

Yeni kazandığım özgürlük için *benim* de yaptığım bu muydu?

Bavullarımı toplayarak evime, Oslo'ya döndüm. Norveç Tiyatrosu ile sözleşme imzaladım. En sonunda Norveç ile yeniden mesleki bir bağım olmuştu.

Eski bir gemideki bir pruva başına benziyordum. Bütün gövdesi, ait olduğu gemiye yakından çakılmışken, pruvada öylesine gururlu etrafını süzen dalgaları yararak ileriye bakan kadın figürüne.

* * *

Bir şeyi öğrendim:

Kadın için, kocasının bir tür mantıklı özür olduğunu. Siz, perde arkasında geçene aldırmayın.

Erkek şişman, aptal, yaşlı olabilir. Gene de kadının sarkmış gövdesini, menopoza girmesini kınayabilir ve karısını genç biriyle değiştirdiğinde yalnızca anlayış görür. Bu, meslek yaşamında da, özel yaşamda da böyledir.

Evlenmemiş ya da boşanmış bir kadının alışmak zorunda kaldığı korunmasız durumu dönem dönem yaşadım. Herkesin, «kimsesinin bulunmadığını» bildiği bir kadındım.

Erkek, akşamları tek başına bir lokantaya gidebilir; (*a*) beni eleştirmelerine, (*b*) ilgilenmediğim bir er-

keğin bana arkadaşlık teklif etmesine, (c) bana acımalarına izin vermeden ben gidemem.

Aylığımı tartışırken, bir erkek meslektaşımınkiyle aynı ücreti istemiştim. Onunla aynı süredir tiyatroda çalışmamıza karşın, bana onun benden daha çok para almak zorunda olduğunu, çünkü aile geçindirdiğini söylediler. Bir çocuğu, evi, sorumlulukları olan ben bu kategoride değilim. Çünkü, ben bir kadınım.

Ailemin ekmeğini ben kazanıyorum. Ama benim, «karım» maskesi altında bedava çalıştırabileceğim bir yardımcım yok.

Boşanma işlemlerinde, seçim daha çok erkeğin.

Kadın, çalışmak isterse ya da çalışmaya gereksinmesi varsa ve bakmaları için çocuğunu başkalarına bırakırsa suçluluk duyar. Çünkü o kadındır, çocuğun evde ona gereksinmesi vardır. Çünkü o erkektir, mesleğine öncelik tanıması olağandır.

Erkekle kadın evlenmeden birlikte yaşarlarsa, kadın yasadışı çocuğu olan bir annedir.

Kadının sorumluluğu vardır. Yaşamının onsekiz yılını, çocuğu için en iyisi neyse ona göre düzenlemelidir. Bütçesi el vermezse ya da alamazsa kadın çalışmayı ve başka insanlarla görüşmeyi reddetmelidir. Evine koşmalı, zamanında evinde olmalıdır, çünkü ona yardım eden kim olursa olsun, sömürüldüğü duygusuna kapılırsa çekip gidecektir.

Harçlığıma bakıp ve çocuklarının geçimlerini kendileri sağlayamayan, ancak erkeğin mantıklı bulduğu nafakaya tabi olan kadınlar acaba ne yapıyorlar diye kendi kendime soruyorum.

Bütün yıl boyunca akşamları evlerinden çıkmayan kız arkadaşlarım var. Çünkü, çifte sorumluluklarından yorgun düşmüşler: Zamanı iyi kullanma telaşı, vicdan azabı, uykusuzluk. Gelecekte bir gün *uyuyabilecekleri*, dinlenebilecekleri, kendilerine ayırabilecekleri bir gün oluncaya kadar, çocuklarından başkalarıyla duygusal ilişkiye girme gereksinmelerini bastırıyorlar.

Gene de neyse ki, yalnız anne çocuğunun öpücükleriyle, yastığına bıraktığı pusulalarıyla, sırdaşlıklarıyla, sıcak vücuduyla, sorumluluğuyla ödüllendiriliyor. Her gün çocuğuna yakın oluyor. Duygusal açıdan erkeğe oranla gücü, bitip tükenmiyor.

Kadınların erkeğin yanında sadece birer çanta olarak görüldükleri, benimse bekar olduğum için değersiz addedildiğim çağrıları artık kabul etmiyorum. Artık bundan rahatsız da olmuyorum; cinsiyetimin erkeğinkiyle eşdeğer sayılmadığı toplantılar, onlarsız da yapabileceğim toplantılar.

Kadın olmak, erkekle aynı gereksinmeleri, aynı özlemleri duymaktır.

Sevgiye gereksinme duyuyor, sevgi vermek istiyoruz.

Keşke hepimiz, insanoğlunun değerleri sözkonusu olduğunda erkekle kadın arasında hiçbir farkın olmadığını kabul edebilsek. Cinsiyetimiz ne olursa olsun. Sürmeyi seçtiğimiz yaşam ne olursa olsun.

Benim aybaşılarım, menopozum var; göğüslerimin sarkmasından korkuyorum. Artık yüzüme bakınca göremeyeceğiniz içimdeki genç kızın bilincindeyim.

Erkeğin işindeki güçlükleri, saygınlığı, dazlak kalma ve iktidarsızlık korkusu, kuşkuları ve onüç yaşından beri onu terketmeyen güvensizliği var.

Sorunlarımızla birlikte biraradayız. Birbirimiz için tehlikeli değiliz ya da birbirimizi tehdit etmiyoruz - hele birbirimize *gereksinmemiz* olduğunu hissettiğimiz anda hiç etmeyiz.

* * *

Amerika'da bir film dergisi 1972'nin sonunda benim hakkımda uzun bir yazı yayınladı. Kapağında, gülümseyen yüzümün altında «KAZANAN BİRİNİN ÖYKÜSÜ» yazısı okunuyordu.

İşte, o zamandan rasgele seçilmiş bir hafta:

Pazartesi

En inanılmaz olaylar Hollywood'da olabilir. Bir gece içinde yıldız olunabilir. Paspasın üzerinde bir anda mücevherler, kürkler belirebilir. Gene de, yalnızca benim *dokuz* Noel ağacım vardır.

Biri, Linn için. Ancak Linn, Norveç'e, büyükannesine, kuzenlerine ülkesinin beyaz Noel'ine gidecek.

Linn'i havaalanına götürüp döndüğümde, bulmam için arkadaşlarım otelin koridorunda yere oturmuş, ağaç süslüyorlar. Renkli toplar, uzun bir ipe geçirilmiş İsveç bayrakları asmışlar, bu, Hollywood'da hiç de az rastlanmayan bir yanlışlık. Norveç'in, İskandinavya'nın bir eyaleti olduğunu sanıyorlar.

Döndüğümde arkadaşlarımı beni kapımın önünde beklerken buluyorum. Güzel armağanlarını, kızımın gidişinden sonra boş ve terk edilmiş buldukları odaya getiriyorum.

Hayranlıktan solukları kesiliyor. Çünkü duvarlar boyunca ve köşelerde büyüklü küçüklü sihirli ışıklarla parlayan, ışık saçan, her büyüklükte ve renkte Noel ağacı var. Ağaçlardan biri dönerek Noel şarkıları bile söylüyor.

Ünlü Sinema Kahramanı beni akşam yemeğine götürecek. Yapay gümüş ve taklit incilerle kaplı kocaman bir çam ağacıyla çıkageliyor. Ne yazık ki, benim ilk sevgilime benziyor ve ne zaman böyle biriyle karşılaşsam içimdeki uyarı ışıkları yanıp sönmeye başlar. Amerika'da bu ışıkların yanıp sönmeye başlaması çok az işe yarar. Çünkü Amerikalı erkekler «seni seviyorum» cümlesini çok sık tekrarlar.

Erkek, Ünlü'lerden biriyse bunu gülerek geçiştiremezsiniz. Çünkü ego'ları çok duyarlıdır. Gözlerini yarı kapatarak kadife gibi yumuşak bakışlarıyla şarap bardağına bakarak rol aldıkları filmlerden sözcükler fı-

sıldadıklarında asla daha iyi gösteriler yapamayacaklarını düşünürler.

Ertesi günü bütün gazeteler ünlü Sinema Kahramanı ile seviştiğimi ilan ederler.

Salı

Playboy'un yayıncısı Hugh Hefner'e akşam yemeğine çağırılıyım. Geldiğimizde televizyon kameraları yerleştirilmiş çok sayıda elektrikli kapıdan geçmek zorunda kalıyoruz. Kapılardan geçen herkesin resmi, bekçi bölümündeki ekranda görülüyor, bellerinde dolu tabancaları olan üç özel dedektifçe iyice inceleniyor. Çok sayıda soygun ve şiddet eylemi girişiminde bulunulmuş. Çok değil, daha birkaç hafta önce bu civarda hunharca cinayetler işlenmiş, katilin kendi gözünde çok varlıklı ve başarılı bulduklarını öldürmekten zevk almasının dışında başka bir amaç ya da dürtü taşımayan hayvanca cinayetler.

Playboy kralı, havlu kumaştan pijamalar giymiş. Ortalıkta, başlarına uzun tüylü tavşan kulakları, popolarına yuvarlak kuyruklar takmış genç kızlar dolaşıyor.

Film izliyoruz: Bir köpek genç bir kızla sevişiyor. Pet'i düşünüyorum ve köpeğin ne yaptığımın farkına varmamasını umut ediyorum.

Daha sonra ne konuşacağımızı bilmeden küçük gruplar halinde oturuyoruz. Çünkü ev sahibimiz sedirde uyuyor ve geri kalanlar da birbirini öyle iyi tanımıyorlar. Tavşan kızlar, konukların kimine evi gezdiriyorlar.

Araziyi dolaşıyorum. Bahçede yapay bir dağ. İçinde girdap gibi dönen ılık dalgalarıyla bir yeraltı mağarası. İki kişi kırmızı ve mavi spot ışıklarının altında suyun içinde bir şeyler yapıyor.

Çarşamba

Uzun bir iş günü. Sabahın erken saatlerinde eskiden kovboy rollerine çıkmış, ağzındaki takma dişlerini

sürekli takırdattığının farkında olmayan sürücüyle bitip tükenmek bilmeyen yoldan sonra *40 Carants*'m giysi provası.

Daha sonra paten kayma provası var. Yönetmen, fotoğrafçı ve yapımcının önderliğinde on erkek ne yapabileceğimi görmek için beni izliyor. Filmde hantal ve pateni çoktan bırakmış (tıpkı kırk yaşında bir kadından beklendiği gibi) görünmem tasarlanmış da olsa ayaklarımın üzerinde durabiliyor muyum diye bakmak istiyorlar.

Çocukluğumdan beri paten yapmadım. Burkulmuş ayak bileklerim ve titreyen dizlerimle onüç yaşındayken, hantalken Trondhjem'daki soğuk paten sahalarındaki fiyaskoların anıları. Her akşam, bu sanatı öğrenmeyi ve bir gün okşayıcı müziğin eşliğinde, James Steward ile elele yumuşak karanlıklarda kayacağımı umarak.

Geçen bunca yıldan sonra aradaki tek fark, beni izleyen on kişinin alkışları. Sonra, düblor ister miyim diye soruyorlar.

Öğle yemeği. İsveçli bir gazeteci, kantinin dışındaki çimenlerin üzerine oturmuş beni bekliyor. Bu haftaki gazeteleri okumadığından hâlâ geçen haftaki Film Kahramanı ile çıktığımı sanıyor. Değerli yemek molasının onbeş dakikası ona harcanıyor, yeter ki ülkemdeki gazeteler, «burnu büyüdü» diye yazmasınlar.

Yemek salonunda bir menajerle bir yapımcı bekliyor. Bundan sonraki filmimde başroldeki erkek oyuncunun kim olacağı konusunda bana danışmak istiyorlar. Bunun, benim hoşuma gitmek için bütünüyle sahte bir tavır olduğunu bilmekle birlikte, sormaları hoşuma gidiyor. Bir yerde, sözleşme imzalamış bir aktöre de aynı biçimde benim hakkında danışıldığından kuşkulanıyorum.

Akşam üzeri şapkaları prova ediyorum. Sabahki aynı kalabalık, şapkanın kenarlarının alnımın neresine kadar inmesini istediğimi öğrenmek için yapımcının

bürosunda toplanıyor. Kızım bana eleştiren bir bakış fırlattığında, hemen üzerimdekini çıkartacak kadar zevkine güvenmeyen *benim* isteklerimi öğrenmek için.

Sonra bir söyleşi: «*Los Angeles Times*'daki yazıda çok çok kederliydiniz» diyorlar bana. «Bize, daha neşeli bir yorum anlatamaz mısınız?»

Hollywood'da çevirdiğim, hiç kimsenin beğenmediği ilk filmimin açılışını yaşıyorum.

«Harikaydın» diyerek beni kucaklıyorlar.

Akşam, baloya gidiyorum. Konukların en ünlüleri, yemek yemeleri için sahneye yerleştirilmişler. Burada, kat kat yükselen, salona dönük sıralarda oturuyoruz. Böylece, yiyeceklerinin parasını ödeyenler, bizi yediklerimizi çiğnerken izleyebilecekler, çene çaldığımızı ve sıradan, yalın insanlar gibi davrandığımızı görebilecekler.

Mae West, yakası açık gömleklerinin altından kas yığınları görünen uzun saçlı iki erkek arasında boy gösteriyor. Kulağıma, onun aşıkları oldukları fısıldanıyor. Tirbuşona benzeyen sarı bukleleri var. Yüzü aşırı makyajlı. Takma kirpikleri düşmek üzere. Gidip onunla tanışmamı rica ediyorlar. Benimle tanışmayı çok istiyormuş. Konuşmadan birbirimizin elini sıkıyoruz.

Uzaklaşırken, sevgililerinden birine «Kimdi bu?» diye tısladığını duyuyorum.

Perşembe

Norveç'e, Linn'e telefon ediyorum. Televizyon izlemekle meşgul olduğunu, lütfen kısa konuşmamı söylüyor. Ona getirilen ağacı anlatıyorum. Büyük bir ağaç; dalları karamelayla çikolatadan, gövdesi her renkte şekerlemeden yapılmış ve bütün ağaç, durmadan göz kırpan minicik ışıklarla kaplı.

Aynı gün New York'a uçuyorum. Yolculuk beş buçuk saat sürüyor ve yol boyunca uyuyorum. Uçağın bu yanını seviyorum: Telefon yok. Zamanın bir armağanı gibi -tümü benim olan bir zaman.

Havaalanında fotoğrafçılar, otomobiller, tanımam gereken insanlar var. Otelin en iyi dairesi bana ayrılmış, çiçeklerle ve meyvelerle dolu. Tanımadığım bu insanların tümünün odamı terk etmesi için neler vermem! Kim onlar? Ne istiyorlar? Ve neden?

Otuzuncu kattan New York'a bakıyorum. İnsanlar için koskocaman, hemen hemen göğe değen binalar. Aşağıdaki otomobiller öylesine üstüste yığılmışlar ki, caddeyi görmek imkansız.

Sonra, birkaç günlüğüne yuvam, odalarım olacak koca mekanları dolaşıyorum. Duvardaki listede otelde keyifle kalmam için ne yapmam gerektiği belirtiliyor: Odadayken kapıya zincir takmayı sakın ihmal etmeyin; televizyonu onarmaya geldiğini söyleyen birini kesinlikle içeri almayın; lobide kesinlikle yabancılarla konuşmayın.

Birdenbire Linn'i anımsıyorum. Gitmesinden bir gün önce büyükler için verilen partideki Linn'i. Bütün konuklara birer müzik aleti verilmişti. Yere oturarak şarkı söylemiş, müzik aletlerimizi çalmış, gülmüştük.

Linn, tek başına şarkı söylemek istiyor. Onu dinlemek için hepimiz susuyoruz. Çok ciddi, «Londra Köprüsü Yıkılıyor»u söylüyor.

İçimde bir yerde eski bir düş uyanıyor - bir görüntü: Aynı odada birbirlerinden hoşlanan, karşılıklı keyif alan birçok kuşağı biraraya getirmenin doğruluğu.

Aynı gece Linn'e taraçanın penceresinden bakıyorum: Yaşlı bir adamla sedirde oturuyor. Başını hareket ettiriyor. Yalnızca sırtlarını, Linn'in konuşurken yaptığı el hareketlerini görüyorum. Orada, kendi yaşamını sürdürüyor.

Linn dünyaya gelinceye kadar, içimdeki yerimi *onun* almasına Tanrı vergisi diye bakmayı öğreninceye kadar, *ben* nasıl kendi evrenimin merkezi olduysam, birkaç yıl içinde o da kendi evreninin merkezi olacak.

Cuma

Time dergisiyle resmi bir öğle yemeği. Kıdemli yöneticiler, beni, çok özel yemek salonlarında ağırlıyorlar. Beni, kapak konusu yapmak istiyorlar. Kişiliğimin bu onura layık olup olmadığının saptanması için sınanmam gerekiyor. Büyük, yuvarlak masada soru salvoları ve kışkırtmalar arasında bir şeyler yemeye de çalışıyorum. Önümde henüz uzun bir işgünü var. *Onlar,* güçlü erkekler, *bense* Trondhjem'li bir kadınım.

Yunanistan'da film çalışmalarımın son iki haftasında, daha sonra da Los Angeles'e uçakla dönerken - saatler sürmüştü bu - *Time* dergisinden bir muhabir yanımdan ayrılmamıştı. Uçakta, uyurken ağzım açık kalır diye, uyumaya bile cesaret edememiştim. Bazı gizler, basından saklanmalı. İyi dost olduk ve Hollywood'da bir hafta kaldıktan sonra iki kardeş gibi ayrıldık.

Şimdi, New York'ta başka bir muhabirin benimle ilgileneceği söyleniyor. Kahvelerimizi yudumlarken, yeni muhabire neden birdenbire sahneye çıktığını soruyorum. Bana,kolayca kanmayan, çetin bir ceviz olduğunu anlatıyor. *Time,* topladığı olumlu bilginin karşı kefesini dengelemek istiyor ve şimdi, Bayan Ullmann'ın olumsuz yanını arıyor.

Ve bu muhabir, işte bunun için burada.

Onunla seve seve zayıflıklarımı paylaşıyor, üstüne basa basa aslında ne kadar kötü olduğumu itiraf ediyor, ama kalbimin bir köşesiyle onu tamamen kazanmayı umuyorum.

Akşam, çok yorgunum ve eve gitmek için can atıyorum. Yatağımın yanındaki komodinin üzerinde, her zaman yanımda taşıdığım bir tür ağaç duruyor. Küçük, eğilip bükülebilen bir bitki. Dallarından her birinin ayrı bir anlamı olan çeşitli pirinç nesneler sarkıyor. Bana uğur getirdiğini düşünüyorum. Ulusal Tiyatrodan ayrılarak dünyaya açıldığımda büyük bir kadın oyuncu bana armağan etmişti.

Telefonla, davetli olduğum bir akşam yemeğini ip-

tal ediyorum. Hiçbir telefonu bağlamamaları için aşağıya talimat veriyorum. Battaniyeleri başıma çekiyorum. *Time* ile yaptığım söyleşinin dürtülediği tedirgin edici düşüncelerle geceyarısı uyanıyorum.

Cumartesi

New York sokaklarında film çevirmek. Dünyanın en büyük kentinin ortasında terzi elinden çıkmış tayyörler ve gösterişli şapkalar giymek. İzlemek için toplanan insanlar. Otomobiller, gökdelenler, yüzler birbirine karışıyor. Ortak ilgilerinin birbirine kenetlediği, kitle halinde hareket eden imza avcıları.

Kuaför, makyaj uzmanı, giyinmemize yardım eden insan - üçü de kesinlikle birkaç adımdan fazla uzaklaşmıyorlar. Düzeltmeler yapıyorlar: Saçlarımı yoluyor, yüzüme dokunuyor, giysilerimi çekiştiriyor, dostluklarını gösteriyorlar; ve ben bütün bu arada dikkatimin dağılmamasına çalışıyorum. Gülümsemeliyim ve ben de onlara dostça davranmalıyım.

Birkaç yıl önce Annem, Bitten ve benim buraya gelişimizi düşünüyorum. Plaza Otelde içki içmek istemiş, ancak pantolon giydiğimizden içeri alınmamıştık. Annem, heyecanlı Trondhjem İngilizcesiyle kızlarıyla sokağa çıktığını, bu davranışın terbiyesizlik olduğunu öfkeyle açıklıyor. *Onun* otuz yıl önce yaşadığı Amerika'da asla böyle bir olay olamazdı.

Şimdi, bir öğleden sonra, yeniden buradayım. Plaza Otelinin tam ortasında film çeviriyorum, zarif kırmızı ve altın rengi girişinde çalışıyorum.

İzlemek isteyen birçok kişi var. Duvarlara dizilmiş büyük bir koro ekibine benziyorlar.

Televizyon, radyo ve gazeteciler.

Şişman, her şeye burnunu sokmaya meraklı bir kadın, yıldızın kim olduğunu soruyor.

Alçakgönüllülükle «Liv Ullmann» diyorum.

«Onu tanımıyorum. İyi bir film olamaz.»

O gün işimiz bittiğinde *Time*'ın muhabiriyle bulu-

şuyorum. Vietnam hakkında yazdığı bir kitabını veriyor bana. Bir yıl orada muhabirlik yapmış. Adamdan hoşlandım. Savaş, hava kirliliği, çocuklar, aşk üzerine konuşuyoruz, buluşmamızı düşünce ve görüşler ziyafetine çeviren, konuşmalarımıza renk katan, çabuk ve kendiliğinden bir görüş birliği keşfediyoruz.

En azından ben böyle görüyorum.

Hakkımda istediği gibi tiksindirici yazılar yazabilir; en azından karşılıklı *konuştuk.*

Akşam, Max von Sydow, beni görmeye geliyor. Linn'e hamileyken karşılaştığımız *Kurdun Saati (Hour of the Wolf)* filminden bu yana yakın bir dost, en iyi çalışma arkadaşlarımdan biri.

Oteldeki dairemde, yerde piknik yapıyoruz. Saksı çiçeklerini ağaçlara, ipek yastıkları otlara, çiçeklere dönüştürüyoruz.

Plaza Otel, öylesine kibar ki, garsonun ifadesi hiç değişmiyor: Dizleri üzerine çökerek duvardan duvara kaplı halının üzerinde bize akşam yemeği servisi yaparken sadece burun kanatları titriyor.

Pazar

Los Angeles'e dönüş. Noel. Bütün caddelerde Noel ağaçları. Pencerelerde ışıklar, kapılarda renkli bezemeler. Norveç'tekinden çok değişik:

Ormanlarda beyaz sessizlik. Kar, ladin ağaçları, kayak izleri.

Burada hava güneşli ve ben üzerimde ince bir ceketle sokağa çıkıyorum. Bütün Noel ağaçları bana ışık saçarken otel odasında olmaya dayanamam.

Noel akşamı yedi sularında stüdyodan dönüyorum' Evde herkes oturup pirzolayla lahana yiyor olmalı.

Biz otomobille geçerken, bir pencerede dört genç kız - çok genç. Mutlular, dışarı sarkıyorlar, otomobillere ve içindekilere gülüyorlar. Zayıflar ve saçları arap saçı gibi.

Bugünler bir daha asla geri gelmeyeceği için özlemin ve korkunun kalbinde bir bıçak yarası.

Noel ağaçlarımdan ikisini yatak odama taşıyorum.

Biri, Linn'den. Kendi yaptığı Noel Babalar ve meleklerle bezemiş.

Öteki yakın bir arkadaştan. Toprak dolu bir saksının içine konulmuş.

«Böylece, Amerika'dan ayrılırken toprağa ekebilirsin. Sonra, burada da bir kökün olur» diyor.

* * *

Linn döndü ve Malibu'da kumsalda midye pişirip şarap içiyoruz. Her şey beyaz: Evler, kum, şarap; titreşen hava bile, berrak bir ışık tözünden. Linn'e, ayda iki kez canlı çekirgeyle beslenmesi gereken inanılmaz dört kurbağa armağan ediliyor. Onlara bakamayacağımızı söyleyince Linn, ağlıyor.

Henüz öğle olmasına karşın, kumsalda şenlik ateşi yakıyoruz.

Biri gitar çalıp şarkı söylüyor. Linn, bizim için dans ediyor.

Linn ile birlikte, yeniden küçük bir çocukmuşum gibi davranıyor, dalgalara gülerek deniz kıyısında onunla koşuyorum; kıyıda denizin yıkadığı istiridye kabuklarını inceliyorum; Norveç'te bulamadığımız çiçeklere merakla bakıyorum.

Linn, yaralı bir kuş buluyor ve yüreğinin artık korkuyla çarpmadığını düşününceye kadar onu avuçlarında tutuyor. Sonra, büyüklerden biri, yaralı olduğu için en iyisinin onu öldürmek olduğunu söylediğinde gidip kuşu saklıyor.

Tek çocuk o. Gene de hepimiz aynı oyunları oynuyoruz. Hiçbir şey onu durdurmuyor, hızla koşuyor. Sarı saçları tepede toplanmış, küçük, güneşten yanmış bir vücut ve arkasında uzun bir kuyruk oluşturan kahkahalar içinde bir yetişkinler grubu.

Daha sonra Beverly Hills'te büyük bir akşam yemeği var. Yapımcım benim için parti veriyor. Oraya otobüsle gidiyoruz. Stüdyonun gönderdiği limusin bizi izliyor. Buna gülüyoruz. Birbirimize modaya uygun yolculuk ettiğimizi söylüyoruz.

Amerikalı menejerim Paul Kohner, masada geleceğin büyük yıldıza yönelik bir konuşma yapıyor. Linn'in iskemlesinde sallandığını, saçını çekiştirdiğini, gözlerini kapatarak güldüğünü görünceye kadar bunun ben olduğumu sanıyorum. Ve Linn, haklı (hemen hemen her zaman haklıdır); bu, o!

Danışman, kadehini çocuğa kaldırıyor ve çok az tanıdığımız yüz konuk ayağa kalkarak ona gülümsüyor - Hollywood'da öğrendikleri biçimde. Başını kucağıma saklayan Linn, bu işe bayılıyor. Yakında Norveç'e geri dönmemizin ne kadar iyi olacağını düşünüyorum.

Daha sonra bize bir film gösteriliyor. Karanlıkta o ve ben birlikte oturuyoruz. İlk kez sinemaya gidiyor. Beş yaşında. Yüzünü ancak perdeden gelen ışıkla görebiliyorum. Acele, fısıltıyla sorulan sorular, hemen anlama ve sonra keyif alma. Dikkatle, konuşmadan hareket eden küçük bir ağız. Tümü gerçek. Burada ve şimdi. Eli, elimde. Birlikte bir deneyim edinirken yakınlığımız.

Eve dönüyoruz. İnce, küçük parmaklar parmaklarımın içinde bükülüyor.

Otel odası geniş, yarı karanlık. Yanyana oturarak geceye bakıyoruz. Bir süre sonra ağır perdeleri çekiyoruz ve ben aşağıya büyük bir bardak süt sipariş ediyorum. Televizyonun karşısına pijamalarıyla oturup sütü içmesine izin veriyorum.

Benim küçüklüğümde, televizyonumuzun olmadığını söylüyorum. Bana acıyarak bakıyor ve bana bakışlarında yaşlanıyorum. Eskiden, dört tekerlekli at arabasıyla dolaşıyor muyduk diye soruyor. Ben, küçük bir kızken.

Günü olabildiğince uzatmak için sütünü dikkatle yudumlayarak içiyor.

Gecenin geç saatleri. Küçük bir çocuk, iskemlede uyuyakalıyor. Şiltenin yumuşak ve cömert olduğu, çarşafların her gün değiştirildiği kocaman geniş yatağa onu dikkatle götürüyorum.

Uzakta, Sunset Bulvarında otomobillerin hızla gittiğini ve gece yaşamının sesini duyabiliyorum.

* * *

Önemli bir konuk bekliyorum.

Büyük bir baloda bana Henry Kissinger eşlik edecek.

Los Angeles'te, Hollywood'daki bu «yılın olayı»nda ona en uygun eşin kim olduğunu araştırmış. Biri, benim adımı ortaya atmış. Birkaç gün önce beni Beyaz Saraydan aradılar. Bugün de kendisi telefon etti.

Bu, onun zafer yılı. Herkes onunla tanışmak istiyor. O akşamın, Başkanı düşürecek Watergate öyküsünün olanca şiddetiyle patlak vermesinin iki gün öncesi olduğu daha sonra ortaya çıkacaktı. Bu, skandalı tüm dünyanın öğrenmesinden önce Nixon'ın halkın önüne son kez çıkışıydı.

Herkes, Kissinger ile buluşmamı benimle paylaşmak ister gibi. Duymamak için, telefonun üzerine yastıklar, battaniyeler yığdım.

Norveç'ten bir kız arkadaşım özel sekreterliğimi yapıyor. Sabırsızlanarak pencereden sarkıyoruz, otelin önüne sıralanmış otomobillerden hangisinin onunki olduğunu kestirmeye çalışıyoruz.

Arkadaşım, «belki öylesine alçakgönüllüdür ki, şu küçük kırmızıyı kullanıyordur» diye fikir yürütüyor.

Ona hoşgörüyle bakıyorum. Siyasal yaşamda güvenlik önlemleri bir Volkswagen'e uydurulamaz.

Kissinger, daha önce tanışmadan buluşacağım ilk erkek, şaşkınlıktan beni ne zaman almaya geleceğini

sormayı unuttum. Sonuçta, hem «sekreter» hem de ben, üç saattir giyinmiş hazır bekliyoruz.

Norveç'teki resmi bir daireden petrol konusunda bir mektup gelmişti. Kissinger'a bir konuda bilgi vermemi istedikleri kesin. Ancak, ne konuda olduğunu ben anlamıyorum. (Kissinger'in petrol bulduğumuzu bile bilmediği ortaya çıkıyor.)

İsveç'ten bir siyaset adamının sekreterinden, benden Kissinger hakkında yaptığı bazı yorumları yadsımamı isteyen bir pusula alıyorum. (Bir hafta sonra bir basın konferansında yorumlarını yineliyor.)

Kağıt sepetinde buruşturularak atılmış imzasız tehdit mektupları yatıyor. (Gece uyandığımda kimi kez onları düşünüyorum.)

Örtülerinin altında telefon homurdanıyor.

Hangi şarabı sevdiğini biliyorum. Saatlerce önce erimiş buzların içinde duruyor.

Oteldeki dairemde araştırma yapıldı. Beni öneren her kimse, yeterince ikna edici olamamış anlaşılan: Gizli bir ajan olabilirim ya da yatağımın altında bomba saklayabilirim.

Tanımadığı biriyle hiç buluşmayan bir kimse için bunların tümü hiç de alışıldık değil. Öyle heyecanlanıyorum ki, giysimi değiştiriyorum ve biraz önceki kadar güzel olmayan bir giysi seçiyorum.

Norveçli bir gazeteci bana kartını göndererek, garson kisvesine girip giremeyeceğini soruyor. Oslo'dan buraya, bütün yolu bu umutla almış. Bu göreve çoktan birinin alındığı yanıtını veriyoruz.

«Sekreter» ve ben, programı yeniden gözden geçiriyoruz: Şarap servisini nasıl yapacak, belki laf olsun diye petrol konusunda bir şeyler söyleyecek, biraz beceriksizce davranacak, bazı kağıtları düzeltecek ve sonra susacak.

Kapı vuruluyor.

Birbirimizin ayaklarına basa basa ikimiz birden

kapıya hamle ediyoruz. Onu dürterek ters ters, planların değiştiğini söylüyorum. Kapıyı ben açacağım.

Erkek gülümsüyor. Boyu, benden kısa. Yanlış ayakkabı seçtiğimi biliyorum.

Koridorda duran ciddi yüzlü bazı adamlar rahatlatıcasına elini sallarken, el sıkışıyoruz.

Şarap servisi yapacak sekreterim, çoğunu onun pantolonuna döküyor. Üçümüz de telaşla lekeyi silmeye başlıyoruz. Sonunda, leke güçlükle fark edilir oluyor.

Elbise temizleyicisinin etiketinin hâlâ en güzel ikinci giysime yapıştırılmış durduğunu ancak asansörde fark ediyorum. Onu çıkartmak için giysimi çekiştirirken, giysimden bir parça da elimde kalıyor. Parçayı çantama indiriveriyorum.

«Sekreter», döndüğümde televizyonda bunun net olarak görüldüğünü belirtiyor.

Küçük mikrofonlarıyla sürekli konuşan adamların izledikleri kurşun geçirmez pencereli otomobile hışırtılar çıkararak biniyorum.

Sanırım Trondhjem'den çok uzaktayım.

Anlatacaklarımın heyecanıyla uyumamış kız arkadaşım, «sekreter»le birlikte gecenin geç saatinde iki kişilik yatağa uzanıyoruz.

Ona anlatacak binlerce şey var. Sonra, telefon çalıyor. Lobiden arayan Norveçli gazeteci. Yolculuğu yüzlerce dolara patlamış, bütün gece beklemiş. Bana bir kez ettiği hizmeti anımsatıyor. Uzun bir tartışma ve birkaç gözdağından sonra gelerek yatağımın kenarına oturuyor. Elinde not defteriyle umutla bana bakarak Kissinger'a ne söylediğimi, daha önemlisi Kissinger'in bana ne söylediğini soruyor. Ben ses çıkarmıyorum. Ancak arkadaşım, Kissinger'ın başının çevresinde gördüğünü sandığı bir ışığı fısıltıyla anlatıyor. Onu yürekten bağışlıyorum. Bütün akşam boyunca, kendini

ifade etme beklentisi içinde yalnız başına kalmıştı. Üstelik, artık çok yorgun olmalıydı.

Ertesi günü: «Sanki, Henry Kissinger'ın Başının Çevresinde Bir Hale Var Gibi» sözleriyle dünya basınının rotatifleri arasında dönüp duruyorum.

* * *

Yardım için dikiş dikenler grubu Hollywood'da.

Üyelerinden birinin Oscar'a aday gösterilmesi, kızların biraraya gelmeleri için uygun bir neden.

Kadın Kahraman, ödül almayacağına inanıyor.

Otel odası, giderek insanlarla doluyor. Tümü, hiç kuşkuya yer olmadığını, onun kazanacağını duyduklarını, bildiklerini söyleyerek ona güvence veriyorlar.

Sonunda o da buna hemen hemen inanıyor. Arkadaşları, gece güzel olabilmesi için onu yatmaya gönderdiklerinde yanakları heyecandan kızarmış. Hiç de dinlenebilecek durumda değil.

Anne de Hollywood'da. Şimdi odasında oturmuş, bebeği için her şeyin yolunda gitmesini diliyor.

Yardım için dikiş diken kadınlar grubu, doğudan ve batıdan gelen telefonlara yanıt veriyor; önceden gönderilmiş kutlama telgraflarını ayıklıyor; çiçek buketlerini düzenliyor; pencereye koşarak palmiye ağaçlarına ve insanlara bakıyor. En sonunda herkesin Oscar ödüllerinden sözettiği televizyonun düğmesini çeviriyor.

Kız arkadaşlar da heyecanlanarak uyurmuş gibi yapan Kadın Kahramanı uyandırıyorlar.

Dördü de geniş yatağa oturarak bir şişe şampanya açıyorlar, Rus havyarı sipariş ediyorlar ve birbirlerine şu halleri memleketteki insanlar görebilseydi diyorlar.

Sonra kuaför ile makyajcı, Amerika'da çevirdiğim filmlerde edindiğim iyi dostlar geliyor. İkisi de onu birazcık hazırlamakta direniyor.

Onlar da şampanya içiyorlar. Ancak yardım için dikiş dikenler kadar gürültü patırtı etmiyorlar. Ellerinden birçok Oscar adayı geçmiş. Nezaket ve beceriyle, kadının sinirliliğini makyajla, saç bukleleriyle örtüyorlar. İşlerini bitirdiklerinde, kadın güçlükle tanınabiliyor. Kız arkadaşları yeni giysisini getiriyorlar ve Kadın Kahraman bir an kendini, kuğularla ilk kez karşılaşan Çirkin Ördek Yavrusu gibi duyumsuyor.

Anne, sedirde oturmuş, Bebeği son haliyle önünde reverans yaptığında gözleri yaşarıyor. Kadın, bu durumdaki bir anne için bunun en uygun tepki olduğunu düşünüyor.

Menajer geliyor. Dostça gülümsüyor, herkese armağanlar getirmiş.

Daha önce onu yardım için dikiş diken Norveçli kadınlar grubu hiç ziyaret etmemiş.

Kadın Kahraman, ilk kez erkeğin de sinirleri olduğunu görüyor. Erkek, onlara bunun dünyanın sonu demek olmadığı güvencesini vermeye biraz da çok istek duyuyor. Kadın, Oscar'ı bu yıl alamazsa gelecek yıl mutlaka alır.

Herkes birbirine, kadının kazanıp kazanmamasının kuşkusuz hiç fark etmeyeceği güvencesini veriyor. Ancak, kafalarından ödülü kadının oturma odasının neresine koyacaklarını geçiriyorlar.

Otomobil, girişte onları bekliyor. Her zamanki gibi, uzun ve siyah. Sürücü, durumun öneminin bilincinde gözükmüyor. Gözleri yorgun. Bütün sokaklarda trafik sıkıştığı için Oscar ödülü verilen gecelerden nefret ediyor. Gösterişli giyinmiş insanlarla dolu uzun siyah gemiler gecenin içinde kayıyor. Makyajlı yüzler, geçen öteki kargolara ağırbaşlılıkla bakıyorlar.

İşte geldiler!

Spot ışıkları, polis, koruma görevlileri ve fotoğrafçılar kargaşası. Koskocaman platformlar kurulmuş. İnsanlar, futbol stadındaymış gibi, doluşmuşlar. Ses yükselticilerden adlar okunuyor. Flaşlar patlıyor.

Trondhjem'li Kadın Kahraman baştan ayağa titriyor. Gülümseyemiyor, çünkü artık ağzı ona itaat etmiyor.

Platforma çıkarılarak televizyon için söyleşi yapılıyor. Ses yükselticiler aracılığıyla tanıtılıyor. Maç kalabalığının önünden geçerken takdirle alkışlanıyor.

Orada burada kendi dilinde selamlandığını duyuyor ve kırmızı halının üzerinde sendeleyerek yürürken içi minnetle doluyor.

Dostça bakan bu insanlara, neden gülümseyerek yanıt veremediğini açıklamak isterdi.

Oteldeki televizyondan tümünü izleyen yardım için dikiş dikenler grubu son derece heyecanlı ve bu gerilimin dayanılmazlığını anlatmak için Norveç'teki akrabalarına telefon ediyorlar.

Kadın Kahraman kocaman bir hole alınıyor, öteki adaylarla aynı sıraya oturtuluyor. İncelercesine birbirlerine bakıyor, gülümsüyor ve şans diliyorlar. Kadın Kahraman, üzüntüyle tümünün ondan daha güzel ve ondan daha rahat olduklarını düşünüyor.

Orada bulunanlardan yalnızca Anne, hiç kimsenin Bebeğiyle eşit olmadığını ve eğer bunu göremiyorlarsa, onlar için ne kadar kötü olduğunu düşünüyor. Ve sonra yeniden mendiline gömülerek biraz gözyaşı döküyor.

Salon beklenti, korku ve yatırım dolu. Sahnedeki çarpıcı gösteri Amerika'nın ve dünyanın öteki yerlerinde gösteriliyor.

Birbiri ardına adlar okunuyor. Film endüstrisinin her dalına ödül veriliyor. Kamera, ancak sonuna doğru beş kadının solgun yüzüne çevriliyor. Yardım için dikiş dikenler grubu, kadının çok sakin göründüğünü belirtiyor ve döner dönmez bunu ona söylemeyi kararlaştırıyorlar.

Hemen sonra, Kadın Kahraman olayların tam ortasında dışarı çıkarak giysisini değiştiren öteki adaylardan birine hayretle bakıyor. Zafer için önceden gi-

yinirseniz, sonuçtaki düş kırıklığının daha çok olması gerektiğini duyumsuyor.

Kazananın adı okunuyor. Ne Kadın Kahraman ne de Atılgan kazanmış. Ötekinin gözlerinin yaşardığını görüyor birinin omzunda bayılan kederli bir yıldız. Kadın Kahraman, burada kendi yaşadıklarının çok daha fazlasının ortaya konduğunu anlıyor. Kazananı alkışlarken yavaş yavaş harika bir rahatlık duygusuyla doluyor.

Yardım için dikiş diken kadınlar grubu, bunu ne kadar iyi karşıladığını tespit ediyor. Bak, nasıl da gülümsüyor.

O gün sonunda, ağzını denetim altına alabiliyor. Her şey sona erdiğinde menajerine gülümsüyor, Anne'nin yanağını okşuyor ve siyah gözlükleriyle Atılgan'ın gidişini izliyor.

Kadın Kahraman, sırtına vuran herkesin teselli edici başparmağına yansımış, artık yeni bir rol, Kaybeden rolünü oynaması gerektiği gerçeğini bilmezden gelmeye çalışıyor.

Dışarda yüzlerce imza avcısı, hâlâ onu televizyondan anımsayarak ona doğru hızla atılıyorlar.

Binlerce martı çığlık atıyormuş gibi bir ses duyduğunda birkaç imza atmıştı.

Ve işte, Kazanan geliyordu.

İmza defterleri ondan adeta kopartılırcasına uzaklaştırılıyor, elinde üzerine adının yarısını yazdığı bir kağıt kalıyor. Başarılının arkasından aceleyle koşarlarken onu hemen hemen çiğniyorlar.

Kadın Kahraman, uzun bir geceden sonra otele geri geldiğinde yastığının üzerinde bir pusula var:

«Biz, en iyinin sen olduğunu düşünüyoruz. Eve gelince bizi uyandır. Yardım için dikiş dikenler grubundan selamlar.»

Ağzı yeniden gülümsüyor. Sanki artık gülümsemesini durduramıyormuş gibi.

* * *

Jan Troell, kendi ülkesinde rahattı. Fotoğraf makinasıyla dolaşır, en güzel doğa görünümlerini yakalar, gelecek kuşaklar için çok az kişinin onunla yarışabileceği biçimde insanlar arasındaki ilişkinin fotoğrafını çekerdi.

Göçmenler (The Emigrants) ile *Yeni Toprak (The NewLand)*, İskandinavya'da önce sinemalarda sonra da televizyonda çok başarılı oldu. Amerika'da da gösterildiğinde filmler övüldü ve kutlandı.

İsveç'te birlikte çalıştıktan sonra şimdi Jan ile yeniden karşılaştım. Bu kez Kaliforniya'da, Warner Kardeşler için *Zandy'nin Gelini*'ni *(Zandy's Bride)* çevirmek için.

Jan, sürekli sıla özlemi çekti.

Çevresinde önceleri, bir yıl boyunca sıcaklık, güven ve dostluk içinde birlikte çalışan onbeş kişi varken, şimdi bütünüyle yabancı yüzlerce kişiyle karşılaşmıştı.

Amerika'nın harika bir manzaraya sahip bir yerinde, Big Sur'da, güzel Carmel dağları yakınında film çeviriyorduk.

Her sabah, ısıtılmış yüzme havuzu ve hamburgerleri olan otelden buraya uzun siyah limusinlerle geliyorduk. Yoğun siste yola çıkıyorduk, griliğe bakarak birbirimize bugün film çevirmek için olasılıkla havanın yeterince aydınlanmayacağını söylüyorduk. Bir saat sonra otomobiller dar, dönemeçli yolda ilerlemek için anayoldan ayrılıyordu. Hâlâ sis içindeki dağlarda kıvrılarak bir saat daha gidiyorduk. Sonra birdenbire, yaklaşık bir metrelik bir açıklıkta, bir dönemecin çevresinde manzara bütün görkemiyle ortaya çıkıyordu. Değişik bir iklime, yeni bir doğaya geliyorduk. Sis, aşağımızda kalıyordu.

Burada, uzaklarda, günlerce aynı mucizeyle karşılaştık: Daha önce hiç görmediğim kır çiçeklerinin, koskoca yeşil bayırların ve parlayan güneşin dünyası. Ya-

ban domuzları, dağ aslanları ve çok çok sayıda çıngıraklı yılan vardı.

Her ayrıntısı tamam, küçük bir malikane yapmışlardı. Boyamışlar ve kocaman karaağaçların gölgelediği yapıya başı sonu belli olmayan yıllardan beri oradaymışça bir hava vermişlerdi.

Burada yüz kişilik bir ekip her sabah Jan'ı beklerdi.

Onları görmek her zaman Jan'ı sarsardı. Gene Hackman ile beni hemen yanına çekerek samimi havanın olabildiğince uzamasına çalışırdı. Sürüklediği ayaklarıyla ötekilere doğru yürümek zorunda kalıncaya değin. Konunun tartışılması, plan, öncülük etme - istemediği ve yapamadığı her şey. Kameraya, dokunmasına izin verilmeyen kendi aygıtına bakarken. Sendika, herkesin kendi işini yapmasını sağlamak için çok dikkatle gözlerdi; ve Amerika'da Jan'ın sözleşmesi ona yalnızca filmi yönetme izni veriyordu.

Bir seferinde küçük eve kapanarak kendi başımıza prova yapmak istediğimizi söyledik. Jan'ın elde taşınabilir bir kamerası vardı. Hemen hemen eski günlerdeki gibiydi. Jan, bir parçammış gibi benim hareketlerimi izleyerek filmin en güzel sahnelerinden birini büyük bir duyarlılıkla ve yakından çekti: Hanna, gideceği için kederlenirken, evindeki birkaç eşyasına bakar ve ağlayarak yolculuk sandığının üzerine yıkılır.

Filmlerine getirdiği şiirsellikten dolayı bu büyük sanatçıyı ülkelerine çağırmışlardı. Sonra, aygıtını elinden almışlar, şimdi de mucizeyi onlar için de yinelemesini bekliyorlardı.

Onun sorumluluğunu taşımayan ben, mutluydum. Bu sevincin temelinde doğa vardı. Kır çiçeklerinin böyle olduğunu unutmuştum. Toprağa oturarak çevremdeki saf havanın tazeliğini duyumsamak ne kadar güzeldi.

Orada yetişen zehirli bitkilerden gövdemin her yanı kırmızı kırmızı kabardı. Otların arasındaki yılanla-

rı şaşırtmamak için sakınarak yere bastım. Seyislerin denetiminde ata binmiş Linn'e bakmaktan keyif duydum.

Jan Troell, bir ağacın altına oturmuş, ülkesine mektuplar yazıyordu.

* * *

Hakkında film dergilerinde yazılar okuyordum. Filmlerdeki mavi gözlerine bakarak iç çekiyordum. Yalnızca iyi bir insanın böylesine güzel gülümseyebileceğini düşünüyordum.

Ah, hain beyazperde!

Beverly Hills'deki büyük evine çağırıldık. Norrland'da küçük bir çiftlikte büyüyen, gene de buradaki her şeyden usanan İsveçli çocuk bakıcım, Gunvor derin bir sedire gömülerek bu evlerin başını ağrıttığını söylüyor. Yirmi yaşında. Linn ile benim için vazgeçilmez biri.

Erkek, «Sizden, kızınıza mayo giydirmenizi rica edebilir miyim!» diyor. Üç yaşındaki oğlu da orada. Ziyarete gelmiş. «Oğlumun, evimde çıplak bir genç kızla yüzdüğünü duyarsa annesi çok mutsuz olur» diyor.

Gunvor, umutsuzca burnundan soluyor. Bütün gövdesi film yıldızlarından, yüzme havuzlarından ve bu kendine özgü erkek çocuktan nefretini belirtiyor.

Öğle yemeği zamanı geldiğinde erkek, Gunvor'a mutfakta yiyeceğini söylüyor. Ona bakıp sarsılıyorum, çünkü şaka yapmadığı kesin.

Masada, Linn ağlayıncaya kadar, çocukların yemek yerken konuşmamaları konusunda söylev veriyor. Sadece büyük iki çocuğu, onun gözetimi altında konuşmalara katılabiliyor. Uyuşmuş durumdayım.

Radyo, yılın en iyi kadın oyuncusu ödülünü aldığımı bildiriyor. Erkek, hemen bana bunun pek bir önemi olmadığını açıklamaya girişiyor. En iyi filmler ve

oyuncular siyasal tercihlere göre seçiliyorlarmış. Ayrıca, yeri gelmişken *Time*'a kapak konusu olmayı nasıl kabul etmişim ki!

«Bu, oyuncu için ölüm demektir.»

Erkek, onları uzağında tutmak için yıllardan beri mücadele ediyormuş.

Sonra, böylesine aptal olduğuma canıyürekten, kahkahalarla gülüyoruz. Gunvor, başını mutfak kapısına dayayıp, gözlerini gökyüzüne çevirinceye kadar gülüyoruz.

Gunvor'un bizimle birlikte kahve içmesine izin veriyor, çünkü TV'de eski filmlerinden biri gösteriliyor.

Daha sonra onun en çok beğendiği sahneleri ayrıntılarıyla tartışıyoruz. Şeytanca bakışlarla Gunvor, ödülümden sözetmeye başlayıncaya kadar. Erkeğin yüzü birden sararıyor ve Gunvor'un konuşmasının yarısında ayağa kalkarak, yapacak işi olduğunu ve artık bizi eve bırakmasının gerektiğini söylüyor.

Bizi otelin önünde bırakıyor ve Gunvor'un bakışlarındaki şeytanların yerini şimdi melekler alıyor. Erkeğin elini tutarak reverans yapıyor. Verdiği yakın olma şansı için ona teşekkür ediyor. İsveç'teki bütün kız arkadaşlarına onunla *bizzat* karşılaştığını söyleyeceğine söz veriyor.

Erkek, bana onun tatlı bir dadı olduğunu söylüyor.

Linn, Gunvor ve ben, Linn'in yatağında, kovulmamızı kakaoyla kutluyoruz.

* * *

Linn ile Beverly Hills'de yürüyüşe çıkıyorum.

Bu sokaklarda dolaşan yalnızca biziz.

Yağmurdan ıslanmış otların ve çiçeklerin kokusu. Çalılar dünyanın tüm renkleriyle olgunlaşıyor.

Yaşam üzerine konuşuyoruz. Erkekler, kadınlar, çocuklar hakkında, bildiğimiz kederler, mutluluklar ve uykuda gördüğümüz tuhaf düşler hakkında.

Linn, benden daha çok şey biliyor. Hiç bilmediğim, yaratılıştan gelen bir bilgeliği var.

Sorumluluk hakkında konuşuyoruz. Bana aslında hiç ihtiyacı olmadığını söylüyor:

«Sen benim için yalnızca iki şeye karar veriyorsun: Sabahları gazeteyi getirmek zorunda olduğuma ve ne zaman uyumam gerektiğine. Ve bana yiyecek verip bakıyorsun. Hepsi bu.»

Bu anda Linn ile birbirimize yakınız. Ülkemizden uzakta, Norveç'teki dostlarımız hakkında konuşarak sokakta yürüyoruz. Babasından ve belki de tam şu anda adasındaki araziyi kaplayan çileklerden sözediyoruz.

Linn, «yaşam nedir, Anne?» diye soruyor. «Sadece insanlar mı?»

Ayaklarımızın dibinde sürünen ufacık birkaç böceğe bakıyor.

Ona, çocukluğumda sürünen türden daha çok yaratık olduğunu, ancak bizim kuşları, bitkileri ve hayvanları yok ettiğimiz gibi ortamlarını da ortadan kaldırdığımızı söylüyorum. Linn'in asla görmeyeceği yaratıklar. Onları anımsayan bizler de, anılarını canlı tutacak denli uzun yaşamayacağız.

«Çiçekler, oyun, düşler ve inançlar dünyası hâlâ senin, Linn» diyorum. «Şu anda benimle paylaştığın bu dünyayı unutacaksın. Şimdi içinde, sana kimsenin öğretemeyeceği yaşamın kendi sürüp gitse bile.»

Linn, eski güçleri kalmamış havadan ve denizlerden başka hiçbir şeyin görülmediği, küçükken *benim* gördüğüm yıldızların artık görülemediği bir dünyada büyüyecek.

Arkadaş istediğinde televizyonun düğmesini çeviren, içinde yaşadığı toplumdan gelen sindirilemeyen bilgilerle sarılmış, bugün böylesine canlı ve özgür olan, sonra sınav öncesinde tarihlere ve dilbilgisine çalışacak Linn, sadece yetişkinlerin oluştuğu değirmende yavaş yavaş öğütülecek.

Bir palmiye ağacının gölgesine oturuyoruz ve ona, bir zamanlar dinlediğim bir orkidenin öyküsünü anlatıyorum. Orkide, Afrika sıcağında da Grönland'ın buzlarında da yaşayabiliyormuş. En tuhafı, diyorum kızıma, verimli tohumunu yüzlerce yıl içinde saklıyabiliyormuş. Böylece, bir gün ikimiz onu bularak bahçemize dikebilir ve çok uzun zaman önce başlayan yaşamını bakımla sürdürebiliriz.

Ona, Fransa'da yetişen ve yalnızca Fransa'da yaşayan bir arının istediği biçimi alan, kokuyu çıkaran özel bir çiçekten sözediyorum.

Belki, binlerce yıllık deneyimi ona kimi, nasıl baştan çıkaracağını öğrettiği için çiçek böyledir. Ancak, çiçeğe bu yeteneği verenin Tanrı olduğuna da inanılabilir.

Linn, ağzı açık beni dinliyor. Bildiğim kadarıyla gerçek, birdenbire onun düş dünyasına yaklaşıyor.

Şişman bir kadının soluk soluğa izlediği bir köpeğin önümüzden geçişine bakıyoruz. Bize bakışında bir düşünceyi sezinliyoruz. Bir kuş sıçrıyor, umursamazlıkla başını yana çeviriyor ve hemen hemen herkesin bir tür telaş içinde olduğu burada iki kişinin böylesine sakin olmasına hayret ediyor.

* * *

İki büyük gücün, önemli bir anlaşmayı imzalamalarından bir önceki gün.

Nixon ile Brejnev, akşam yemeğinde Sovyet elçiliğinde buluşuyorlar.

Sovyet elçisiyle Kissinger'in arasında oturuyorum.

Çevremde olup bitenlerden şaşkına dönmüş, masadaki basmakalıp konuşmalardan çıkan gürültüdeki şifreleri yorumlamaya çalışıyorum. Erkekler arasında kutsal bir kardeşliğin ortasındayım. Okuldayken, erkek çocukların aralarında bir şey tartıştıkları, benimse ta-

kındıkları bakışlara, dile getirdikleri cümlelere karşın gerçekten ciddi olduklarına bir türlü inanamadığım zamanlardaki gibi bir duyguya kapılıyorum.

Solgun yüzlü Gromiko, dertli ve sımsıkı kapanmış ağzıyla masanın bir ucunda kamburunu çıkarmış oturuyor.

Düğünüme gelen melankolik amcamı anımsatıyor bana.

Ancak gözlerinde espiri pırıltıları görüyorum. Bir konuşmada ne zaman adı geçse kızarıyor.

Brejnev, biraz kibirli gibi görünüyor, ancak elimi iri avuçlarının içine alarak bana *Göçmenler*'i *(The Emigrants)* beğendiğini söylediğinde birden ondan hoşlandığımı hissediyorum. Övgülere böylesine çabuk kapıldığıma bakıp, herhangi bir siyasal etkiden uzak kalmayı başardığım için Tanrıya şükrediyorum. Nixon, otururken çok minicik görünüyor. Gövdesi, hemen hemen başından daha ufak. Makyajı hafif hafif akıyor ve fotoğraf çekilmesi bittiğinde onun adına seviniyorum. Bu yüze karşı içimde bir tür şefkat uyanıyor. Gözlerinin çevresine bir parça siyahın sürüldüğü yere. Daha iyi bir oyuncu olsaydı, Bergman'ın bir filminde düşsel, trajik bir rolde oynayabilirdi.

Ziyafet biter bitmez kendilerini aceleyle dışarı atacak garsonların sunduğu aceleyle koşuşturulan havyarı aceleyle yiyor, aceleyle votkalarımızı içiyoruz.

Her şey, her iskemlenin arkasında duran uşakların her yemek servisinde yeni eldivenler, kahve servisindeyse yeni ceketler giydikleri İtalya'da gittiğim bir akşam yemeğindeki kadar görkemli.

Bu akşamın öncesinde uzun özel tartışmaların ve görüşmelerin yattığını, özel odalarda birkaç kişinin büyük başarılar ve felaketlerle ilgili pazarlıklara daldıklarını biliyorum. Gene de bu gece her şey hâlâ çözüme ulaşmamış gözüküyor. Bütün dünyanın beklediği, ertesi sabah imzalanacak antlaşma hâlâ kesinleşmiş değil.

Geleceğimiz, herhalde yemekten sonra verilecek tatlı ve meyveden sonra kararlaştırılmayacak.

Herkes, bir salon oyununa katılıyor gibi.

Korkunç bir kuşkuya kapılıyorum. Gazetecilerin bu adamların toplantılarını dile getirişlerindeki ciddilik ya başka tür bir oyunun göstergesi ya da gerçeklere bilerek hile karıştırılması.

Norveç Tiyatrosunda gala gecesi verilen partilere benzetiyorum.

Hiçbir anlamı olmayan, bağlayıcı niteliği bulunmayan aynı konuşmalar, sözcükler, kadeh tokuşturmalar ve vaatler.

Bütün dünya aynı gösteride rol alıyor olabilir mi? Başrollerde birkaç kişi; daha ikincil, ancak çok önemli rollerde ise muhabirler. Sonra izleyici olarak, bizler, geriye kalanlar var.

Ve kurbanlar.

* * *

Ben bir gezginim. Artık kök saldığımı düşünürken, ertesi gün, birdenbire kendimi başka bir kente, farklı bir diyara gider buluyorum. Ancak er ya da geç, her seferinde yeniden yuvama dönüyorum.

Oslo'da sahneye ya da Ingmar'ın yanına İsveç'e.

Menajerim Paul, Kaliforniya'ya yerleşmemin uluslararası kariyerime daha yararlı olacağını düşünüyor.

Paul, torunlarını filme çekip bana gösteriyor. Bahçesinde ve evinde konuk ağırlamaktan gurur duyuyor, bütün bireylerinin ona yakın olduğu ailesiyle birlikteyken mutlu oluyor, rahatlıyor.

Benim de aynı gereksinmeyi duyduğumu bilmesini istiyorum. Norveç'te evimde bana verilecek bir rolü, en az onun sunabileceği herhangi bir şey kadar önemli bulabileceğimi anlamak ona güç geliyor.

Paul ve kızının en büyük oğluyla akşam yemeği yiyorum. Delikanlı, yuvarlak gözlük çerçevelerinin ar-

dından Paul'a eleştiren gözlerle bakıyor. Küçük; «Masaya otururken ceketini giymelisin» diyor. Büyükbaba, ağzını yayarak gururla gülümsüyor ve odada dayanılmaz bir sıcaklık olmasına karşın gidip ceketini buluyor ve giyiyor. Menajerliğini yaptığı insanların gala gecelerinde gördüğümden daha güleryüzlü ve mutlu.

Beverly Hills'deki villamda Jerry Brown, keşişlik günlerini anlatıyor bana. Sıkı bir manastırda yıllarca çok çetin bir yaşam sürmüş. Tanrıdan, inançlarından sözediyor ve siyasal iktidarı eline geçirdiğinde yapacağı güzel şeyleri anlatıyor. Jerry, bahçemize bir kuş gömüyor. Kuş, uçarken pencereye çarpmış ve anında ölmüştü. Kuşu ellerinde tutuyor ve bunun bir öngörü olduğuna inanıyor. Neyin öngörüsü bilmiyorum. Jerry bugün Kaliforniya valisi, belki bir gün başkan da olur.

Siyasal akşam yemeklerine katılıyorum. Kimi kez bu akşam yemeklerindeki kişilerin, kurulu bebeklere benzediklerini düşünüyorum: Başları, söylediklerine uymaksızın düzenli olarak bir yandan öte yana çevriliyor. Gülümsemeler kesinlikle yüzden kaybolmuyor - gözlere de erişmiyor.

Yüzme havuzunun kenarında geçirilen pazar günleri; gelip giden dostlar. Kimileri ta Norveç'ten buraya kadar gelmişler, şimdi keyifle güneşte yatıyorlar.

Emily'nin evinde akşam yemeği. Emily, basın sekreterim, dostum ve burada bana annelik yapıyor. Küçük ve huysuz iki köpeği, kurdeleleriyle masanın başında oturuyor. Emily'nin sürekli yanağını okşadığı, doksan yaşındaki annesi belli ki, dünyasının merkezi.

Otel odasındaki sedirde oturmuş, artık birlikte yaşayamayacağım erkeğe hoşçakal diyorum. O ağlıyor, ben ağlıyorum. Bir an başımı kaldırıp bakıyorum. Önümüzdeki duvarda bir ayna var. Erkek, burnunu çeker gibi sesler çıkarırken, aynaya bakarak alnındaki saçları düzeltiyor.

Biri, elimi tutmuş, çizgilerinden geleceği okuyor. İki

yıl güçlük çekeceğim, sonra yaşamımın en iyi dönemi gelecek. Erkeğin bana her söylediğine inanıyorum.

Bir partide dünyaca ünlü bir falcıyla karşılaşıyorum. Sıkıca kolumu tutarak dikkatle bana bakıyor. Son derece ilginç bir kişiliğim olduğunu söylüyor; mutlaka benim yıldızlarımı incelemesi gerekiyormuş. Çok hoşuma gidiyor, kabul ediyorum ve her söylediğine inanıyorum: İki yıl, düşlerde görülecek denli mutlu olacağım, sonra gerçekten güç bir yıl geçireceğim. Benden iki yüz dolar istiyor. Dostum olduğu için bana falı ucuza baktığını söylüyor.

Yatağa kırmızı sosları döke saça spagetti yiyerek, eve pahalı telefonlar ederek, onüç kanallı televizyonda kendime bir program seçerek uzun ve yalnız geceler geçiriyorum.

Çalışırken, sokakta, toplumsal yaşamımda haklarında çıkan yazıları okuduğum adlarla, filmlerini gördüğüm bütün yüzlerle er geç rastlaşıyorum.

Vanessa Redgrave, kapımı çalıyor ve bir kez bile yüzüme bakmadan iki saat devrim anlatıyor. Sinirlenmeye başlıyorum. Kesinlikle, tek bir söz bile etmeme izin vermiyor. Benden bir çek yazmamı istiyor. Yeni devrim liderlerini eğitmek için Londra'da bir okul yapacaklar. Biraz daha ayrıntılı araştırmak istediğimi söylüyorum; araştırma yapabilmem için, bir rastlantı olarak herhangi bir broşür var mı yanında? İlk kez yüzüme bakıyor, paraya şu anda ihtiyaçları olduğunu söylüyor. Devrimin kanlı mı olacağını soruyorum. Muhaliflerinin saldırganlıkları yüzünden kan dökmenin kaçınılmaz olduğu yanıtını veriyor. Artık gözlerini yüzümden ayıramıyor. Parmaklarım gerilmiş, el yordamıyla çek defterimi arıyorum. Midesinin benim öğle yemeğimle dolu ve benden daha uzun boylu olduğunu ve belki de ondan korktuğumu anladığını düşünüyorum. Sesi bana, olabildiğince yüksek rakamlı bir çek yazmamı söylüyor. Yanağımdan makas alarak kapıdan çıkışını sessizce izliyorum. Bir saat sonra ona telgraf çe-

kerek parayı Uluslararası Af Örgütüne göndermesini istiyorum.

Jane Fonda, Oscar kazanıyor. Ertesi günü, büyük zaferini gazetelerde okuduğum sırada, bana telefon ederek konuşma bozukluklarını düzelten olağanüstü bir uzmanın adını ve telefonunu ele geçirdiğini söylüyor. «Böyle birini aradığını duymuştum» diyor. Sonra içtenlikle bana iyi şanslar diliyor.

Yardım için dikiş dikenler grubu, Hollywood'un dört bir yanında kokteyllere gidiyor. En güzel anıları, Rock Hudson ile geçirdikleri bir akşam. Rock Hudson izin gününde onları Disneyland'e götürdükten sonra, yalnız onlar için güzel bir akşam yemeği pişiriyor. Norveç'tekilere benzemeyen güzel evini gezdiriyor. Norveçli beş kız, gençliklerinin kahramanlardan birinin evinde kocaman terasta oturmuş, Los Angeles'in üzerine çöken geceyi seyrediyor.

Bir film yapımcısı ve karısıyla birlikte akşam yemeğindeyim. Yemek yerken, üç televizyon ekranına birden bakıyoruz. Yapımcı futbol seviyor ve üç kanalda birer maç gösteriliyor.

Çocuğumla film yıldızını oynuyorum ve burada böyle yaptıklarını okuduğumuzdan, üzerimizde giysilerimizle yüzme havuzuna atlıyoruz.

Hollywood'da tanıştığım insanların içtenliği eşsiz. Konukseverlik, cömertlik.

Linn de her evde benim kadar iyi karşılanıyor. Şükran Günü, Noel ve öteki tatil günlerinde bir evden diğerine birbiri ardına ziyaretler yapıyoruz. Herkes aynı kibarlıkla, kendi ülkelerinden çok uzakta yaşayan bu iki kişiye ilgi gösteriyor.

Ancak polis kapıyı çalıp Linn'i sokakta yalnız başına oynatmamam gerektiğini söylediğinde ya da bizi görmeye gelen bir dost, Linn'in kapıyı açmasına izin verdiğim için şok geçirdiğinde Los Angeles korkutucu da olabiliyor.

Los Angeles, korkutucu. Çünkü, anlamadığım bir-

çok şey paylaşamadığım birçok deneyim var. Başka yerlerde gördüklerimden daha çok uyuşturucu, paramparça olmuş düşler, yorgun gözler, hasta kafalar. Yüzeysellik ve yaltaklanma. Sertlikleri artık makyajla gizlenemeyen çizgiler. Acılık ve düşkırıklığı, dikkatle boyanmış, pudra ve kremlerle maskelenmiş bir yüze bile sürekli işleyebiliyor.

Çoğunlukla orada, Kaliforniya'da olmanın özlemini çekiyorum. Ancak orada yaşarken yurdumu daha çok özlüyorum.

* * *

Kadın, ışığın mavi tonda olduğu bir ülkede büyümüştü. Yıllarca, içinde yaşadığı doğaya mevsimlerin sürekli yeni çehreler verdiğini görmüştü. Her yıl dört kez çevresindeki değişiklikleri kaydetmişti.

Kendisiyle soğuğun arasındaki yün giysisiyle bir kış günü küçük bir kız çocuğu, rüzgara karşı korunmak için sırtını eğmiş, bir kar topunun tam ortasında yaşıyormuşcasına soğuktan donuyor.

Bu duyguyu daha sonraki yıllarda da içinde taşımıştı.

Dışarıya ilk kez diz boyu çoraplarla, hatta gerçekten şanslıysa kısa kollu elbiseyle - «ne olur ne olmaz» diye eline bir pardesü de alarak - çıkmasına izin verildiği o günün mutluluğunu da aynı şekilde içinde barındırıyordu.

Ve sonbaharın güzelliği.

Bütün yetişkinlik yaşamı boyunca sonbahar kendini en rahat hissettiği mevsim olmuştur; çocukken bile en çok sonbaharı severdi.

Yaprakların en olağanüstü altın renklere büründüğü mevsim sanki Tanrı, yapraklar dökülüp ölmeden ve rüzgarla sürüklenmeden önce son kez onları süslemek istiyordu.

* * *

Beyaz Saray'da yolumu şaşırmıştım. Gece karanlığında uzanıp giden koridorlarda yürüyorum. Telefonların başında oturan sekreterlerin ve güvenlik görevlilerinin önünden geçiyorum.

Yalnızca Başkanın çalışma odası boş ve yarı aydınlık.

Duvarlarda aile fotoğrafları, iskemlelerde yaldız görüyorum.

Aralık bir kapı; benim evdeki banyomdan çok daha küçük bir banyo görüyorum. Ancak burada bir telefon var: Başkan burada otururken bir karar almak zorunda kaldığında dört danışmanıyla görüşmesini sağlayacak dört düğme.

Bugün, eski Başkanın fotoğrafını gördüğümde bu düğmelerin onun için ne anlama geldiğini merak ediyorum - ya düğmeleri, taşıdıkları anlamı özlüyorsa.

Başka bir yerde, başka bir zaman bir kral yatağı ve yatak odası görüyorum, ancak kral yok.

Yatak, benim evimdeki yatağımdan çok daha dar, oldukça eskimiş bir çift terlik, duvarlarda aile fotoğrafları görüyorum, iskemleler yaldızlı değil.

Komodinin üzerinde henüz okuyup bitirdiğim bir kitap duruyor. Şimdi gazetelerde bu kralın fotoğraflarını gördüğümde terliklerini anımsayarak ona karşı yakınlığım canlanıyor.

Bir sonbahar Annemi ve kızkardeşimi doğum yerim Tokyo'ya davet ediyorum. Annemin hemen hemen kırk yıl önce ilk gençlik yıllarını geçirdiği, mutluluğu en çok tattığı yer burası.

Yola koyulduğumuzda Annem birçok beklenti içinde. Japonca konuşmaya, eski patikalarda dolaşmaya, parkın içinde bir zamanlar bizim yuvamız olan evi

bulmaya, mutluluğunu yaşadığı yeri kızlarına göstermeye can atıyor.

Benzin istasyonundayız. Yağmur yağıyor. İlk evimi ararken bizi izleyen fotoğrafçılarla sarılıyız. Artık canları sıkılıyor, sabırsızlanıyorlar. Kızkardeşim soğuktan donuyor. Yeni yaptırdığım saçımın bozulmasından korkuyorum.

Annem hepimizin ortasında duruyor, yalnız ve şaşkın. Çevremizdeki duvarlara, otomobillere, pompalara bakıyor. Kendi kendine «Ama, biz burada yaşıyorduk. Buralarda bir yerde *olmalı*» diyor.

Evsiz barksız Annemin belleği, ertesi günü gazetelerde çıkan fotoğrafından daha net.

Kahkahalar atan Annem, bir zamanlar kendi olan her şeyin artık varolmamasından şakayla karışık pişmanlık duyarmış gibicesine kollarını açmış.

MASKELER

New York'tayım ve dört ay *Bebek Evi*'ndeki Nora'yı oynayacağım.

Bu, üçüncü oynayışım: Ingmar'dan ayrıldıktan kısa süre sonra Norveç'te radyo tiyatrosu olarak Nora'yı oynadım. geçen yıl Oslo'da, sonra da otobüsle ülke çapında turneye çıkarak Nora'yı oynadım. Bu kez de New York'ta Lincoln Center'da oynuyorum.

Bir Evlilikten Sahneler'in geçtiğimiz günlerde gala gecesiydi. New York'a gelmemin hemen hemen başarı olduğunu görüyorum. İlk kez Hollywood'a gidişim sonunda *Time*'a kapak konusu olmamla noktalanmıştı; şimdi sıra *Newsweek*'te. Bütün biletler daha gala gecesinden bir hafta önce satılmış. Tiyatronun halkla ilişkiler bürosuna benimle söyleşi yapmak için yüzü aşkın gazeteci başvurmuş. Söyleşileri bir biçimde sınırlamalarını istedim onlardan.

Belki son kez Nora'yı oynayacağım. Kendimi ona adamak istiyorum. Nora'nın aracılığıyla bugün bir kadın olarak nerede olduğumu keşfetmeye çalışacağım.

Bir günce tutuyorum ya da daha çok, her yerde bıraktığım kağıt parçalarına yazıyorum.

İçimden karşı çıkmakla birlikte hâlâ bir erkekle birlikteyken birden kendimi güçlü olduğum için ondan özür diler bulabiliyorum. Çünkü onu kendimden zayıf buluyorum ve belki de bu yüzden gücümden korkuyorum.

Onun gelişmesini överken, kendiminkini ise olabildiğince önemsiz gösterirken gözümü gözlerinden ayırmıyorum.

Ayrıcalıklıyım ve tekerlekli sehpanın üzerinde sıcak kahvaltım getirildiğinde, otomobille tiyatroya bırakıldığımda, asansöre binip inerken önümde eğilinildiğinde, yağmurlu günlerde şemsiye altında otomobile götürüldüğümde bu ayrılacağım üzerinde düşünüyor ve bir tür utanç duyuyorum.

Birçok kişinin ayrıcalıklı diyeceği biriyim, ancak insancıl anlamda başarıya bu ortamlarda rastlanamadığını çok uzun zaman önce anladım.

Başarıyla birlikte gelen en iyi şey, onun özlenecek bir şey olmadığını bilmek.

Çocukken tanıdığım yalnızlığı kesinlikle unutamam.

Yaşamımda bir süre bir maskenin ardına gizlendim. Özlem çektiğimi bilmek istemedim.

Şimdi, benim bir parçam o. Paylaşabildiğim bir şey. Hem yalnızlık hem de özlem.

Evlilikten Sahneler'in bir gösterimine gidiyorum. Bunu, Amerikalı izleyiciyle yaşamak istiyorum. Bütün bu insanların bir bölümü, filmimi görecek bütün o insanların bir bölümüyle uzun kuyrukta beklerken gururla biraz şişiniyorum.

Marianne, sabırsız bir sevgili. Şimdi onu, oynadığımdan daha açıkça anlıyorum.

Johan'dan ayrılma sahnesi: Sıkı sıkıya sevgilisine sarılıyor ve böyle yaparsa onu elinde tutacağını sanıyor. Sevgi de aralarında olmak üzere her şeyin sürekli devinim içinde olduğunu ve bu nedenle değişim yasasına bağlı bulunduğunu yürekten kabullenemiyor.

Salonun karanlığında yanımda oturan kadın gibi, Johan giderken ağlıyorum. Kapı çarpılarak kapandığında neler duyulduğunu çok iyi biliyorum. Otomobil hareket ediyor. Bunu izleyen sessizlik, bütün umutla-

rın kırıldığını, her şeyden daha açık belirgin bir biçimde haykıran bir sessizlik. Bitti.

Marianne, kendinin bir parçasını yıllarca kullanmamıştı. Geleneksel yetiştirilişi bu parçasını bastırmıştı. Yaşama bakışı görenekler ve fantazi eksikliği üzerine kurulmuştu; sevgi, büyük ölçüde bir bağımlılık duygusu olmuştu. Erkeğin gücünün her ikisine de yeteceği yolundaki iyimser inançla, yaşamını başka bir insanın üzerine kurmaya çalışmıştı. Erkekten ona karşı duymasını beklediği duygu içini rahatlatmıştı.

Şimdi her şey sessizlik içinde. Erkek onu bıraktı.

Marianne, öfkeli ve çaresiz, acısını haykırıyor. Benim acımı. Yanımdaki kadının da tanıdığı acıyı.

Marianne, yorganının altına gizleniyor, gizleniyor; bir daha çıkmamaya karar veriyor. Bir daha kesinlikle aynı Marianne olmayacak.

Bazıları, Nora'nın yaptığını yapıyorlar. Kapıyı arkalarından onlar çarpıyorlar. Ötekiler, Marianne gibi, saatlerce hıçkırıklarını dinleyen yatak örtüsünün altından bakıyorlar.

Bir değişim gerçekleşir. Eski yaşam sona eriyor. Yenisi başlıyor.

Bir ömür boyu tek bir eli tutma deneyimini - yeteneğini - yaşamayı çok istiyorum. Talepte bulunmadan.

Ancak, kendim kendime engelim. Yalnızlık korkusu gibi, anımsanması gereken bir kitabın unutulmuş bölümleri gibi kocaman asma kilit asılmış dehşet saçan bir paket gibi hep kendi yolumun üstüne çıkıyorum.

Liv adlı kişinin içine yerleşmiş bütün o güvensizlikler.

Nora, kapıda durarak, «Başıma ne gelecek bilmiyorum. Nereye gideceğimi bilmiyorum. Tek bildiğim, başkala-

rının sözlerine artık aldırmayacağım. Başımın çaresine bakmalıyım» diyor.

Yaşam olanakları burada yatmıyor mu? Ulaşmak gerekli değil, ancak *her zaman gidiyor* olmak, *devinim* içinde olmak gerekli.

Sevgide de.

Aynı eli tutarken de - eğer şanslıysam.

Bebek Evi'ni Norveç dilinde oynadıktan sonra yabancı dilde oynamak benim için son derece güç. Saatimi sabahın 5'ine kuruyorum. Okuyorum, okuyorum. Çeviride bir sürü değişiklik yapıyorum, çünkü Nora'nın sözleri benim için çok anlamlı. Bu sözleri çok iyi biliyorum ve İngilizce çevirisinin Nora'nın belirgin niteliğinden çok şey kaybettirdiğini sanıyorum.

Sorunlardan biri, Norveç dilindeki metni kafamdan «temizlemek». Benim için şimdi esas olan İngilizce düşünmek, Norveç dilindeki çağrışımları geride bırakamazsam bu işi kesinlikle başaramam.

Burada, bir dizi yeni imge, yeni ilgi ağı oluşturmalıyım. New York'taki Nora kesinlikle Oslo'daki Nora ile aynı olamaz.

Provalar için bize üç hafta verdiler. Ülkemde iki ay prova yapmaya alışmıştım. Kendi dilimde.

Akşamları televizyon izliyorum. Çalar saati 5'e kurduğum geceler dışarı çıkamam. Her on dakikada bir, kimi kez daha sık programları kesen reklamlar hemcinslerim adına beni öfkelendiriyor.

Kadınlar parfümlerini değiştirmeye, ellerini kremlemeye, saçlarını özel otlarla yıkamaya, tanınmayacakları derecede yüzlerine makyaj yapmaya, göğüslerini güzelleştirmeye zorlanıyorlar. Tümü, bir erkeği elde etmek/elden kaçırmamak için.

Birinin cebine yerleşmek ve işime geldikçe cebe girip çıkmak isterdim. Şimdi, başkalarının cebinde kilitlenip kalmış sandığım kadınların çığlıklarını dinleyerek ortada dolaşıyorum.

Başkalarının istedikleri biçimde yetiştirildiğimi algılıyorum, böylece beni beğenecekler ve varlığımdan sıkıntı duymayacaklardı.

Bu insan, ben değildim.

Ben olmaya başladığımda verecek daha çok şeyim olduğunu duyumsadım.

Yaşam, daha zengindi.

Gerçekte inandığım yolun üzerinde duran önemsiz şeylerin yol açtığı vicdan huzursuzluğundan bütünüyle kurtarmaya çalışıyorum kendimi.

Nora, Helmer'e: «Ama, yalnızca senin oyuncağın olmak için yaşadım. Bunu, sen böyle istedin» diyor.

Gala gecesini atlattık ve her şey yolunda. Gazeteler, radyo ve televizyon benimle söyleşi yapmak istiyor. Yalnızca adlarını duyduğum insanlar telefon ederek beni evlerine çağırıyorlar.

Tuhaf biçimde, biraz da bütün bu olayları dışındaymışım gibi hissediyorum kendimi.

Okuduğum bütün o güzel yazılar. Ah, ne güzel sözcükler diye düşünüyorum. Norveç'te, ülkemde de bunları okuyorlardır umarım!

Ancak, bu *ben* değilim. Ben, çocuğunu, sevdiklerini, yurdunu özleyen biriyim.

Ben, galadan sonra ne olacağını merak eden biriyim. Gelecekte daha çok çalışıp çalışmayacağımı. Kötü bir anne olup olmadığımı.

Başarının verdiği tat yalnızca bir gün sürüyor. Yo-

ğun bir çalışma döneminden sonra geldiğinde rahat bir soluklanma bu. İyi. Ancak şimdi başarısızlık daha yakın, çünkü başarı yalnızca daha büyük bir başarı ya da başarısızlık getirebilir.

İşimdeki insancıllık konusunda bir açıklamada bulunmak istiyorum - bu, kişinin kendisini özdeş tutabildiği ve insanların «ait olmalarını olası kılan bir mesajın iletilebileceği bir iş. Bunun özlemini çekmek olası. Böylelikle, her zaman dışta oldukları duyumsananlar bunu birlikte yaşadığımızı anlayabilirler. Özlemi.

Bir Evlilikten Sahneler, başkalarına ulaşabilmem için bir fırsattı, çünkü birçok kişi bu filmde kendini gördü - ana çizgileriyle bile olsa.

Film, iletişim, başka bir insanla birlikte yaşama, başkalarını gerçek kişinin yerine geçen bir maskeyle değil oldukları gibi görme üzerine.

İnsanlar arasındaki hiçbir ilişki mükemmel değildir.

Sevgilim beni öptüğünde kemanlar çalmıyor. Hollywood'un «mutlu son»u, gerçek yaşamda kesinlikle eşdeğeri bulunmayan, uydurma bir yapım. İnsanları her zaman yeni ezgilerle yürümeye özendiren tehlikeli bir düşler ülkesi. İnsanlar, bu kez «doğru olanı» bulduklarına içtenlikle inanırlar.

Marianne ile Johan boşandıklarında dostluk ilişkisinin evlilik sözleşmesinden daha güçlü olduğunu keşfediyorlar. Açıklanması olanaksız biçimde birbirlerine ait olduklarını biliyorlar, çünkü özgür olduklarında birbirlerinden, kendileri hakkında bir şeyler öğreniyorlar, kendilerini biraz daha iyi tanıyorlar.

Mükemmel değiller. Dostlukları mükemmel bir dostluk değil. Birçok yara almışlar. Ancak, ayakta kalabilmişler.

Ve her şeyin sona erdiğini düşündüklerinde yeniden birbirlerini bulmuşlar.

Marianne, sürekli sevgiyi düşünüyor. Duygusunu, olması gerektiğine inandığına benzetemediği için tasalanıyor.

«Sevgi nedir?» «Duyduğum, sevgi mi?»

Yanıtı, filmin sonu veriyor:

Sevgi, artık birbirini benimseyen iki kişi arasındaki yakınlıktır.

Yalın bir mutluluk içinde.

Sevgi, budur. Onların sevgi biçimi.

Gerisiyse, fantazidir.

Göçmenler'deki Kristina ile Karl Oskar'ı anımsıyorum. Duyguları konusunda birbirleriyle kesinlikle konuşmuyorlardı. Sanırım, duyguları konusunda fazla bir şey de bilmiyorlardı. Ancak, Kristina yurdundan binlerce kilometre uzakta ölüm döşeğindeyken Karl Oskar yatağının kenarına oturarak elini tutar ve sakin sakin ve büyük bir inançla «Sen ve ben, iyi dosttuk» der.

Bu, daha güzel söylenemez.

Bebek Evi, üç haftalığına Philadelphia'da oynanıyor. Gündüz prova yapıyoruz, gece sahneliyoruz.

Halkın, Nora'nın maskesi, çevresindekilerle oynama şekli aracılığıyla görmesini istiyorum.

Bebeğin dans ederken görülmesini istiyorum.

Kimi oyuncular zihinlerinde, kendilerini karakterin ayrıntılarında canlandırarak oynarlar. Benim içinse, o anda gerçek olanı anlatabilme becerisi meydan okumanın ta kendisini oluşturuyor. O zaman, duyduğum sevinç yazarken duyduğuma benziyor.

Bir rol, bir karakter yazıyorum. Sahnedeki kadın hakkında bildiğimiz her şeyi aktarmaya çalışıyorum. Oyuncu, bu anlarda yazara yakınlaşır. Sahnede yaptığım, yalnızca *benim* duygularımı temel alamaz, çün-

kü bir akşam aşırı derecede iyi olabilirim, ancak bu bütünüyle *benim* duygularımın bir yansıması olduğu için beni neyin güldürdüğünü ya da ağlattığını anlayamam ve bu yüzden bir sonraki gösteride oyunu aynı biçimde oynayamam.

Nora'yı nasıl ele alacağımı bilmeliyim. Bir anlamda, onun gerisinde kalarak onu takdim etmeliyim: Bu kadını tanıyor musunuz

Bir otel odasında oturuyoruz. Gösteriden sonra bütün oyuncuların biraraya gelmesi her seferinde beni mutlu ediyor. Kaldığımız yer, öylesine karanlık ve ürkütücü ki! Geceleri korkuyorum. Işıkları söndürmeden uyuyorum. Tanımlayamadığım seslere kulak kabartıp duruyorum. Tuhaf, tehditkar görünümlü insanlar dolaşıyor sokaklarda.

Kızlardan biri, bir şey getirmek için odasına gidiyor. Geri gelmiyor. Onu yatağında çıplak, bağlanmış, ağzı tıkanmış ve ırzına geçilmiş buluyoruz. İçeri girdiğinde, banyoda, perdenin arkasında bir adam gizlenmiş. Perdeyi çektiğinde adam oradaymış. Çıplak, başında siyah bir başlık ve elinde bir ekmek bıçağıyla.

Kızın kazağını ve pantolonunu giymesine yardım ediyorum. Koridorda polis bekliyor. Kız, sorgulanacak ve muayene için hastaneye sevkedilecek. İddiası ciddiye alınmadan önce, bir kadın ırzına geçildiğini kanıtlamalı.

Bıçak, yerde yatıyor, aynı şekilde erkeğin maskesi de. Yastık kılıfından yırtılarak ağzına kapatılan kumaş parçası kızın boynunda sarkıyor. Ancak, bunlar yeterli kanıt değil.

Kız, ağlamıyor. Ancak, gözlerini hiçbir zaman unutamayacağım - bilmediğim bir dil konuşuyor gözleri.

O gece hepimiz birarada uyuyoruz; odamda beş kişiyiz. Ertesi günü başka bir otele taşınıyoruz.

Tiyatro bana bir sekreter tayin etti: Debbie. Benim yarım kadar, ancak sert ve enerjik. Görmek istemediklerimi yanıma yaklaştırmıyor.

Kuaförün adı Roy. Bir gün, daha önceleri soğuk ve kişiliksiz olan soyunma odama geliyorum. Çiçek desenli yastıklar ve örtülerle bezenmiş buluyorum. Aynı malzemeden bir makyaj bonesi var, iskemleye asılı. Roy, benim için yapmış.

«Burası senin odan» diyor. «Buradaki her şeyi alıp, gelecekteki soyunma odalarına götürebilirsin. Onlar da aynı burası gibi olur.»

Benim odam.

Bir süreden beri kapının önünde silahlı bir polis bekliyor.

Geceleriyse, oturma odamda bir muhafız nöbeti devralıyor. Evde, her yana bağlanmış teller var; hafif bir rüzgarın iki teli birbirine her değdirişinde alarm çalıyor. Pencereleri açmaya cesaret edemiyoruz. Gene de, sık sık yanlış alarmlarla karşılaşıyoruz. Her seferinde iri yarı dört erkek tabancalarını çekerek hemen içeri dalıyorlar. Bir süredir geceleri ancak birkaç saat uyuyabiliyorum.

Beni ziyaret eden Linn, bir daha asla Amerika'ya gelmeyeceğini söylüyor.

Bütün yaşamım boyunca bir annenin çocuğuyla birlikte evinde olması gerektiğini, buna zorunlu olduğunu okudum.

Suçluluk içime işlemiş. Vicdan azabım günlük yaşamımın bir parçası. Linn'e haksızlık yaptığımdan korkuyorum.

Aynı zamanda da, beni öylesine uyaran, sevdiğim bir mesleği yürütmenin getirdiği mutluluk yüzünden

Linn'e kesinlikle daha çok şey verebiliyorum, bundan eminim.

Ingmar, New York'ta. Buraya çok yabancı kalıyor. Biri, onu benim kadar tanır ve belli etmeden gözlemlerse onun sürekli yara aldığını görür. Trafik ve - öyle bakılmak istendiğinde - tehdit edici gökdelenlerle sarılmış sokağın ortasında. Farö'nün sakinliğinden, alışılmışlığından ve huzurlu gezintilerden uzakta.

Ingmar, her zaman içimdeki anneliği uyandırır. Henüz yirmibeşimde ve hemen hemen onun hakkında hiçbir şey bilmediğimde de olduğu gibi.

Goethe, kendinden üstün biriyle karşı karşıya geldiğinde insanın benliğinin aşk ilan etmekten başka bir çaresi kalmadığını yazar.

Ancak, benim için bu, böyle değil:

— Ingmar, Pierre Otelinin lobisinde, asansörde eğilirken ağzının çevresinde belli belirsiz bir gülümseme var.

— Elimi yakalayan Linn, bana ne yapması gerektiğini soran bir bakışla bakıyor.

— Konuşurken sesi heyecandan tıkanan sevdiğim erkek, görmemi istemediği gözyaşlarını tutmaya çalışıyor.

— Kızının yaptığı işlerden gurur duyan Annem, herkesin kendisiyle aynı coşkuyu paylaşamayacağını anlayamadığından bütün gururu içinde savunmasız, uçarcasına bir oyunun galasına geliyor.

— En iyi arkadaşım, önemsiz şeylerle dolu upuzun mektubun altına düştüğü kısacık notta yıllardır birlikte yaşadığı erkeğin birdenbire başka biriyle evlendiğine kayıtsızca değiniveriyor.

Sarılmak, korumak, okşamak ve hâlâ incinebilir oldukları için teşekkür etmek istediğim sevdiklerimin fotoğrafları - *bunlar,* sevgimi çoğaltan fotoğraflar.

Yalnız yaşasalar, kesinlikle daha mutlu olacak ka-

dınlar vardır. Ancak, birisine sahip olmaları gerektiğini ve bununla belli bir değer taşıdıklarını kanıtlayacaklarını sanırlar.

Yalnızlık duyarlarsa, bu yalnızlıklarının birazı, kötü bir rol oynuyormuşcasına onları küçümseyen toplumun körüklediği, bir şeyler eksikmiş duygusundan kaynaklanır: Bir eş bulamamışlardır. «İki kişi» olarak yaşamıyorlardır.

Gerçekten yalnızken, uyanıp yalnız olduğumu duyumsamamın, birisiyle birlikte uyanarak yalnızlık duymaktan kimi kez daha az güç olduğunu sanıyorum.

İki kişinin birlikte, yan yana büyüyebileceğini ve birbirlerine neşe verebileceğini umuyorum. Birinin, gücünü sürdürmek için ötekini ezmeksizin.

Belki olgunlaşma, başkalarının da *olgunlaşmasına* izin vermektir.

Kendime, ben olma izni vermek.

Helmer: «Hiç kimse sevgi uğruna onurundan özveride bulunmamalıdır» der. Ve Nora: «Milyonlarca kadın bunu yapmıştır» diye yanıtlar.

Helmer rolünü oynayan Sam Waterston'a, sürekli bir ilişki için bazı nedenlerden dolayı gerekseydi, bir kadın uğruna mesleğinden vazgeçip geçmeyeceğini soruyorum. Sam, vazgeçmeyi düşünmüyor ve bana vazgeçer miyim diye soruyor.

«Evet, vazgeçerdim.» Biraz düşünüyorum. «Sanırım birçok kadın vazgeçer, çünkü biz sevginin çok önemli olduğuna o kadar inanırız ki!»

«Kendini daha değerli görmez misin?» diye soruyor Sam.

«Yaptığımız da bu işte. *Kendimize* değer verdiğimizden mesleğimizden vazgeçeriz.»

Belirsizlik içinde yaşamak, güç ve yıkıcı. Ancak, bunun yaşamın bir bölümü olduğunu kabul ettiğimden artık daha kolay. Ona rağmen değil, onunla *birlikte* yaşamak.

New York'lu eleştirmenlerin verdikleri yılın en iyi oyuncusu ödülünü alıyorum. Kristina'yı oynayan Barbara bana bir giysisini ödünç veriyor. (Norveç'ten telaşla ayrıldığımdan bavuluma hep yalnış eşyalar doldurmuşum.)

Giysisine güzel bir koku sinmiş hafifçe. Kristina, içki içmez, yalnız sebze yer, sık sık uzun süreli meditasyon yapar, kendini ve yaşamı ciddiye alır.

(İki ay sonra, sokak ortasında öldürüldü. Çoğu kez olduğu gibi, ne katili bulundu ne de öldürülme nedeni.)

Erland Josephson, Ingmar'ın ödülünü almak için İsveç'ten gelmişti.

Arkadaşlarla birlikte kentte dolaşıyoruz. Erland, daha önce New York'u hiç görmemiş.

Yıllardan beri ilk kez şapka giyiyorum. Bütün akşam boyunca karşılaştığım olayları, sanki kendim değilmişim de Barbara'nın giysisini giymiş, tuhaf şapkalı biriymişim gibi uzaktan izliyorum.

İlgi topluyorum ve her şey bir oranda benimle bağlantısız görünüyor.

Oturma odamda bir muhafız oturuyor ve isteyen herkese tabancasını gösteriyor.

Tiyatro, her gece tıkış tıkış dolluyor. Liv'in yapacak başka bir sürü işi daha yokmuş gibi Nora'yı oynamaya çalışıyorum.

Çocukken sahneye çıktığımda varolan tek gerçek, sah-

nenin verdiği zevkti. Tek mutluluk. Deneyimimi başkalarıyla paylaşıp paylaşmadığıma hiç aldırmazdım.

Resim yapardım - resimler rastgele ortaya çıkardı - ve başkaları insanları, ağaçları ve evleri algılayacaklarsa, beğeneceklerse bunları belirli biçimde resmetmek gerektiğini hiç düşünmezdim.

Resim, bendim. Oynadığım rol, bendim.

Yetişkin bir oyuncu olarak istediğim de Nora'yı Nora'nın oynaması. Amerika'da bana en güzel övgü, Zen'in «kumaşı, kendi kendini dokumaya bırakmışsınız» sözlerini aktaran bir yazardan geldi.

Sahnede Sam ile iyi iletişim kuruyoruz. Kimi kez, halkın da buna katıldığını ve bizimle birlikte oynadığını düşünüyoruz: Birlikte Nora'yı ve Helmer'i gözlemliyoruz. Ket vurmuyoruz, birbirimize bir şeyler alıp veriyoruz.

Sınırlanma: Bir enstrüman, bir ifade aracı olarak, kişinin elinde yalnızca kendinin bulunması.

Benim için, rolden role kişiliğin bütünüyle değişime uğraması olanaksız ve hiç de ilginç değil.

Kimi günler, prova ya da oyun sırasında içimdeki bilinmeyen gizler ortaya çıkıyor, kurmaca bir karakterle söyleşi, bir rolün biçimlenmesi bu gizleri harekete geçiriyor. Azıcık bir ilerlemenin gururu. Kişinin enstrümanına eklenen.

Sahnedeyim, Nora'yım ve birdenbire Nora'nın yaşamını, portresini daha önce çizdiğim Kraliçe Christina'dan ödünç aldığını keşfediyorum. Nora, oyunu ilk kez oynadığımda yapmadığı hareketleri yapıyor. Sesinde, ona daha önceleri yakıştıramadığım nüanslar var - ancak, bu nüanslar benimle İsveç kraliçesi arasındaki etkileşimden ortaya çıkıyor.

Sanki, her yeni rol, eskilerin bir özeti oluyor.

Nora'yı seviyorum. Güzel ve Ibsen, onu çok iyi çizmiş.

Nora'nın kabul edilme gereksinmesi. Kendini gerçekte olduğu gibi gösterme kaygısı.

Bir şey söyleyen, ama çok farklı bir şey kasteden bir kadın. Herkesle arkadaş olmak, herkesçe beğenilmek isteyen. Gücendirecek bir söz söyleyeceğini duyumsadığı anda «bana kızmayın!» diye bağıran. Ve bu arada kendi gizli yaşamını sürdüren, kocasının hayatını kurtarmak için güçlülük ve kararlılıkla parasal işlemleri yürüten (o günlerde bir kadın için alışılmamış bir şey).

Aynı zamanda çevresindekilere yardım etmek ve sevmek isterken onlardan yararlanan ve ustalıkla yöneten bu kadın, karar anı geldiğinde ahlak açısından çirkin bulduğu işi yapmayı reddediyor. Dr. Rank ona aşkını ilan ettiğinde ve çok gereksindiği parayı vermek için yalvardığında durumdan yararlanmayı Nora aklına bile getirmiyor.

Helmer gibi Nora da toplumun kurbanlarından biri. Nora bir anlamda bir kadından, bir eşten, bebek çocuktan beklenildiği gibi davranıyor.

Nora kendi rolünü oynuyor, Helmer kendi rolünü. Hiçbiri, ötekine şans tanımıyor, çünkü her zaman birbirlerinin oynadıkları role yardım ediyorlar.

Nora, sonunda *gördüğünde*, aralarındaki her tür sahteliğe karşı duyduğu öfkenin kendine olduğu denli erkeğe de yönelik olduğunu anlıyor. Kadının sorumluluğu da erkeğinki denli fazla. Erkeğin de değişeceğini umuyor - hatır için değil, kendi için.

Erkek, korku duyduğu ve anlayamadığı bir güçlülük gösteren yeni Nora onu tehdit ettiği için değil, dürtülerini anlamayı öğrenebileceği yeni bir insan keşfetmiş olduğundan.

Nora'nın en güzel bildirgesinin ve sevgi gösterisinin kocasını bırakmak olduğuna inanıyorum.

Kadın, bildik ve güvenli olan her şeye hoşçakal diyor. Kapıdan, uğruna yaşayacağı, birlikte yaşayacağı

birini bulmak için çıkıp gitmiyor; olabileceğini sandığından çok daha güvencesiz bir biçimde evini terk ediyor. Gene de, kim olduğunu, neden o olduğunu bulup çıkarmayı umuyor.

Burada büyük bir özgürlük var: Şimdiki yaşamımı bırakmak zorunda olduğumu bilmek. Ne uğruna olduğunu bilmiyorum. Kendim uğruna. Şimdiki kendimden daha fazlası olmak.

Hemen hemen on kez Nora, «ah, çok mutluyum!» diye bağırıyor. Bu sözleri ona, sevinç duyurmadan - son kezindeyse üzüntülü, kaygılı ve özlem çekerce - söyletmeyi yeğliyorum. Bir eleştirmen son sahnedeki ayrılış öyle şok etkisi yapmasın diye Ibsen'e yardım etmeye çalıştığımı belirtiyor. Ancak, Ibsen'in yaptığının bilincinde olduğundan kuşku duymuyorum. Gerçekte mutluysak, çok mutlu olduğumuzu sürekli yineleyerek ortada dolaşmamıza ne gerek var?

Nora, ilk perdede bile güçlü: Kapanıp çalıştığı uzun gecelerden arkadaşına neşeyle sözedişini düşünün.

Nora yalnız. Kapı çalındığında Kristina'ya «bana kimse gelmez» diyor.

İlk perdelerde Nora, tam tamına ötücü bir kuş ve sincap değil; son perdede de ne bilgeliğin ne de kadınca bir gücün simgesi.

Bana göre, Helmer ile Nora'nın son sahnesi Nora için bir müzik parçasının hareketli bölümü değil. Bu, çok kolay olurdu. Sevmiş olduğumuz, olasılıkla da hâlâ sevdiğimiz birinden böyle ayrılmayız. Tanıdığımız dünyadan uzaklaşıp azıcık bilgimizle yeni ve yabancı bir dünyaya giderken borozanlar ve davul sesleri duymayız.

Bu, arkasından kapıyı çarpan küçük bir kız. Büyüme sürecinde küçük bir kız.

Sahnede oynadığım rol, benim için gerçek. Benzer biçimde, benim gerçeğim sahnede rolünü oynuyor. Her biri, bütünün bir parçası.

Nora, «her şeyden önce ben, bir insanım» diyor.

Ben, bir kadınım - tek çocuklu, bekâr, meslek sahibi bir kadınım.

Yaşamım, bir insanın bekleyebileceği her şeyle - ve daha çoğuyla - dolu.

Sevdim ve sevildim. Acıyı ve kederi tattım, ancak mutluluğu da, hem de genç bir kızken düşlediğimden çok daha fazlasını.

Hiç açlık çekmedim; yalnızca birkaç kez margarin yerine tereyağ almaya yetip yetmeyeceğini görmek için paramı saymak zorunda kaldım.

Kimi kez mutlu oluyorum ve sabahları uyandığımda, sevmekten duyduğum huzurla bir erkeğe gülümsüyorum.

İçimin derinlerinde «ölmek istemeyen genç bir kız» olmakla birlikte sürekli değişim içindeyim.

Şu anda yaşayan bizler, çok uzun zamandan beri varolmuş ve yeryüzünün varolduğunu gösterecek hiçbir şey kalmadığında da sürüp gidecek bir şeyin çok ufak parçalarıyız sadece.

Gene de, her şey olduğumuzu duyumsamalı ve buna inanmalıyız.

Bu, bizim sorumluluğumuz - salt kendimiz için değil, buradaki zamanımızı paylaştığımız herkes ve her şey için.

Değişim nedir?

İçimde olup biten bir şey mi? Ya da başka kişilerde deneyimlediğim bir şey mi?

Yoksa, daha güçlü bilinçli bir güdü mü? Eğer öyleyse, nereye yöneliyor?

Ne uğruna çabalıyorum?

Olabilecek en iyi insan olmak için mi? Ya da en iyi oyuncu?

Elde ettiklerimle gerçekte ne yapmak istiyorum?

Değişimle ne yapacağım?

Belki bu, öğrenilecek denli önemli değil.

Belki bu, erişilecek denli önemli değil.

20 Nisan 1975'te New York'ta Nora'yı son kez oynuyorum. Pazar günkü iki oyundan sonra uçağa binerek, Ingmar ile birlikte çalışmak üzere İsveç'e doğru hareket edeceğim.

* * *

Bence film, birçok bakımdan olağanüstü. Ölümü işliyor, yalnızlığı. Orta yaşlı kadının kısa süre sonra genç kadından ayrılacağı dönüm noktasına gelmiş, ben yaşlarında bir kadının öyküsünü anlatıyor. Kaygı, onun günlük yaşamının bir parçası olmuştu. Ancak kadın bunu kabul edemiyor. Bu kaygıyla yaşayamıyor ve kendini öldürmeye karar veriyor.

Kısa sahnelerde kamera kadının meslek yaşamı, özel yaşamı ve kendini öldürme girişimi üzerinde odaklanıyor; son bölüm ona hastaneye kadar izliyor. Kadın burada iyi bir dostuna ettiği itiraflar ve kurduğu düşler aracılığında kendisiyle karşı karşıya geliyor.

Çekim aralarında sarı bir deftere gördüklerimi ve duyduklarımı yazıyorum. Yazdıklarımı daha sonra okuduğumda, çoğunun, bunları anımsayabilen ve koşullara bağlayabilen kendim dışındakilere anlamsız geleceğini fark ettim. Filmcilerin, bir yabancının anlayamayacağı özel jargonları vardır. Ancak bu notların ba-

zılarını benim için önemli bazı şeyleri ortaya koyduklarından topladım.

1. Gün

İsveç Film Enstitüsünde iki stüdyo kiraladık. Birine, Jenny'nin çocukluk evini kurdular. Büyükannesiyle büyükbabası bu evde artık yalnız yaşıyorlar.

Ben, Jenny'yim.

Bu sette her şey, yeşilin tonlarında. Biblolar ve antikalar yığılı. Bu tür evlerin genelde oldukları gibi yaydığı güven havası ve tıkış tıkışlığıyla çekici. Düşleri Jenny'yi geri götürdüğünde ev, aydınlatma, renklerin matlaştırılması ve eşyaların hemen hemen algılanmayan düzeniyle kişilik değiştiriyor.

İkinci stüdyoda, küçük, beyaz, kişiliksiz bir odada Jenny'nin hasta yatağı var. Yaşam ve ölüm arasındaki güçlükle ayırt edilen bu alana girdiğinde koşuşturduğu koridorlarla çalışma odası da burada.

Çekim yapamadığımızda oturmak için büyükbabanın kitaplığını yeğliyoruz: Onu tanıdığım bunca yıldan beri biçimleri hiç değişmeyen, aynı gömlekleri, süveterleri, pantolonları ve terlikler içindeki Ingmar, kahverengi deri sedirin üzerine uzanıyor. Eski giysileri yıprandığında yerini tıpkıları alır.

Genellikle teypimle, kocaman rahat bir iskemleye kıvrılıp oturuyorum. Teypim olmadan stüdyoya ender gidiyorum. Küçük bir köşe bularak sessiz sessiz müzik dinlemeyi, bu film sırasındaysa çoğunlukla Albinoni'yi dinlemeyi seviyorum.

Kendimiz olmaktan sözediyoruz ve Ingmar'a, gerçekte neyse *öyle yaşayan* herhangi bir kimseyi tanıyıp tanımadığını soruyorum.

Bir an duraksamadan «evet, tanıyorum» yanıtını veriyor.

Bu açık abartı karşısında dilim tutuluyor.

Birdenbire bir görüntü beliriyor gözümün önünde.

Ingmar ile birlikte, çok uzun zaman önce Kopenhag havaalanındayım. Ingmar yolculuk etmekten nefret eder ve bütün bu insanlar, bu gürültüler onu hassaslaştırmış. Paniğe kapılıyor; eve, Farö'nün güvenli ortamına geri dönmek için garip bir zorlanma duyuyor. Uçağımız gecikmiş, Ingmar asansörle aşağıya inerek tuvalete gidiyor. Yakınlarda bir masaya oturmuş onu bekliyorum. Bir süre sonra asansörün kapısı açılıyor, Ingmar çıkıyor. Başında küçük beresi var. Gururla hafifçe gülümsüyor. İşte, fobisini altetmiş, yabancı bir asansöre binmiş, yabancı bir tuvalete gitmiş ve kendi başına geri dönmüş biri. Bana yaklaşıyor, biraz kamburunu çıkarmış. Hafifçe gülümsemesi uçmuşsa da gözlerindeki kaygılı ifade artık eskisi gibi rahatsız etmiyor. Yolculuğun süreceğini biliyorum.

Linn ile üvey kardeşi Daniel hemen hemen her gün çekimlere geliyorlar. Ingmar, baba rolüyle yönetmen rolü arasında sıkışıp kalıyor. Kimi kez bu rollerden birini anlamsızca oynuyor, çünkü öteki rolün üstesinden gelemeyeceğini duyumsuyor.

Yeni köpeğimiz Sivan, soyunma odamda yatıyor. Altın renkli bir cins av köpeği, vahşi ve disiplinsiz. Bulduğu bütün ayakkabıları, çorapları hırsla midesine indiriyor. Kostümlerimi kemiriyor, Ingmar'ı görünce yere işiyor - ve mektuplarımı parçalıyor.

2. Gün

Film çevirirken, güven duymak önemli. Bir oyuncu, oyuncusuna güvenen yönetmenle kendini güvende hissederse böylesine bir ilişkinin varolmadığı iş ortaklıklarına oranla daha başarılı olur.

Ingmar, bir yönetmen olarak güvenin kendisi için ne denli önemli olduğunu anlatıyor. Oyuncuyla ilişkiyi yitirdiğini duyumsadığında - iletişim kuramadıklarında,

birbirlerini anlamadıklarında - nasıl da hemen vesveseye kapılıyor. Sonra olay bitiyor. Onun ünlü öfke nöbetlerine böyle anlarda tanık olunuyor.

Şimdi oynadığım bölüm, benim için özel yazıldı. Burada, benim, aynı zamanda da Ingmar'ın güvenliği yatıyor. Her ikimiz de benim Jenny ile özdeşleşeceğimi duyumsuyoruz. Jenny'yi Liv'e dönüştürebileceğimi.

Bunu, benim, başkalarının ve otuzaltı yıldır duyduğum, gördüğüm her şeyin üzerine kuracağım.

Ingmar, metni bana verdiği gün, bundan sonra rolümü çok daha iyi anlayacağım duygusuna kapılma hakkını da veriyor bana. Jenny, Ingmar'ın olduğu kadar *benim* de gerçeğim oluyor. Ingmar'ın yardımı, dehası, dinleyiş ve bakışındaki duyarlılıkla Jenny hakkında öğrendiklerimi kameranın yakalayacağını biliyorum.

Ingmar ile film çevirmek, her şey gerçek göründüğünde sürekli mutluluk oluyor.

3. Gün

Odalar yeşil. İskemleler, duvarlar, bitkiler, eşyalar, buradaki her şey yeşilin çeşitli tonlarında. Birkaç lamba, ışığı keserek karşıtlık oluşturan gölgeler yaratıyor. Sinematograf Sven Nykvist, eski günlerin havasını oluşturuyor.

Büyükannemle büyükbabamı Aino Taube ile Gunnar Bjornstrand oynuyorlar. Bir sahneyi oynarlarken onları izliyorum.

Gunnar, kocaman terlikleriyle ayaklarını sürüyor. Aino, kısa çorap giymiş. Gece. Büyükbaba saati kurmak için ayağa kalkmış. Kaygılı. Ölmekten korkuyor. Yakında ölmesi *gerektiğini* biliyor ve saatin durmasında bir kehanet sezinliyor. Aino, onu teselli ediyor, ona sarılıyor, biraz azarlıyor ve onunla şakalaşıyor.

Çok uzun süre önce ölen, hâlâ özlemini duyduğum kendi büyükannemi düşünüyorum.

Kendi ölümümü de düşünüyorum. Şimdi, birkaç yıl öncesinden daha yakın görünüyor.

Tanrıya inanıyorum ve ölümsüz yaşama gerçekten inanırsam, ölümün ve korkunun olmayacağını biliyorum.

Ancak bu, henüz benim olmayan manevi bir deneyim. Çevremde, ölümün olmadığının kanıtlarını görüyorum. Kıştan sonra ilkyaz geliyor. Ancak, ben bunun bir parçası değilsem onu yaşam olarak da deneyimleyemem.

Ölüm korkusu beni sınırlıyor. Onu kabule hazır duruma getiriyor.

4. Gün

Pazar günü. Amerika'dan aldığım, kenarları dantelli, güller ve elmalarla kaplı yatak çarşafında yatıyorum. Aşağıda, bahçede Linn köpeğiyle oynuyor. Saat ancak 8. Gülüyor, bağırıyor. Komşuların uyumaya çalıştıklarını biliyorum. Ancak, hiçbir harekette bulunmuyorum; *ben,* gece uyumak istediğimde de onlar radyo dinleyip televizyon izliyorlar.

Dikensiz güllerimin üzerinde yatmış, çalışıyorum: Jenny'nin, kocasına kendini öldürmeyi düşündüğünü söylediği uzun monologu ezberliyorum.

Linn, içeri girerek bana köpeğin ne öğrendiğini anlatıyor. İçimde Jenny, yorgun bir sesle kısa süre sonra yüz tane uyku hapı içerek öleceğini söylerken, Linn'in sesinin köpeğin ilk kez kendi başına merdiven çıktığını söylediğini duyuyorum.

Birkaç gün sonra kamera önünde bu satırları söylerken, gözlerimin yaşaracağını biliyorum, çünkü Linn birdenbire, şimdiki haliyle aklıma gelecek: eşofmanları ve sütten bıyığıyla, sözlerinin hemen hemen hiçbirini duymadığımın kesinlikle farkında olmaksızın büyük istekle benimle iletişim kurmaya çalışıyor.

5. Gün

Ingmar, ara sıra çoğunlukla da ilk çekim gününde bir ayağına mavi, öteki ayağına sarı çorap giyer. Hepimiz bunun işimizi rastgetireceğine inanırız.

Ingmar, yalnız başına yemek yiyor. Yemeği katı yumurta, çilek reçelli bir parça ekmek ve bir kase yoğurttan oluşuyor. Stüdyoda küçük bir masanın üzerinde kraker, çikolata ve soda da bulunduruyoruz.

Jenny'nin depresyonunu tartışarak onunla birlikte koridorda bir aşağı bir yukarı gidip geliyoruz. Jenny'nin çevresindeki hiç kimse çok geç olmadan önce depresyonun farkına varamıyor.

Kadının yaşama yeteneği daralıyor; daha önceleri müzikle, güzellikle, başka insanlarla ilgilenme yoğunluğunun düzeyiyle şimdi duyumsadıkları arasındaki karşıtlık keskinleşiyor.

Jenny, zeki. Rol yapmayı, bir maskenin ardında yaşamayı, bir acıyı gizlemeyi becermiş. Bedensel görünümüne yansıdığındaysa haplar almış, ilaçlardan medet ummuş. Ancak, çoğu kez kendini tam olarak denetleyebilmiş.

Çocukluğundaki ortamla karşı karşıya gelinceye değin, gözlerini korkuya kapatmaya çalışmış ve bunu başarmış.

Yapı, burada çöküyor, savunma mekanizması burada işe yaramıyor.

Çocukluğunun bu güvenli odalarında korkunun ortaya çıkmasının akılcı bir açıklaması yok. Tehdit, mücadele edecek yollar varolmadığı yerde vardır.

Jenny'nin büyükannesiyle büyükbabasının evine, onları görmeye gitmeden önce ölme isteğinin kesinlikle farkında olmaması bana akla yakın geliyor.

6. Gün

Kendimi kalbura benzetiyorum. Herkesin duyguları içimden geçip gidiyor, ancak ben onları kesinlikle tutamıyorum.

Akşamları boş olarak bir kenara konuyorum - yalnızca, ertesi günü yeni duyguların seline kapılayım diye.

Çocuksuyum. Övüldüğüm zaman mutluluğa garkoluyorum.

Bir sahneyi tamamladıktan sonra Ingmar: «Bu filmi sensiz yapamazdım» diyor. «Ne olursa olsun, bütünüyle farklı bir film olurdu.»

Onda, bilmediğim çok şey var - gerçi, büyük çoğunu duyumsadığımı sanıyorum.

Oyuncu olarak bu, benim kaderim.

Her zaman gerçekliğini kabullendiğim karıları, benim doğal bir parçam oluyorlar. Onların, benim kılığımda yaratıldıklarına inanmaksızın Ingmar, bana yabancı gelen bir rol verse bile, yazarken karakteri anlayabileceğimi bildiğinden kuşku duymuyorum, karakterin deneyimleri göz önüne alındığında, benim yararlanılabilecek bir sürü deneyime sahip olduğumu o biliyor, biliyorum.

Kimi kez birbirimizi şaşkınlığa düşürüyoruz. Hepsinin iyisi de bu.

Kendimi, utanmaz ve açgözlü bir gülümseme, gözyaşı, duygu, ifade koleksiyoncusu olarak da görüyorum. Hem kendiminkileri hem de başkalarında gördüklerimi topluyorum. Daha sonra, çalışırken kullanmak için.

7. Gün

Akşamın geç bir saati - beş buçukta kalktığım için özellikle benim için geç. Makyajcı Cilla, gözlerime ilaç damlatıyor - en kızarmış gözlere bile harika berraklık veren mavi bir sıvı.

Dün gece, kısa bir giysiyle kısa bir perukam vardı.

İkisi de benim alışıldık giyim tarzım değildi. İnsanlar yıllardan beri ilk kez: «Şu olayı anımsayamayacak denli gençsiniz...» dediler.

Bugün, filmin etkisiyle ölümden sözediyoruz. Aino, kısa süre içinde hem kocasını hem de annesini yitirmiş. Annesini anlatıyor. Annesi hastalığı sırasında, kendi için hiç korkuya kapılmamış. Kızını bırakmak zorunda olduğu için, yalnızca keder ve bir tür gereksiz öfke duymuş. Aino'nun kocası uzun ve ağrılı bir hastalıktan sonra ölmüş. Kocasının son aylarında Aino, bileğini geceleri kocasının bileğine bağlamış, böylece kocasının uyandığını ya da uykusunda rahatsızlandığını anlayabilmiş.

Sevgi böyledir de.

Ölümden duyduğumuz korkudan sözediyoruz. Daha küçük topluluklarda ölüm, günlük yaşamın daha görünebilir bir parçası. Köy halkının izlediği tabut, dar sokaklarda taşınır. Hoşçakal demenin daha güzel ve daha kişisel biçimi. İnsanlar, otomobillerin değil, ölenin yanındadırlar.

Bugünkü sahne, Jenny'yi iki gün süren derin uykudan uyanırken gösteriyor. Acısından elinden geldiğince kaçmak için uzun uzun uyumuştu. Bu sahneyi birkaç yıl önce oynayamazdım. Çok şey yapmaya çalışır, işi karmaşıklaştırır, gergin ve sinirli olurdum. Şimdiyse çekim aralarında şakalaşıyorum, Ingmar *«action!»* dediğinde ise diğerleriyle birlikte yeniden zihnimi oyunumun üzerinde toplayabiliyorum.

Kırmızı «film çekiliyor» lambası yandığında dünyanın hiçbir stüdyosu Ingmar'ınki gibi sessiz değildir.

Çekim bitip kahve içmeye gittiğimizde sıçramak, dans etmek istiyorum.

Kendimle gurur duyuyorum.

Çok sakin görünüyor, Cilla ile yemek tarifleri tar-

tışıyoruz, ama içimden «Ben, bunu yapabilirim! Ben, bunu yapabilirim!» diye şarkılar söylüyorum.

8. Gün

Bugün, intihar sahnesini çekeceğiz. Ingmar, gerçek uyku ilaçlarının tıpkılarını sipariş etti. Üreticisi, içlerine üzüm tadı veren şeker koyacağına söz veriyor. Yüzlerce ilaçla dopdolu bir şişe geliyor.

Üreticinin yanlışlık yaptığını, ilaçların içinde tüm tedbirlere karşın asıl maddenin bulunduğunu düşünerek korkudan hemen hemen hasta oluyorum.

Stüdyoda hava ağır; herkeste belirgin bir sinirlilik var. Ingmar, bana son talimatlarını vererek «Şimdi, ne olacağını göreceğiz» diyor.

«Action!»

Nasıl yapacağımı bilmiyorum. Öksürmeden ve boğazımı temizlemeden aspirini bile içemem, şimdiyse yüz tane hap yutacağım.

Jenny yatak örtüsünü düzeltiyor, iki yastığı kabartıyor ve başını yaslayabileceği biçimde onları güzelce yerleştiriyor. Güneşliği çekiyor, kapıyı kilitliyor, örtüleri bir kez daha düzeltiyor, yatağın kenarına oturuyor, bir bardak soda dolduruyor, ilaç şişesini açıyor, eline iki üç hap alıyor, biraz güçlükle hapları yutuyor. Sonra, eline daha çok hap alıyor. Hapları ağzına dolduruyor, sodayı içiyor. Jenny'nin eli birdenbire öylesine şiddetle titremeye başlıyor ki, bardak dişlerime çarpıyor ve *Jenny*, canına kıymaya çalışırken, *ben* bunun nasıl bir şey olduğunu duyumsuyorum.

Uzun hazırlık, garip sessizlik. Jenny ile ben, bunu birlikte yapıyoruz. Aynı zamanda, bir kenarda durarak izlediğimi görüyorum. İntihar aracılığında yaşıyorum.

Bir seferinde on, yirmi hap ağzıma girip boğazımdan aşağı iniyor. Jenny giderek heyecanlanıyor, ancak yüzü sakin duruyor. Bir süre, boş şişeye bakarak oturuyor, başını sallıyor. Sonra yatarak, başını hazırladı-

ğı yastıkların üzerine koyuyor. Bir süre, tavana bakarak yatıyor.

Birden, Jenny'nin saatine bakarak ölüm anını kaydetmesinin ne kadar yerinde olacağı düşüncesi aklıma geliyor - bu düşünce aklıma gelir gelmez, Jenny böyle yapıyor.

Yüzümü duvara çevirmem ve ölmemem sadece tiyatroda olur.

Sonra, boşluk hissediyorum. Birinin ağladığını fark ediyorum.

Kimi kez yalnızca oyuncu değil, izleyici de, gerçekmişcesine gerçek olmayana katılıyor.

Ingmar, sakin ve yumuşak. «İyi, en azından kendimi öldürmeye kalkmak zorunda kalmadım» diyor.

9. Gün

Bugün Ingmar ile tartıştım. Bir gazeteciyle öğle yemeğine gittiğimi görünce yüzü allak bullak oluyor. Beni çağırıyor, «bıktım, senden de, kahrolası gazetecilerinden de bıktım» diye tıslıyor. Ben de tıslayarak yanıtlıyorum, «Bense çok mutluyum, çünkü artık bana karışamıyorsun. Çünkü yirmidört saat senin yüzünü görmek zorunda değilim. Çünkü senin kim olduğunu artık gerçekten biliyorum!»

Öfkeyle ayrılıyoruz. O, bürosuna ve yoğurduna, bense Ingmar Bergman ile çalışmanın neden öylesine fantastik olduğunu bininci kez açıkladığım söyleşime gidiyoruz.

Söyleşi sona erdiğinde soyunma odama dönüyorum ve kahkahadan kırılıyorum, çünkü ikimizin holde durmuş, birbirimize fısıltıyla bağırdığımızı görüyorum. Gözleri parıldayan gazeteci, en harikasından bir iş ilişkisi fragmanına tanık olduğu izlenimini ediyor. Sedirde oturmuş kahkahalarla gülüp duruyorum ve sette Ingmar ile karşılaşınca ne söyleyeceğimi merak ediyorum. Mutsuzmuşum gibi davranmalıyım, annemin us-

tası olduğu «kederli bakışları» takınmalıyım. Ben bu bakışları hazırlarken, kapı vuruluyor ve Ingmar içeri giriyor. Benim gibi o da gülüyor, yoğurduna ve çilek reçeline.

Biz de öfkeleniyoruz. Ancak işimize engel olmasına kesinlikle izin vermiyoruz.

Yalnızca, birazcık tıslıyoruz - gerektiğinde.

Yönetmenle oyuncu arasındaki işbirliği, iyi bir işbirliğiyse, son derece yoğundur ve çok sık olarak da bir saldırganlık dürtüsü taşır - genellikle oyuncu bu dürtüyü verir. Bütün gün boyunca yönetmen, yürü, dur, konuş, şöyle bak, şimdi öğle tatili yap, paydos gibi sözlerle size buyruklar verirse (bunları bir dahi bile söylese), zaman zaman şu adamı öldüreceğim, özgür olmak, özgürlüğümü duymak istiyorum, ondan nefret ediyorum diye düşünürsünüz.

Sonra, küçük enerji bulutları halinde öfkeniz taşar ve herkes bunun bir anlamı olmadığını bilir.

10. Gün

Ingmar, annesinden sözediyor. Çocukluğunda yanlış bir iş yapma korkusundan. Bir kez pantolonunu ıslattığında annesi ona kızkardeşinin kırmızı giysisini giydirerek sokağa çıkarmış.

Annesinin ailesinin hiç tanımadığı bir kadını sergileyen güncelerinden sözediyor. Ancak ölümünden sonra, gizli günceleri aracılığında onu, olduğu gibi görebilmişler.

Yaşayacak ancak bir iki günü kaldığında ve burnunda hortumla yatarken birden Ingmar'a «Annem, bana hiç şefkat göstermedi» demiş. Ağlamış.

Bir zamanlar Norveç'e gezmeye gittiğimde Ingmar, beni havaalanında karşılamıştı.

Otomobile bindiğimizde «Annem öldü bugün» demişti.

Annesi, üçüncü kez kalp krizi geçirmiş. Hastane

Ingmar'ı aramak istemişse de annesi «Onun çok işi var. Rahat bırakın.» demiş.

En sonunda hemşire Ingmar'ı aradığında artık çok geç olmuş. Ingmar, yatağının kenarına ulaştığında annesi ölmüş.

Kadının tırnakları kırmızı ojeliymiş; bir önceki gün özenle boyamış.

Ingmar, «artık kimsem yok» diye ağlıyordu. Bütünüyle savunmasızdı.

Ondan asla ayrılamayacağımı biliyordum, bir anlamda hiçbir zaman ayrılamadım da.

11. Gün

Anlaşmaya vardık, ancak bundan kesinlikle sözetmiyoruz. Çünkü, bir şeyleri yıkılabilir. İkimizin de aynı gereksinmeleri duyduğumuzu sanıyorum. Bu nedenle, benden yararlanabilir. Benden yararlandığı için, ben de ondan yararlanabilirim. Bu, istediğimi yapmama olanak sağlıyor.

12. Gün

İşimin sevdiğim ve sağlıklı bulduğum yanlarından biri, insanın kendini sürekli parçalara ayırmak zorunda olması. Yaraların iltihap toplama şansı yok.

Bugün bizimle birlikte olan yaşlı bir kadın oyuncu, emekli olduktan sonra, tiyatroda ona artık gereksinme duyulmadığında çektiği korkuyu anlatıyor. Geceleri çığlık çığlığa uyanıyor. Dehşetli karabasanlar, bütün yaşamı boyunca son derece derin olan uykusunu harap ediyor.

Bir rolün başına gelenler, bir tür yaşamdır. Şimdi oturmuş meslektaşlarımla konuşurken, Jenny içimde

yaşıyor. Bir anlamda, ben O'yum. Portresini çizerken yaralanacağım gözyaşları, korkusu ve öfkesi içimde varlığını sürdürüyor.

Hollywood'dan bir konuğumuz var, Charles Champlin - Amerika'ya yaptığım çok sayıda yolculuktan tanıdığım akıllı, dost bir adam.

Los Angeles stüdyolarında alıştıklarından farklı olan çalışma yöntemlerimiz hoşuna gidiyor.

Kahve molasında Ingmar ile konuşuyor. Yanlarına oturarak dinliyorum. Ingmar, bazı oyuncuları çevreleyen romantik ayçadan sözediyor. İşe geç gelseler bile çekici olduklarını, rollerini ezberlemeseler de düşsel birer karizmaları olduğunu, aşk yaşamlarını stüdyoya getirseler bile duyarlı yaratılışlarına verilerek anlayış gördüklerini duyduğu bazı kişileri büyük coşkuyla övüyor.

Bunun bütünüyle çok hoş ve maceralı olduğunu, insanın öteki oyunculardan istediklerini, onlardan isteyemediğini söylüyor. Champlin başını sallıyor, onunla aynı görüşte. Öfkeden kıpkırmızı oluyorum. Burada her gün, onlardan istediği mutlak profesyonellikten gurur duyan sadık bir oyuncu grubuyla karşılaşıyor. Ingmar, şu anda gülümseyerek anlayış gösterdiği şeyi, kimsenin yapmasına bir an bile izin vermez.

Ertesi günü gün doğmadan uyanmak, rol ezberlemek, zamanında makyaja yetişmek, kamera önüne çıkmak ve o incelerken rahat görünmek için her gece saat yedide uyumanın ne demek olduğunu Ingmar gerçekte biliyor mu? Kendi çalışma arkadaşlarından tam dayanışma isterken amatörlerden anlayışla sözettiğinde neden öfkeden köpürdüğümü anlıyor mu?

Kimi kez insan, film yönetmenlerine, ustabaşılara, genelinde erkeklere çok öfkeleniyor. Mantıktan inanılmayacak kadar yoksun oluşlarına - bir an, en yakın-

da olanlardan talepte bulunuyorlar, bir sonraki ansa, tam tersi davrananlara hayranlık gösteriyorlar. İçten inandıklarıyla ifade ettikleri karşısında tavırları ne kadar gerçekdışı. Birbirleriyle ilişkilerinde onlar için tek bir gerçek var, ancak işlevsel olmak zorunda kaldıklarında kesinlikle başkasına gereksinmeleri var.

Konuşurken, tek bir gerçek - yaşarken başka bir gerçek.

14. Gün

Yakın çekimleri seviyorum. Bence, yakın çekimler hodri meydan demek. Kamera ne denli yaklaşırsa, bütünüyle çıplak yüzümü, cildinin ve gözlerinin ardındakilerini, kafamın içindekini göstermeye o denli istek duyuyorum. Oluşan düşünceleri göstermeye.

Ingmar ile birlikte çalışmak, kendi içimdekileri keşfetmek için çıktığım bir gezi. Genç kızlığımda düşlediğim her şeyi gerçekleştirebilmek.

Maskeyi atarak ardındakini göstermek.

Kamera çok yakına geliyor - benim büyük çoğunluğumu yakalıyor.

İzleyiciyle, başka bir ortamdakinden çok daha yakın - perdede insanın kendisi gösteriliyor.

Kamera, düşüncelerimi okuduğunu sanan sevgiliden daha yakın plandan beni çekiyor.

Kendime bir rolü yorumladığımı söylesem bile, *kendimin* kim olduğunu, ne olduğunu asla bütün bütün saklayamıyorum.

Bu özdeşleştirme anında izleyici, bir rolle, bir oyuncuyla değil, bir kişiyle karşılaşıyor.

Onlarla doğrudan karşı karşıya gelen bir yüz:

Kadınlar hakkında bildiğim bu. *Benim* deneyimlediğim, gördüğüm bu. Paylaşmak istediğim bu.

Artık bu, makyaj, saç, güzellik sorunu değil.

Bu, ötelere aşan bir sergileme.

Kamera, Ingmar'ın kimi kez yaptığı gibi yaklaş-

tığında salt bir yüz değil, bu yüzün ne tür bir yaşam sürdüğünü de gösteriyor.

Alnın gerisindeki düşünceler, yüzün kendi hakkında bilmediği ancak halkın görüp algıladıkları.

Gizliden gizliye tam da bu tür bir algılanışın özlemini çekeriz: Başkalarının, içimizin derinliklerinde gerçekten olduğumuz gibi bizi algılamalarının.

Benim için, Ingmar ile birlikte film çevirmek, bu deneyimi yaşamaktır.

Bana bir rol, Jenny rolü veriliyor; bir karakter yaratmaya çalışıyorum ve Ingmar, onun kim olduğunu hemen anlıyor. Bu, onun dehası: Özdeşleştirme, algılama, fantastik göz ve kulak.

15. Gün

Bugün ışıklandırma karmaşık. Uzun süre kitaplıkta oturarak konuşuyoruz. Ingmar, ışığa ve sese ilişkin anılarını anlatıyor. Belli bir üzüntüyle, çevremizdeki seslerin anımsadığı, çocukluğundaki seslerden bütünüyle farklı olduğunu söylüyor. Sabahları penceresinin dışında gıcırdıyan at arabalarını, sokaklarda tırıs giden atları, yüksek perdeden tik tak sesi çıkaran ve her onbeş dakikada bir vuran saatleri, soba borularındaki rüzgarı anlatıyor.

Munke Caddesindeki çakıllarda ilkyazda kar erirken ayakkabılarımın çıkardığı sesi anımsıyorum ben de.

Ingmar, gazyağ lambalarıyla büyümüş; ben, her akşam uzun sopalı bir adamın yaktığı sokak lambalarını biliyorum. Neonla ışıklandırma bize çok geç geldi. Çocukluğumda ışıklar pırıldardı. Akşamları daha karanlıktı - reklam panolarının, vitrinlerin dağıttığı şimdikinden daha başka tür bir karanlık.

Çocukluğumda pencereler daha genişti ve her evin perdeleri değişikti. Duvarlardaki resimler bana öyle-

sine güçlü telkinlerde bulunurdu ki, deneyim olarak onları alır, yaşama geçirirdim.

Çocukluğumda konferanslara gider, başka ülkelerle ilgili resimler görürdük. Şimdi dünya, televizyondaki resimlerle her gün kızıma darbeler indiriyor.

Ve kokular. Onlar da değişikti. Odun ve kömür sobalarının kokusunu anımsıyorum.

Ingmar'ın evin dışında bir tuvaleti varmış. Çocukların, altına saklanarak nasıl herkesi seyrettiklerini anlatıyor.

Yaz tatillerini geçirdiğimiz küçük bir çiftlikte yetişen bir arkadaşımı anımsıyorum. Kente gelerek bizde kalıncaya değin, suyu akan bir tuvalet hiç görmemişti. Zinciri çekmiş ve bütün denizin evimize akmaya başladığını sanmıştı. Hemen evine dönmeye kalkıştığında gitmemesi için saatlerce yalvarmıştık.

Genç kızlığımda bana, yemek sobanın üzerinde daha uzun sürede pişiyor gibi gelirdi. Her zaman bir yemek kokusu vardı - çorba, sos ve kızaran kek.

Çocukluğumda çok daha başka kokular da vardı.

Büyükannemin kokusu. Kışlık giysilerimizi kaldırırken naftalin kokusu. Annem, çarşaf dolabına lavanta koyardı. Hokkadaki mürekkep.

Belki insan, yakın çevresinden canlı, bu kadar çok izlenim edindiğinden dolayı da duyular daha güçlüydü.

Giderek, bana öyle geliyor ki, gençliğimde ağaçların ve çiçeklerin kokusu şimdikinden daha çoktu.

16. Gün

Çok sayıda figüranımız var. Onlar, bir karabasanda benim hastalarım. Jenny doktor ve muayenehanesine girdiğinde, onu beyaz gömlekli, acı çeken insanlarla dolu buluyor. Aralarından kendine yol açıyor, kimilerinin yanında durarak birkaç kelime konuşuyor ve

yoluna devam ediyor. Bütün bu süre içinde hastalar, onu tutmak için ellerini uzatıyorlar.

Yabancı, sıcak eller gövdemin her yerine dokunuyor. Stüdyo dehşetli sıcak. Sinirliyim ve sözlerimi unutuyorum. Ingmar kötü uyumuş, sabırsız.

Sürekli yanlışlar yaptığımdan çekimleri üst üste yenilediğimizde figüranlar bana kuşkuyla bakıyorlar.

Sözlerimi unuttuğumda kimi içini çekiyor. Beyaz gömlekli yabancılar grubundan mırıldanmalar yükseliyor. «Hep yanlışlar yapıyor.» «Yanlışlar yapıyor.»

Başıma bütün bunları getirdiği için Ingmar'a hırslanıyorum ve öğle yemeği zili çaldığında stüdyodan fırlıyorum. Koridorda, karısının önünden geçerken, kocasından nefret ettiğimi söylüyorum bağırarak.

Öğleden sonra, daha geç bir saatte güvenilir ve şefkatli bir meslektaş olan Erland'ı bulmaya gidiyorum. Kapıyı vurmadan odasına giriyorum, içimde öfke ve küçük düşme dalgaları hâlâ kabarıyor. Saldırganlıkla dolu, ona Ingmar'ın gizlerini veriyorum, yalanlar söylüyorum. Ingmar'ın öğle yemeklerini yalnız yediği gerçeğinin nedenini, gazete yığınlarını okurken yakalanmak istememesi olduğunu açıklıyorum.

Erland'ın yüzünde çok tuhaf bir ifade var; bana bakmıyor, bana yanıt vermiyor. Birden bir sessizlik oluyor ve dönüp, Erland'ın gözlerinin odaklandığı yöne bakıyorum. Tuhaf bir gülücükle Ingmar, bir köşede oturuyor ve kederli görünüyor.

Orada, ayakta, ölecek gibi oluyorum ve «bunun altından kalkamam!» diye bağırıyorum. Odadan, Film Enstitüsünden, avlunun ötesine kadar kaçıyorum. Kapaklı, küçük bir sandık görüyorum. Ondan çok daha iri olmama karşın içine süzülüyorum ve kapağını kapatıyorum. Geri kalan yaşamımı içinde geçirmeye karar veriyorum.

Cilla geliyor, bana bakıyor ve dışarı çıkmamı rica ediyor.

Erland beni ikna etmeye çalışıyor. Ancak, yeniden

ortaya çıkmayı kesinlikle istemiyorum. Şimdi bulunduğum yerde sonsuza kadar kalmalıyım.

En sonunda -çok çok uzun zaman sonra- Ingmar geliyor ve kapağa vuruyor.

Ben, «İçeri gir» deyinceye kadar kapağın açılmasını bekliyor. «Yeniden arkadaş olmamızı istiyor musun?» diye soruyor bana. Yüzü dostça.

Ullmann, dışarı süzülüyor ve çalışma sürdürülebiliyor.

17. Gün

Birlikte çalıştığımız sırada filmlerin hiçbirini görmeyen Ingmar, dün bütün gece hepsini seyretti.

Bugün hava gergin.

Her bölümün temsilcilerine özel konferanslar veriyor. Temsilcilerin kimi hoşlanmış görünüyor, kimiyse dalgın dalgın bir köşeye çekiliyor.

Ingmar ile karşılaşmadan önce bile sinirliyim. Jenny bugün yaşam ve ölüm arasında, bilinç ve bilinçsizlik arasında gidip gelecek. Metinde bu, güzel, imgelem ve başkaldırı dolu sekanslardan biri. Ancak Ingmar, bu sahneler hakkında bizimle fazla konuşmadı. Belki, bunların nasıl yapılacağı konusunu aklında bütünüyle hâlâ tartmadığı için. Sağken nasılım? Ölümüm nasıl? Ölüm ne kadar gerçek?

İnsanlarla düşleri üzerine konuşuyorum. Birçok kişi, düşlerini gerçeğin sınırı olarak deneyimliyor. Yalnızca ayrıntılar düşleri gerçek yaşamdan ayırıyor: Renkler, gölgeler, birden görüntüler ve mantıkdışı karşılaşmalar.

Çekimin ilk iki gününde sesim karga gibi kısıldığı için Ingmar beni azarlıyor. Şimdi, her şeyi yinelemek zorundayız. Bunun, bir ölçüde yorgunluktan kaynaklandığını bilmeme karşın, suçluluk duyuyorum. Uçakla Amerika'dan dönüşümden hemen sonra -Broadway'deki son oyunumdan bir gün sonra- burada

makyaj iskemlesine oturdum. Sinirlerim ve gerginliğim de bunda rol oynadı. Son birkaç yıldır yineleyen boğazımdaki hastalık sorun oluyordu. Belki de, çok çalıştığım için. Her gün, çoğunlukla da saatlerce çalıştıktan sonra bir iki saatliğine ses tellerini tedavi eden bir doktora gidiyorum. Ses tellerimin çelik kayışlar gibi olduğu sonucuna varmak için boğazımı boyayan, boğazıma bakan ve içine ışık veren bir boğaz doktoruna da gitmiştim.

Ingmar'a yarın yeniden boğaz doktoruna gideceğim ve yeni tahliller yapılmasına boyun eğeceğim sözü veriyorum. Sinir içinde, bir daha kesinlikle sesimin yeniden kısılmayacağı sözünü veriyorum. Sonra benden kahvenin yanında sandviç yemememi istiyor. Eve döndükten sonra yemek yemekten de vazgeçmemi de yeğleyeceğini ekliyor. Bunu da yapmaya söz verirken, ister istemez ellerimi midemin üzerine koyuyorum. Midemi örtüyorum.

Öte yandan, çalışmamdan memnun olduğunu öne sürüyor. Jenny'den ne istediğini anladığımı düşünüyor.

Jenny'nin kırmızı giysisini giyiyorum. Onun, çoğunlukla kırmızı bir başlıkla birlikte düşlediği uzun, kırmızı giysisini. Bunların, Ingmar'ın *Çığlıklar ve Fısıltılar*'ındaki kırmızı duvarlarla arasında bir bağlantı olduğundan kuşkum yok. Ingmar, orada da kırmızının tinin rengi olduğunu belirtiyordu.

Jenny, koşarak boş eve geliyor; tüyler ürpertici bir ışık büyükanneyle büyükbabanın eşyalarını aydınlatıyor. Jenny, annesine, büyükbabasına, büyükannesine, en yakınındakine sesleniyor. Kimse gelmiyor. Tüm odalar sessiz. Masaya çöküyor, masanın parlak yüzeyinde kendi yüzünü görüyor. Köşedeki gölgelerden, bu karanlık hiçlikten Jenny'nin kaygılarını simgeleyen Kadın beliriyor.

Bu rolü, Norveç'in en büyük kadın oyuncularından biri, Tore Segelcke oynuyor.

Omuzlarıma şal örtüyor ve sonsuz bir şefkatle beni kendine çekerek «şimdi artık korkmamalısın» diyor.

Tore, ilk filmini 70 yaşındayken çeviriyor. Harika bir insan; onu herkes seviyor. Ingmar, onun her rolünde kadınlığı canlandırdığını söylüyor. Ancak bu filmde, bunu göstermek için fazla şansı yok.

Jenny'nin düşüne Aino da giriyor. Ingmar, yakın çekimde, kadının ağzına tuhaf bir şeyler olduğunu söylüyor. Aino, «biliyorum, biliyorum, bu, benim savunma mekanizmam» diyor. Ingmar, kibarca «güç mü senin için bu?» diye soruyor. Oyuncu, «Sanat sözkonusu olduğunda, kişi kendine aldırmamalı» yanıtını veriyor.

18. Gün

Yaşam hakkında konuşuyoruz. Ingmar, Gunnar, Aino ve ben. Ingmar, «büyüdükçe, annemi daha çok düşünür oldum» diyor. «Erkek kardeşime baktığımda, bahçede çıplak ayakla koşuşumuz daha dün gibi. İçimde bir korku duyuyorum.»

Gunnar, ölümün tuhaf bir olgu olduğunu belirtiyor. Kendi ölümden dehşetli korkuyor. Tanıdığı bir adam, sonunun yakın olduğu söylendiğinde yatağına gidip yatmış. Yirmi yıldan beri yatağında, ölümü bekliyor.

Doktora gittim; yeniden kan tahlili, yeniden boğaz muayenesi. Kötü bir şey var, kaygılanıyorum. Bütün bu ölüm sözleri beni etkiledi. Ölümün bana eskisinden daha yakın olduğunu belli belirsiz hissediyorum. Daha önceleri ölümü kesinlikle düşünmezdim, insanların yaşamları sona ersin diye özlem çekmelerinden sözetmelerini kesinlikle anlamazdım.

Öğleden sonra. Oturmuş, yalnız başıma müzik dinliyorum. Ingmar dolaşıyor ve bir ara durarak başımı okşuyor. Aramızda bir suskunluk var. Sonra, «çok tuhaf, kendimi trendeymişim gibi hissediyorum - birinci sınıfta - zamanın içinden gidiyorum,» diyor.

Sedirine oturuyor, bacaklarını masanın üzerine koyuyor. Gri çoraplar giyiyor, beş yıl öncekilere, on yıl öncekilere benziyor çorapları.

Birden, havaya «seninle ortak bir çocuğumuz var» diyor.

Bir anı, şimşek gibi:

Linn, dört haftalık. Gazı var, ağlıyor, ağlıyor. Ingmar, onunla birlikte yatakta oturmuş. Onu soyuyor - sonra kendi soyunuyor; Linn'in kramplardan kasılmış ufacık gövdesini kendi çıplak midesi üzerine koyuyor. Linn, sakinleşiyor ve birbirlerinin sıcaklığında uyuyakalıyorlar.

19. Gün

Hamsin yortusu sırasında Sandefjord'taki kulübeme gidiyorum. Yüksek, sarp bir yamacın tepesinde. Yalnızca önümdeki denizi görüyorum. Burayı seviyorum. Uzamla çevriliyim: Doğa, taşlar, ağaçlar, turbalık.

Uzaklara, uzaklara, uzaklara koşabilirim.

Mutluluktan kendinden geçmiş bir köpek, toprağa çukur açıyor, çamura bulanmış, toprağın içinde neredeyse görünmüyor; yalnızca kuyruğu ortada.

Linn'in gizleri, gizli yerleri var. Büyülü Ormanlardan ve Beyaz Ormanlardan - hiç gitmeyeceğim yerlerden - eve geliyor. Bana Yr'den, beni götüremeyeceği kadar uzak bir yerde yaşayan en iyi arkadaşından sözediyor. Orada kötü insanlarla iyi insanlar var ve Linn, ikisi arasındaki çok tehlikeli bir savaşın önderi.

Bütün çocukluğum, onunla birlikte orada bir yerde.

Yetişkinler, şöminenin önüne oturmuşlar, alevlerin tuhaf biçimlerini izliyor, sıcağı yüzlerinde duyumsuyorlar. Ya da uzun yürüyüşlere çıkıyoruz, okuyoruz, geniş pencerelerden günün doğuşunu, gecenin oluşunu izliyoruz.

Sürekli değişen denizi gözlemliyoruz.

Minik minik dalgalar, «bana bak - denizi ne denli

etkili, güçlü duruma getirdiğime bak» dermiş gibi suyun yüzünde kabarıyor. Onlardan kaç milyon bulunduğunu bilmiyorlar. Sonra, kayalarda kırılıyorlar.

Gökyüzündeki bulutlar, renkler, karanlık alçalıyor, bizi sarmalıyor.

Her şey, Norveç'in bir yerinde, bir yamacın tepesindeki evimin bir parçası.

20. Gün

Stockholm'e dönüyoruz. Linn, bugün filmde oynayacak. Gök gürlüyor ve sanırım Ingmar bundan etkilenmiş. Linn, soğuk aldığı için Ingmar, özellikle bana kızıyor. Mikroptan dehşetli korkar, bana çok iyi bildiğim, sözlere dökülmeyen bir öfkeyle bakıyor. Benzer durumlardan alışkın olduğum eski güvensizlik, ona istediklerimi söylememi engelliyor: Linn'in Baba'sıyla birlikte film çevireceği bugünü aylardır dört gözle beklediğini. Norveç'ten İsveç'e uçmak için beş buçukta uyandığını. Otomobilde bekleyişi, yeni giysileri, yeni ayakkabıları içindeki keyfi.

Şimdi ona, söz verilen rolün «uyuyan çocuğa» dönüştürüldüğü söyleniyor.

Bu, soğuk aldığı için bir ceza mı?

Linn, «uyuyan çocuk»tan bağışlanmasını, en azından «dinleyen çocuk» olmasını rica ettiğinde Ingmar bana, «gene de oyuncu olacak o» diyor.

Linn, bugün çok şey öğrendi. Bunu biliyorum. Öğrendiklerinin ona acı verdiğini ve daha sonra özellikle iyi davranmanın dışında ona yardım etmek için hiçbir şey yapamayacağımı biliyorum.

Öğleden sonra ikimiz Skansen'e gittiğimizde güneş açıyor. Çocukların hayvanat bahçesinde civcivler ve kedi yavruları. Bir oyun sahneleniyor. Sert bir sıraya yanyana oturarak birlikte izliyoruz. Çocuğun, bir an bile hastalık korkusunu aklından çıkaramayan ba-

basına içten içe öfke duyan bir anne. Mutlu görünen bir çocuk.

Akşam yemeği için çalı çırpı üzerinde mısır pişiriyorum. Bizim favorimiz - bol tereyağ ve tuzla. Oburcasına atıştırıyoruz. Gerçek bir konuşma - zamanımız bol. Sonra, birlikte köpüklü bir banyoya giriyor, televizyonda haberleri izliyoruz, ardından tartışma ve sıcak çikolata.

Yatakta oturup resim çiziyoruz. Linn, gülen, sağlıklı bir kız resmi çiziyor. Ve hasta olduğu için ağlayan başka bir kız.

Elektriği söndürüyoruz. Bu gece Linn, benim yatağımda yatacak. Rolümü şimdi değil de yarın sabah ezberlemek için saat dört buçuğa kuruyorum.

Bu iş günü sona erdiğinde babasının ne düşündüğü umurumda bile değil.

Belki yalnızca filmini düşünüyordur. Babaların bunu yapmalarına hakları olduğunu.

21. Gün

Ertesi gün, Jenny'nin muayenehanesindeki sahne oynanıyor. Sabah sürekli yinelememe karşın, sözlerimi bilmiyorum. Umutsuzum, Laurence Olivier'nin sözlerini anımsıyorum: Başladığı her sözün nasıl bittiğini anımsayamadığından yıllarca büyük bir sahne korkusu çekmişti.

Kendimi kafeste bir hayvan gibi duyumsuyorum. Durumumun kötülüğünü herkes anlıyor. Sessizce aralarında konuşuyorlar ve bana doğrudan hitap etmekten kaçınıyorlar.

Cilla, göz kırparak yüreklendirici işaretler yapıyorsa da, bir baş belası olduğumu gözlerinden anlayabiliyorum. Bir an başımı ellerimin arasına alıyorum.

Sözlerimi unuttuğum için sahne ardarda yinelediğinde Ingmar'ın sabrı hiç de beni teselli etmiyor.

Bu sahnede birlikte çalıştığım oyuncunun film se-

tindeki ilk günü ve onun için de bir şeyleri yıktığım duygusuna kapılıyorum. Sinirliliğim bulaşıcı.

Kameranın önünde yalnız olmak. Rolü saptamak. Bu rolde kendimi göstermek. Bütün sözler. Sürekli incelenmek. Yenilgiye tanık olan çevredeki izleyiciler.

En sonunda Ingmar elimden tutuyor, koridorda bir aşağı bir yukarı dolaşıyoruz. Bir gün önceki olaylar, gözyaşlarıyla birlikte sel gibi akıp gidiyor. Ingmar'a Linn'in akşam çizdiği resmi gösteriyorum.

Ingmar, dikkatle af diliyor ve uzun süredir geceleri iyi uyuyamadığını söylüyor. Filmle ilgili bazı kaygıları var. Hastalanmaktan korkuyor. Hastalanıp filmi bitirememekten korkuyor.

Yavaş yavaş beni makyaj odasına götürüyor. Burada Cilla, yüzümden geriye kalanı teslim almak üzere bekliyor.

Eve dönerken kentin görünümünde bir yenilik fark ediyorum. Daha çok sayıda evin kapısında silahlı muhafızlar var. Birkaç hafta önce bir konsoloslukta çok sayıda kişi öldürüldü. Sokakta bekleyen herkesin önünde pencerenin önüne getirdikleri adamı arkasından vurdular.

Korku sürüyor.

Kendi caddemde de ölümle birdenbire karşı karşıya gelebilirim.

22. *Gün*

Linn, karabasanlar görüyor ve benim yatağıma süzülüyor. Daha gün yeni doğuyor, yattığım yerden Linn'e bakıyorum.

Yetişkinden çok daha farklı bir biçimde uyanan bir çocuk. Ne erkek ne de kadın olan bir göğüs - yalnızca bir deri bir kemik, küçük bir kuşun göğsü.

Ağzının çevresinde yüzünün tümünü kaplayan bir gülümseme - çok yumuşak.

Onunla birlikte yattığımı, zamanım olduğunu duyumsadığında göz kapakları mutluluktan titriyor.

Beni okşayan, açık ve şefkatli, yeniden uykuya dalan - dönüyor, içini çekiyor ve düş görüyor - çocuk.

23. Gün

Bugün stüdyoda ehliyetli bir hemşiremiz var, benimse burnum, kolum tüplerle dolu. Hemşire rolü oynayacak oyuncuya gerçek hemşire talimat veriyorlar

Yüz tane hap yuttuğumda da aynı deneyimi yaşamıştım. Bu, gerçek. Film ve gerçek birbirine karışıyor. Daha sonra ölüm, zihnimi öylesine meşgul etmeye başladı ki, ölümün kokusunu taşıyan her şey bende özel bir anı bırakıyor.

Şu anda ölümden korkmuyorum, gene de bu düşünceleri taşıyıp duruyorum.

Hava gergin. Ingmar, tedirgin gibi. Ne olduğunu bilmiyorum. İçimde, dostça davranmak için çaba gösteriyor gibi bir duygu var. Bana, gitmemin tasarlandığı yeri gösterirken, genellikle yaptığı gibi kolumu içten. hafifçe tutmuyor. Parmakları beni sert ve şefkat göstermeden kavrıyor.

Bu filmin onu, öncekilerden daha çok etkilediğini sanıyorum. Sanki filmi yaşıyor. Daha sonra başkaları filmi gördüklerinde, film hakkında konuştuklarında da o, savunmasız olacak.

Eski bir evde oturuyorum. Ingmar ile Ingrid'in tam karşılarındaki sokakta. Evi benim için yeniden dekore ettiler. Her odanın rengi ayrı, neşeli ve çarpıcı. Banyoda *Fısıltılar ve Çığlıklar*'ın perdeleri, oturma odasında *Bir Evlilikten Sahneler*'in mobilyaları var. Duvarlarda

afişler asılı. Linn'in odasındaki oyuncaklarsa, Ingrid'in çocukken yaşadığı evden.

Kimi kez, telefonda konuşurken pencerenin önünde durarak birbirimize el sallıyoruz. Kısa bir yolculuğa çıksam, bana bir şey olmasından korkarak buraya geliyor. Zaman zaman, «dün gece evde mumları yakmıştın - iyi, iyi» diye yorumda bulunuyor. Ya da «dün gece erken yattınız» diyor.

Annemin eve ne zaman ve kiminle geldiğimi, holde ne kadar zaman harcadığımı denetlediğindeki gibi yeniden küçük bir kız olmaya benziyor bu.

24. Gün

Ingmar, «artık, dengemi bulduğumu hissediyorum. Yaşamak artık bana eza vermiyor» diyor.

Her zaman buna inandığını, çünkü iyi bir günde her zaman böyle dediğini belirtiyor.

Erland, «Keşke doğru olsa! O zaman buraya gelerek kendimizi öldürmeye girişmezdik. Köşelerde durup acı çekmezdik, utanmazdık» diyor.

Ingmar, gülüyor. Hafta ortasındayız. Tümümüz en iyi durumdayız. Ara verdiğimizden bu yana uzun süre geçti: Önümüzdeki dinlence günü beklentisi çalışma programımızı henüz aksatmıyor. Şimdi bizim için yalnızca *film* var. Özellikle çevremizde dolaşan ve mutlu olan Ingmar için. Terlikleri ve yeleğiyle, filmden başlı başına keyif duyuyor.

Işıklar, kamera - her şey çalışıyor - herkes, rahat ve sakin çalışıyor.

Daha iyi günler yaşamadım - ekip çalışmasının verdiği hoş bir duygu. Hollywood'da, yüzlerce kişiyle çevriliyken bu günleri, bu ortak sevinci özlemiştim.

25. Gün

Bugün Jenny, çığlık atacak. Bir zamanlar çocukken, kesinlikle atamadığı bir keder çığlığı vardı. Doktor arkadaşını oynayan Erland, onu o güne geri götürmeye çalışıyor.

Belki yalnızca bu çığlığı değil, her şeyi biriktirerek içinde taşıyordu:

İncinmiş, korkmuş, nefret dolu, umarsız. Düşünün bir kez, burada, dünya üzerinde bizler, sessiz çığlıklarımızla tüm bir kadınlar ordusuyuz, onlar çığlıklarıyla tüm bir erkekler ordusu. Ve birbirimizin sesini güçlükle duyuyoruz.

Ingmar, belki de hiçbir sözcüğün bize ulaşmadığını, gerçeğin olmadığını, gerçeğin yalnızca bir özlem olarak varolduğunu yazıyor.

Bilmiyorum. Eğer öyleyse, *özlem* gerçek değil mi? Bu konuda birbirimizle konuşmak, kendimizin ve başkalarının güvensizliğini kabul etmek için sevgi beslemek isteği, gerçek değil mi?

26. Gün

Tekniğin meydan okumasını seviyorum. Güç bir duygusal sahnenin ortasında tebeşirle çizilen bir işaretin üzerinde durmak. Kameranın nerede olduğunu ve kamerayla hangi açıdan ilişki kuracağımı her zaman bilmek.

İçimde, yöneten bir ses duymak ve aynı zamanda asla bana ait olmayan bir duruma teslim olmak; gerçi, sanki gerçekmiş gibi, bundan böyle bu, yaşam deneyimimin bir parçası olacak.

Jenny'nin korkusu bana, bir zamanlar yaşamım olan bir şeyi anımsatıyor. Çocukluğumdan gelen uzak bir anı: Karanlık korkusu. Gece dinlediğim sesler. Yatağımda yatarak soluğumu tutmaktan hemen hemen boğulacak gibi oluncaya kadar kesinlikle sesli soluk almaya cesaret edemezdim.

.Kesinlikle alınmayan soluklar.

Yaşadıklarımın çoğunu mesleğimde kullanıyorum. Duyduğum yorgunluğu, nefreti, korkuyu.

Yaşam deneyimleri, yeniden yaşam deneyimlerine dönüşen oyunculuk deneyimleri oluyor.

Kameranın önünde Jenny ile birlikte çığlık atıyorum ve sonra büyük bir rahatlık duyuyorum.

Kişiye, ölümün getireceği deneyim bir yana, işine ne büyük bir katkı getireceğini düşünüyorum.

27. Gün

Cuma. Kısa gezintiler, aile, gemiler ve yazlık beklentisi. Hafta sonunda bazı arkadaşlarla bir kulübeye gitmek için planlar yaptım. Linn, uyku tulumu getiriyor. Hafta içinde arkadaşlar, gidip kulübeyi hazırladılar.

Ancak Ingmar'ın kuruntuları var. Gitmemi istemiyor. Düşünde, bir aksiliğin filmin çekimine ara verdireceğini görmüş.

Geride kalmam gerektiğini biliyorum, aksi halde Pazartesi günü çekilmez olacak: Beni gördüğünde Ingmar'ın kuşkulu bakışları. Soğuk mu aldım? Bana bir şey mi oldu? Yorgun muyum? Zihnimi film üzerine toplayamıyor muyum? Tutumu bulaşıcı. Sinirli olacağım, sözlerimi unutacağım, sabırsızlanacağım. Her şeyi beni eleştirmesi için ona bir neden sağlamadan her şeyi yapmaya çalışmak - ve böylece eline her türlü nedeni vermek.

Gidersem, Ingmar'ın pazar akşamı endişeleneceğini biliyorum. Dönüp dönmediğimi ve ne zaman döndüğümü görmek için pencereye gidip gelecek.

Evde kalmalıyım.

Ötekiler yapacakları etkinlikleri tasarlarlarken, Linn'e ve ötekilere el salladıktan sonra tüm bir hafta sonunda yiyeceğim yemekleri düşünüyorum ve bir köşeye oturarak acı çekiyorum.

Sofrayı pencerenin yanına kuracağım ve ötekiler gittikten sonra Ingmar'ın tam gözünün önünde birbiri ardından pirzola atıştıracağım. Perdenin gerisindeki gölgesine, birbiri ardına şarap ve likör kadehleri kaldıracağım. Yuttuğum herbir ağız dolusu kremalı puding, perdeden ona indirilmiş bir hançer olacak.

28. Gün

Jenny, isterik. Kimseye erişemiyor. Düşünde kızını görüyor. Peşinden koşuyor, ona sesleniyor. Kızı, gözden kayboluyor. Jenny duruyor, çığlık atıyor, başını duvara yaslıyor. Bu, filmin sonu diye tasarlanılan sahne, ancak birdenbire Jenny başını duvara vurmaya başlıyor. Çok sonra, oradaki sivri ucu keşfetsem de çok geç, artık duramam. Kamera dönüyor. Ayrıca da bu durumda, Jenny kesinlikle acı duyamazdı. Başını vurmayı sürdürüyor, sürdürüyor, sürdürüyor.

Liv, sinirle yanında durup başını şişirirken.

29. Gün

Jenny'nin, ondört yaşında bir kızı var. Bugün, onun sahnesi.

Genç oyuncu, net sesli, yumuşak ve narin. Onda birkaç yıl önceki Linn'i tanımak, şefkat ve özlemle bunu keşfetmek kolay.

Bu denli gençken nasıl olduğumu zihnimde canlandırmaya çalışıyorum, ancak anılarımın bu kadar geriye gitmediğini görüyorum.

Kimi kez, kesinlikle yeniden o, yeniden yumuşak olamayacağım ve içimde ve önümde tüm yaşam gizilgücü bulunmayacağı için öfkeleniyorum *kendimin önünde.*

Oturup ona bakmak ve *benim* orta yaşa yaklaştığımı bilmek, gözlerinden, benim de ondört yaşında ol-

duğumu, yalnızca kısa bir süre için o olmayı istediğimi anlamadığını görmek tuhaf.

Yıllar çok çabuk geçiyor ve bir zaman ben olanla benim aramda aşılamayacak bir zaman yarığı çoktan oluşuyor.

İki genç kız oturarak birbiriyle konuşuyor - ancak hiçbiri, ötekince görülmüyor.

30. Gün

Jenny'nin büyükbabası yatakta yatıyor. Sonu yakın. Eşi yanında, kulağına yavaş yavaş bir şeyler anlatıyor. Jenny'nin dışarıda durarak izlediği bir ayrılıkta birleşiyorlar.

Daha sonra Gunnar ölümden sözediyor; vaktiyle ciddi bir hastalık geçirmiş, ancak şimdi, açıkça korkularından sözediyor, korkularıyla alay ediyor.

«Annem, ölümü zihninde onu almaya gelen yakışıklı bir erkek olarak canlandırdığını söylerdi. Onların sonu.»

Herkes gülüyor. Gunnar, konuşmayı sürdürüyor: «Kimin gözlerinin en derin olduğunu, kimin gülümsemeyi yüzüne en çok yaydığını, en içten kimin sarıldığını biliyor musunuz?» Sonra gözleri benim üzerimde odaklanıyor ve gözlerinin içinde, derinliklerinde söylediklerinden daha çoğunu görüyorum. «Artık ölümü paniğe kapılarak düşünmüyorum» diyor sakince. «Yeterince yaşlandığımda, yeterince yorulduğumda ölüm doğumdan daha doğal gelmeli.»

31. Gün

Çekimin son günlerinden biri. Jenny, kendi cenazesine katıldığını görüyor düşünde. Onu, tabuta koy-

muşlar. Saçlarında çiçekler var, ellerini göğsünde kavuşturmuş ve bedeninin her yerine güller saçılmış.

Süslemeleri bozmamak için mutlak bir hareketsizlik içinde yatmalıyım.

Kendimi, ötekilerden soyutlanmış hissediyorum. Tabutumdan korkmuşçasına kimse benimle konuşmuyor. Arada, hepsi kitaplığa gidiyor ve güldüklerini, konuştuklarını duyuyorum.

Kağıt, kalem istiyorum. Dikkatle kollarımı kaldırıp birkaç not alıyorum.

Yanımdan geçerken Aino kuru kuru «orada yatıp anılarını mı yazıyorsun?» diye soruyor.

Ingmar, yabancıların stüdyoya girmesine izin vermediği için çoğunluğunu onun ofisinden olmak üzere filmin ilerleyişini izleyen Amerikalı bir gazeteci de bizimle birlikte. Bugün, figüranlık yapıyor. Hollywood'da hemen hemen her şeyi görmüş bu gazeteci için bile, tabutun içinde yazı yazan bir prima donna görmek alışıldık değil. Bana dikkatle bakıyor. Çoğu kez, yalnızca Ingmar'ın söylediklerine, düşündüklerine, yaptıklarına dikkat ediyor.

Sonunda bir insanla iletişim kurmaktan mutlu, ona yazdığım kitaptan sözediyorum. Bana dostça gülümsüyor, daha sonra bu konuda konuşmamız gerektiğini söylüyor.

O gün öğleden sonra ona koridorda rastlıyorum. Postaneye gidiyor ve Amerikalı bir köşe yazarına yazdığı mektubu gururla bana gösteriyor: «Liv, öyle tatlı, öyle hoş ki. Bugün tabutunda yatarak yazı yazıyordu. Bir kitap tasarlıyor gibi. Sanırım, pek iyi bir şey ortaya çıkmaz, ama belki onun için eldeki malzemeyi değerlendirecek iyi bir yazar bulabiliriz. Her halükarda birkaç makale için yeterli malzeme çıkar sanıyorum.»

Öfkeden bembeyaz kesiliyorum ve benim ne yaptığımı bilmeden, bana sormadan böyle bir mektubu göndermeyi nasıl düşündüğünü soruyorum ona.

Şaşırıyor, inciniyor ve «sevgilim, yalnızca yardım etmek istemiştim. Göndermem tabii mektubu» diyor.

Kağıdı buruşturuyor, kağıt sepetine atıyor.

O gittiğinde, mektubu alarak düzeltiyorum ve saklıyorum.

32. Gün

Herkes küçük yorgunluk belirtisi gösteriyor.

Film, genellikle tartışmadığımız şeylere değiniyor.

Belki, bitmesi iyi olacak. Bitmiş yapımı görecekler için iyi. Bunu öğrenmenin henüz bir yolu yok.

Theo Kalifaties: «Ölümü günde üç kez düşünmelisiniz. Böylece, mezarınızın çevresi güzel kokar» diyor.

Ingmar'a, «Filmimizi beğenecekler mi?» diye soruyorum.

«Ona bir neştermiş gibi bak. Herkese hoş gelmeyebilir» yanıtını veriyor.

SONSÖZ

Linn ile yaşam ve ölümden sözediyoruz.

Oturduğumuz yerden yükselen, sessizliğin bir yerinde yatan ortak bir yanıtımızın olduğuna inanıyorum.

Ellerim, senin ellerinin içinde.

Sevgili Linn.

Birlikte geçirmemiz gereken zamanın bir parçası

olmayı isteyen insanlardan, dışardan gelen öyle çok talep vardı ki. Aramızda paylaşmaya can attığımızla sen, tek başına kaldın.

Seni aceleyle kucaklayan tutkulu ve gerilim içinde bir annen vardı. Sabırsızca parmaklarıyla masada trampet çalarken seni dinleyen.

Yorgundum ve üstüme fazla gelmemeni isterdim senden, çünkü sinirlerim kopmak üzereydi.

Ve zaman zaman benden uzaklaştığını gördüm.

Seni geri çağırmaktan korktum. Korktum, çünkü huzursuz vicdanım bana ağır geliyordu.

Korktum, çünkü dışarı dünyada kazandığım başarıyı, ikimizin sahip olabileceği bir şey pahasına elde etmiştim.

En çok da, tüm zamanımı sana verebileceğim günün, sana erişmek için çok geç olmasından korkuyordum.

Seni her zaman sevdiğimi bilmelisin.

Yıllar boyu, mesleğimle mücadele ettim. Kim olduğumu, neden ben olduğumu anlamaya çalıştım.

Senin ince, minicik gövden, yaşama benim kadar yakın.

Sana dokunduğumda, ağır ve içten olduğunda, bana dayandığında sen, yaşamın kendisin. Yanağımı okşayarak «anneciğim» dediğinde ve benim algıladığımdan daha çoğunu anladığında.

Üzülmemem gerektiğini, çünkü yanımda olduğunu söylediğinde.

Yalnızca varlığınla yaşamımı daha zenginleştirdiğinde.

Sevgili Linn...

Dokunmadan ve konuşmadan kurulan bir iletişim.

Pencerenin önünde duruyorum ve senin dizleri, poposu yıpranmış pantolonunla toprağı kazdığını görüyorum.

Kesinlikle paylaşamayacağım düşüncelerin, macera-

ların var. Durup sana bakıyorum. Sana, bildiğim her şeyden daha yakınım.

Sen, benim bütünüyle özgür bir parçamsın.

Seni daha yakından izleyecek kadar zamanım olmasını dileyerek sana bakıyorum. Özgürlüğünün, içinde nasıl yaşadığını görmek için.

Anlıyor musun, sevgili Linn? Dışarda, çocuklarla birlikte gülüyorsun, tek başına gizli oyunlar oynuyorsun ve senin dünyanda hâlâ güzel kokular, renkler ve bütün güzellikler var. Sana koşup senin yaşamını sürmemek için gerçekte hiçbir geçerli nedenimin olmadığını anlıyor musun?

Belki, sürekli arayış içinde olduğum, çocukluğun yitik dünyası.

Bir sanatçı, bir kadın, bir anne: Liv Ullmann...

Büyük bir dürüstlük ve içtenlikle kaleme alınmış bir kitap; Ingmar Bergman'la yaptığı *Persona*'dan *Tutku, Evlilik Yaşamından Sahneler* ve *Yüz Yüze*'ye kadar birçok muhteşem filmden tanıdığımız, endişeleriyle, kuşkularıyla, sevinçleriyle her şeyiyle çok yönlü bir kadın: Liv Ullmann. .

Bergman ile birlikte çalışmaktan ("Hiçbir stüdyo onunki kadar sessiz değildir... Ingmar ile film çevirmek her şeyin gerçek gibi göründüğü uzun mutluluklar zinciridir"), Bergman ile birlikte *yaşamaktan* ("Onun hayalindeki kadın tek bir parçadan yaratılmış olmalıydı, oysa ben biraz dikkatsiz davrandığı an kırılıp parçalanan bir kadındım"); onunla birlikte gezmekten; onun dehasından ve tuhaflıklarından sözederken Liv Ullmann bize kendini olduğu gibi açmaktadır. Küçük kızı Linn'e duyduğu sevginin coşkusuna –ve ondan bu kadar çok ayrı kaldığı için duyduğu vicdan azabına; birlikte olabildiklerinde paylaştıkları mutluluğa kendimizi kaptırıp gideriz. İlk aşkını, terkettiği kocasını, ailesini güvendiği, sevdiği insanları onun ağzından büyük bir ilgiyle okuruz.

Nasıl canla başla çalıştığını, canlandırdığı her role nasıl hayat verdiğini, her duygusundan nasıl oyunu için yararlandığını, çevresini saran gerçekliği, kendisini nasıl sürekli gözlemlediğini, incelediğini ve çözümlediğini, çalıştıştıkça kendini nasıl daha özgür hissettiğini ... ve her şeyden önemlisi giderek nasıl büyüdüğünü, *değişim* geçirdiğini ve kızında yansımalarını gördüğü eski kendini nasıl ardında bıraktığını ... adım adım izleriz.

Sanatçı, üstelik de kadın sanatçı olmanın bütün sıradışılığı içinde her satırı sıradan yaşamla ilgili çağrışımlar uyandıracak, bir kadının başarmak için verdiği mücadeleyi, ödediği bedelleri gözler önüne serecek bir kitap...

NAZLI KİTABEVİ
0216 347 14 23
nazlikitabevi@hotmail.com
Akmar Pasajı
Kadıköy / İST